

K 243.992
3

ბერტა ფონ ზუტნერი



ქართველებთან და საქართველოში



Bertha von Suttner

Mit Georgiern und in Georgien
(Auszüge aus "Memoiren")



ბერტა ფონ ზუტნერი

ქართველებთან და საქართველოში

წიგნი შეადგინა, მოგონებების ფრაგმენტები თარგმნა და
შესავალი დაურთო ნოდარ კაკაბაძემ

თბილისი 1999

კაკაბაძის საერთაშორისო კულტურული პროგრამების ბიურო

Bertha von Suttner

Mit Georgiern und in Georgien
(Auszüge aus "Memoiren")

Herausgegeben, übersetzt und eingeleitet von Nodar Kakabadse

IBCCP

Tbilissi
1999



ეროვნული
ბიბლიოთეკა

Es ist für mich eine besondere Ehre, für dieses Buch ein Vorwort zu schreiben. Die vorliegende Publikation fügt sich ausgezeichnet in die reichen und umfassenden bilateralen kulturellen und wissenschaftlichen Beziehungen zwischen Österreich und Georgien und legt zugleich Zeugnis von den traditionellen österreichisch-georgischen Beziehungen in allen Bereichen.

Ich glaube nicht, daß es purer Zufall war, daß Berta von Suttner 9 Jahre ihres Lebens im Kaukasus, auf dem Gebiet des heutigen Georgien, verbracht hat - und zwar, wie sie es manchmal nannte, "Die Schule ihres Lebens". Berta von Suttner, eine intellektuell hoch stehende Frau mit größtem Engagement wurde für ihren weiteren Lebensweg sicherlich sehr tief durch ihre Eindrücke und Erfahrungen in Georgien geprägt. Nicht nur die hochstehende kulturelle und künstlerische Umgebung, sondern die Vielfalt in allen Belangen haben sie tief beeindruckt.

Was würde Berta von Suttner, die Friedensnobelpreisträgerin, wohl heute sagen, - käme sie nach Georgien zurück. Die tragischen Erfahrungen Georgiens hätten sie in ihren Aktivitäten sicherlich noch weiter angespornt. Sie wäre unermüdlich gewesen, einen Beitrag zu leisten zur Konfliktlösung, zur Friedensbringung. Möge daher dieses kleine Buch ein, wenngleich auch zugegebenermaßen bescheidener, Ansporn sein, sich auf ein friedliches Miteinander zu konzentrieren.

Ich bin stolz, daß eine so berühmte und prominente österreichische Frau - und ich unterstreiche dabei das Wort "Frau" - hier in Georgien gelebt und gewirkt hat. Mit ebensolcher Freude konnte ich feststellen, daß sie in Georgien noch sehr lebendig ist, daß man ihr hier mehr als anderswo gedenkt. Die Übersetzung zumindest eines Teiles Ihrer Werke heute sind dafür ein beredtes Beispiel. Ich danke dafür dem Übersetzer und allen in die Buchproduktion Involvierten aufrichtig und gebe nochmals meiner Hoffnung Ausdruck, daß die Aussagen der Friedensnobelpreisträgerin Berta von Suttner auch im heutigen Georgien gehört werden.

Dr. Heidemaria Gürei
Der Botschafterin der Republik
Österreich in Georgien

Handwritten notes in Georgian script at the bottom left of the page.

X 243.992
3

საგარეო-საგარეო
საგარეო-საგარეო
საგარეო-საგარეო



საგარეო-საგარეო
საგარეო-საგარეო
საგარეო-საგარეო

ამ წიგნისთვის წინასიტყვაობის დაწერა ჩემთვის განსაკუთრებული პატივია. წარმოდგენილი პუბლიკაცია ემსახურება მდიდარ და ფართო კულტურულ და მეცნიერულ ურთიერთობებს ავსტრიასა და საქართველოს შორის. ამასთანავე, იგი თავისებურად აფასებს ტრადიციულ ქართულ-ავსტრიულ ურთიერთობებს ყველა სფეროში.

არა მგონია, უბრალო დამთხვევა ყოფილიყო ის, რომ ბერტა ფონ ზუტენერმა თავისი ცნობების 9 წელი კავკასიაში, დღევანდელი საქართველოს ტერიტორიაზე გაატარა, უფრო ზუსტად, როგორც იგი მოისხენიებდა ხოლმე, „მისი ცნობების სკოლა“. ბერტა ფონ ზუტენერი, ძალადი ინტელექტის, პასუხისმგებობის საოცარი გრძნობის მქონე ქალბატონი გახლდათ; მის შემდგომ ცნობებაზე დიდი გავლენა იქონია საქართველოში მიღებულმა შთაბეჭდილებებმა და გამოცდილებამ.

რას იტყოდა დღეს, მშვიდობისათვის ნობელის პრემიის მფლობელი, ბერტა ფონ ზუტენერი - დაბრუნდებოდა იგი საქართველოში? საქართველოს ტრაგიკული გამოცდილება გააფართოვებდა მის მოღვაწეობას. იგი დაუღალავად იმუშავებდა კონფლიქტების მოსაგვარებლად, მშვიდობის დასამყარებლად. აქედან გამომდინარე, მიუხედავად იმისა, ეს პატარა წიგნი რომ ძალიან მოკრძალებულია, იგი სერიოზული სტიმული იქნებოდა ძალისხმევის გასაძლიერებლად მშვიდობიანი ერთობისაკენ.

მეამაყება, რომ ასეთი ცნობილი და სახელოვანი ავსტრიელი ქალბატონი - და მე ხაზს ვუსვამ სიტყვა „ქალბატონს“ - აქ, საქართველოში ცნობრობდა და მოღვაწეობდა. ასეთივე სინარულით დავადასტურებდი იმას, რომ მისი სული საქართველოში კიდევ ცოცხლობს, რომ აქ მას ისე მოიგონებენ, როგორც არსად სწავან. მისი ნაშრომების თუნდაც ერთი ნაწილის თარგმანი საუკეთესო დასტურია ამისა.

ჰეიდემარია გიორგენი
ავსტრიის რესპუბლიკის სრულუფლებიანი
და საგანგებო ელჩი საქართველოში

Wir sind sehr froh, daß die vorliegende Ausgabe noch ein Beweis der georgisch - österreichischen kulturellen Zusammenarbeit ist.

Dieses Buch soll zwischen diesen beiden Ländern eine der ersten Stufen der Vertiefung der kulturellen Zusammenarbeit und Verwirklichung der weiteren Projekte werden.

Unbedingt ist die Tatsache zu erwähnen, daß die Idee und die Initiative der Herausgabe dieses Buches der ersten Botschabterin der Republik Österreich in Georgien Frau Heidemaria Gürer gehört.

Wir denken, daß Teilnahme unserer Stiftung an diesem Projekt noch ein Beispiel der Durchführung der Politik unserer Stiftung in Georgien und Kaukasien auf der Basis der Propaganda der europäischen Kultur darstellt.

Dr. Levan Chetaguri
Präsident der Stiftung "Kaukasien"

ჩვენ ძალიან მონარული ვართ, რომ წინამდებარე გამოცემა კიდევ ერთი დადასტურებაა ქართულ ავსტრიული კულტურული თანამშრომლობისა.

ეს წიგნი უნდა გახდეს ერთერთი პირველი საფეხური ამ ორ ქვეყნას შორის კულტურული თანამშრომლობის გაღრმავებისა და შემდგომი პროექტების განხორციელებისა.

აღბათ აუცილებლად აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ამ წიგნის მომზადების იდეა და ინიციატივა მოდის თავად ქალბატონ ჰაიდემარია გიურერისაგან, ავსტრიის რესპუბლიკის პირველი ელჩისაგან საქართველოში.

ვფიქრობთ, რომ ჩვენი მონაწილეობა ამ ბეჭდვით პროექტში კიდევ ერთი მაგალითია ფონდის პოლიტიკის გატარებისა ევროპული კულტურის პროპაგანდის ბაზაზე საქართველოში და კავკასიაში.

ლევან ჩეტაგური
ფონდ „კავკასიის“ პრეზიდენტი

1876 წლიდან 1885 წლამდე საქართველოში ცხოვრობდა მსოფლიოში სახელგანთქმული ავსტრიელი მწერალი, ჟურნალისტი, მშვიდობისათვის მებრძოლი, მომავალი მშვიდობის ნობელის პრემიის ლაურეატი ბერტა ფონ შუტნერი. მან ეს წლები საქართველოში თავის მეუღლესთან არტურ გუნდაკარ ფონ შუტნერთან ერთად გაატარა.

ბერტა ფონ შუტნერმა თავიანთი ყოფნა საქართველოში აღწერა "მემუარებში" (მტუტგარტი 1909). შუტნერები მონაცვლეობით ცხოვრობდნენ გორდში, ქუთაისში, თბილისსა და ზუგდიდში. ბ. ფ. შუტნერის ლიტერატურული მემკვიდრეობა ინახება ფენევაში (გაერთიანებული ერების ბიბლიოთეკა, შუტნერ-ფრიდის კოლექცია). ჩვენ მკითხველებს ვთავაზობთ ნაწყვეტებს ამ „მემუარებიდან“, რომელნიც საქართველოსა და ქართველებს ეხებიან.



ქართველ მკითხველებს ვთავაზობთ სახელგანთქმული ავსტრიელი საზოგადო მოღვაწის, პუბლიცისტის, ჟურნალისტის, მწერლის, მსოფლიო მასშტაბით მშვიდობისა და ანტისაომარი მოძრაობის ერთ-ერთი წამომწვევების, მშვიდობის ნობელის პრემიის ლაურეატის (1905), ანტისემიტიზმის წინააღმდეგ და ქალთა უფლებებისათვის მებრძოლის და გერმანულ, ავსტრიული და უნგრული სამშვიდობო საზოგადოებათა დამაარსებლის - ბარონის ქალ ბერტა ფონ ზუტნერის მოგონებებს და შთაბეჭდილებებს ქართველებსა და საქართველოზე.

მან თავის მეუღლესთან, ასევე ჟურნალისტ და მწერალ არტურ გუნდაკარ ფონ ზუტნერთან ერთად 9 წელიწადი დაჰყო საქართველოში (1876-1885 წლებში).

თუ რატომ და როგორ მოხვდნენ ისინი საქართველოში, ამის შესახებ წინამდებარე წიგნაკში ამოიკითხავთ; დანარჩენ ცნობებს, რომლებსაც ბერტა ფონ ზუტნერის მოგონებებში ვერ შევხვდებით და შეიძლება საინტერესო აღმოჩნდეს ქართველი მკითხველისათვის, ჩვენ ამ წინასიტყვაობაში მოგაწვდით.

თვითონ ბერტა ფონ ზუტნერს ქართველებსა და საქართველოზე, რამდენადაც ჩვენ ვიცით, გარდა ამ მოგონებებისა, არაფერი დაუწერია. (დანარჩენი მისი, უპირატესად მხატვრული, ნაწარმოებები მშვიდობის თემას და ევროპის სხვა საჭირობოროტო, მაშინ აქტუალურ საკითხებს ეხება).

არტურ გუნდაკარ ფონ ზუტნერს თავისი მხატვრული და პუბლიცისტური თხზულებების უმეტესობა საქართველოსა და კავკასიის თემისადმი აქვს მიძღვნილი: რომანები - "დარეჯანი. მეგრულ ზნეთა სურათი", "აზნაური", "შამილი", "ჩერქეზები", "აჭარლები", "იბერიელი" (გამოუქვეყნებელი; ხელნაწერი ინახება ავსტრიის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში ვენაში); მოთხრობების კრებული ორ წიგნად - "კავკასიის შვილები"; აგრეთვე 1884წ. თბილისის რუსულენოვან გაზეთში "Кавказ"-ის რამდენიმე ნომერში გამოქვეყნებული წერილების ციკლი "ვეფხისტყაოსანზე", რაც იმდროინდელმა ქართულმა გაზეთებმა უმაღლ თარგმნეს და გადაბეჭდეს; ეს იყო ერთ-ერთი პირველი ნაშრომი შოთა რუსთაველზე, დაწერილი უცხოელი ავტორის მიერ*.

... ბერტა ზოფია ფელიციტა გრაფის ქალი კინსკი ფონ ვინიც უნთ ტეტაუ დაიბადა 9 ივნისს 1843 წელს პრაღაში კინსკების

* იხ. გაიოზ იმედაშვილი, რუსთაველოლოგიური ლიტერატურა, 1957, გვ. 90-91.

სასახლეში. მამამისი იყო ავსტრიელი ფელდმარშალ - ლეიტენანტი ფრანც იოზეფ გრაფი კინსკი ფონ ვინიც უნთ ტეტაუ. ბერტა დედაბადა, მამა უკვე გარდაცვლილი იყო.

უკვე გვარი და ტიტული მიგვანიშნებენ, რომ ბერტას მამას შეეძლო წარმოედგინა ჰაბსბურგების მონაქვის ისტორიაში წარჩინებულ, ბრწყინვალე, სახელოვან წინაპართა გრძელი სია. ერთ-ერთი გრაფი კინსკი მოხსენებულა ვალენშტაინის რაზმში. საუკუნეების განმავლობაში ბოჰემიის ამ მაღალი არისტოკრატიის წარმომადგენლებს ეკავათ ვენაში იმპერატორის კარზე მაღალი თანამდებობა. მაგრამ ფელდმარშალლეიტენანტმა კინსკიმ, ბერტას მამამ, უღალატა გვარის ტრადიციას, დაარღვია ავსტრიული მაღალი არისტოკრატიის კოდექსი და ცოლად ითხოვა წვრილი აზნაურის ქალიშვილი, მართალია ფონ კიორნერი, მაგრამ არა მსხვილი თავადის ასული. და ამით თავის ცოლსაც და ქალიშვილსაც სამუდამოდ ჩაუკეტა ავსტრიული იმპერატორის კარი, საითკენაც თავის დღე და მოსწრება სევდიანი ნატვრით იცქირებოდა ბერტას პატივმოყვარე და სამორინეების სწირი სტუმარი დედა.

დედამისი, მაშასადამე, იყო ზოფი ვილჰელმინე კიორნერი, ანტინაპოლეონისტური ომების პერიოდის საკმაოდ ცნობილი მწერლის, ბრძოლის ველზე უდროოდ დაღუპული თეოდორ კიორნერის შთამომავალი. ბერტას დედა 20 წლისა მითხოვდა თითქმის 50 წლით უფროს გრაფ კინსკის და გრაფის ქალი გახდა. გრაფი მალე, 75 წლისა გარდაიცვალა და პატივმოყვარე ზოფიმ მანც ვერ შეაღწია თავისი ჩამომავლობის გამო გენის სამეფო სასახლეში, ე.წ. მაღალ საზოგადოებაში, ვერ გაშინაურდა ვენის სამეფო კარზე. დაახლოებით 16 დიდგვაროვანი კეთილშობილი არისტოკრატი წინაპარი უნდა დაესახელებინა ადამიანს, რომ ავსტრიის სამეფო კარზე მიეღოთ. მამის მხრიდან გრაფული ჩამომავლობის მიუხედავად, ბერტას ოჯახი უმამულო და ხელმოკლე იყო, და გათხოვებამდე თვითონვე უნდებოდა ლუკმა-პურისთვის ბრძოლა. ბერტას დედამ მთელი ფული, რაც განსვენებულმა მეუღლემ დაუტოვა, კაზინოებში წააგო ჰომბურგში, ბადენ-ბადენში და ვისბადენში.

მისი მეუღლე ბარონი არტურ გუნდაკარ ზუტნერი (1850-1902), ცოლზე 7 წლით უმცროსი, ერთ დროს მდიდარი და არისტოკრატიული წარმოშობის ბარონ კარლ ზუტნერის უმცროსი ვაჟიშვილი გახლდათ. (კარლ და კაროლინე ზუტნერებს ჰყავდათ 4 ქალიშვილი და 3 ვაჟი და ჰქონდათ ვენაში კონტა სასახლე და საგვარეულო მამულში, ქვემოავსტრიულ სოფელ ჰარმანსდორფში, რომელიც ვენიდან ასე მშ კილომეტრითაა დაშორებული და მისგან ჩრდილოდასავლეთით მდებარეობს, მოწრდილი კოშკი ედგათ).

... ვენაში ერთ-ერთ ქუჩაზე, საცხოვრებელ სახლებს შორის ცნობილი ავსტრიელი მოქანდაკის ზიგფრიდ შარუს სკულპტურული ჯგუფია აღმართული: ამ ჯგუფში გამოხატულია მშვიდობისა და მისწრაფება, მოწოდება - დედას, რომელსაც თავისი ორი შვილი შემთხვევით კაბის კალთაზე, ხელები ოდნავ შეაღუმართავს და სასოების თვალებით შესცქერის ზეცას. ეს ქანდაკება ამ ადგილას შემთხვევით არ დაუდგამთ: იგი იმ სკვერის წინ დგას, რომელიც ბერტა ზუტნერის სახელს ატარებს.

ბერტა ფონ ზუტნერს შტეფან ცვაიგმა საგანგებო ესეი მიუძღვნა, ხოლო თავისი მემუარების წიგნში - "გუშინდელი ქვეყანა" მას "ჩვენი დროის დიდებული, სულგრძელი კასანდრა და პაციფიზმის ფუძემდებელი" უწოდა.

გერმანელმა კინორეჟისორმა ჰარალდ ბრაუნმა 1952 წელს გადაიღო ბერტა ზუტნერის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ამსახველი ფილმი "მსოფლიოს გული".

ბერტა ფონ ზუტნერზე დიდძალი ლიტერატურაა შექმნილი. აღვნიშნოთ მხოლოდ ზოგიერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი თხზულება.

1959 წელს გერმანიაში გამოქვეყნდა იონზე შტოლრაიტერის წიგნი "ბერტა ფონ ზუტნერი. მშვიდობისათვის მებრძოლი ქალის ცხოვრება". ვენაში დაიბეჭდა ოსკარ იან ტაუშინსკის რომანი "კაცთმოყვარენი ყველაზე ძლიერნი არიან", რომელიც ბერტა ზუტნერის ცხოვრებას ეხება. განსაკუთრებით აღნიშვნის ღირსია ორი, ჯერჯერობით, ალბათ, ყველაზე მნიშვნელოვანი ბიოგრაფია ყველაზე განთქმული ავსტრიელი ქალის: ერთი ეკუთვნის ბეატრიქს კემპფს "ბერტა ფონ ზუტნერი. ერთი დიდი ქალის ცხოვრების სურათი. მწერალი, პოლიტიკოსი, ჟურნალისტი". ეს წიგნი პირველად 1964 წელს გამოიცა ვენაში და იგი 1969წ. ამავე ქალაქში ყოფნისას მანუქა ავტორმა შემდეგი გულთბილი და სიმპტომატური წარწერით: "ავსტრიასა და საქართველოს შორის კეთილი ურთიერთობების იმედით ბერტა ფონ ზუტნერის სულისკვეთებით.

ვენა, 1969 წლის 1 ივლისი".

ბერტა ფონ ზუტნერის მეორე უმნიშვნელოვანესი და უსრულესი ბიოგრაფია ეკუთვნის ვენელ ბრიგიტე ჰამანს, რომელიც პირველად დაიბეჭდა 1986 წელს მიუნჰენის სახელმწიფო "პიპერის" გამომცემლობაში და რომელიც მომხიბლავმა ავტორმა შემდეგი წარწერით გამოიგზავნა: "ზუტნერის ქართველ მცოდნეს.. ერთობის გულითადი გრძნობით - "ბერტა ფონ ზუტნერი. ცხოვრება მშვიდობისათვის", პიპერი მიუნჰენი. ციურიჰი. 1986. ბრიგიტე ჰამანი.

ვენა, სექტ. 86.



ბერტა ფონ ზუტნერს მსოფლიო სახელი მოუპოვა რომანმა "ძირს იარაღი!" (1889), რომელიც ბესტსელერად იქცა, 40-ჯერ გამოიცა და 16 ენაზე ითარგმნა. ბერტა მაშინ 46 წლისა იყო. რომანი თავიდან ბოლომდე პაციფისტური სულისკვეთებითა და ომის საწინააღმდეგო პათოსითაა გამსჭვალული. იგი ტენჯენციური და პროგრამატული ნაწარმოებია. რომანი პიესადაც გადაკეთდა (1897), ხოლო 1916 წ. ფილმიც გადაიღეს ამ რომანის მიხედვით. რამდენიმე წლის განმავლობაში 1892 წლიდან გამოდიოდა ამავე სახელწოდების ჟურნალიც. თავიდან ამ რომანის დაბეჭვდა არავის უნდოდა: არც ავსტრიაში, არც გერმანიაში და არც შვეიცარიაში, რადგან რომანის თემა და პრობლემატიკა, ძირითადი ტენჯენცია და საკითხის გადაწყვეტა ამ დროისათვის საოცრად არაბოჰულარული და მიუღებელი იყო. ბოლოს და ბოლოს გარისკა დრუზდენელმა გამომცემელმა ედვარ პირსონმა და რომანს მოულოდნელი წარმატება მოჰყვა. მკითხველებს გაგაცნობთ ამ რომანთან დაკავშირებით ზოგიერთ გამოძახილს: "ერთმა ქალმა გაბედა სულიერი აჯანყება ნაციონალიზმისა და შოვინიზმის, მილიტარისტური სახელმწიფო იდეოლოგიების წინააღმდეგ".

ზიგრიდ და ჰელმუტ ბოკები.

"ჭეშმარიტი გმირული შემართებით ეწყობა ლაშქრობა ჩვენი ეპოქის ძირითადი ტენჯენციის წინააღმდეგ და ომს გამოცხადებული აქვს ომი. არასოდეს მილიტარიზმი ასე გაბედულად არ გაუცამტვერებიათ და არ უჩვენებიათ, რამდენ უბედურებას ავრცელებს იგი თავის გარშემო და რა მშვენიერი იქნებოდა უიმისოდ ჩვენი სიცოცხლე".

"ნოიე ფრაიე პრესე"

მწერალი პეტერ როზეგერი წერდა ამ რომანზე დაწერილ გრცელ რეცენზიაში: "არსებობს ბიბლიის გამაზრცელებელი საზოგადოებები, კარგი იქნებოდა შექმნილიყო ამ წიგნის გამაზრცელებელი საზოგადოებაც, წიგნისა, რომელსაც მე ეპოქისშემქმნელ ნაწარმოებს ვუწოდებდი".

სამშვიდობო მოძრაობის ცნობილი მოღვაწე ალფრედ ჰერმან ფრიდიც ცოტა მოგვიანებით თავის "სამშვიდობო მოძრაობის ცნობარში" ამ რომანს "ეპოქისშემქმნელს" უწოდებს, რომელსაც "აფეთქების" ზემოქმედება ჰქონდა, აქვე გკითხულობთ: "ისე მოხდა, რომ თითქოს მკითხველებს ახალი სამყარო გადაეშალათ თვალწინ, და ასე ათასობით ადამიანს ამ წიგნის წყალობით პირველად გაუქრა ომზე

შელამაზებულნი და რომანტიკული წარმოდგენა ... და გაუნდათ ამ ბოროტების გაუქმების აუცილებლობისა და შესაძლებლობის იდეა

"წიგნი "ძირს იარაღი"! არის ძალუში და სულში ჩამწვდომი მოწოდება ომის წინააღმდეგ, რომლის მსგავსი დიდი ხანია არ დაწერილა".

სოციალ-დემოკრატიული ჟურნალი "დი ნოიე ცაიტ".

საინტერესოა, რომ რომანის წემოქმედების ძალა ვერ უარყვეს თვით ომის მომხრეებმა და ბერტა ფონ ზუტნერის მტრებმაც, მაგალითად, ერთ დროს პოპულარულმა, ნაციონალისტურად განწყობილმა და ომის განმადიდებელმა მწერალმა ფელიქს დანმა, რომელიც იძულებული იყო ეღიარებინა, რომ ეს რომანი წარმატებით ახერხებს ომის საწინააღმდეგო ტენდენციის გაღვივებას. "ომი აუცილებელია, განაგრძობდა ფელიქს დანი, მას აქვს, გარდა მაგნე შედეგებისა, გამაკეთილშობილებელი, ზნეობრივი აღზრდის დანიშნულება. ამ ქალბატონის აზრები კი აზიანებენ ხალხის სულს, რადგან ისინი ძირს უთხრიან მოვალეობის შეგნებას, სამშობლოს სიყვარულს და გმირულ სულისკვეთებას".

რომში შედგა "ინტერპარლამენტური კონფერენცია" და მშვიდობის III მსოფლიო კონგრესი. საგულისხმო იყო ის გარემოება, რომ აქ კაპიტოლიუმზე პირველად ილაპარაკა ქალმა (აქამდე აქ მხოლოდ მამაკაცები გამოდიოდნენ), რომელმაც, როგორც თვითონ განაცხადა თავის მემუარებში, "სხვა არაფერი დამსახურება არ ჰქონია, გარდა იმისა, რომ დაწერა გულწრფელი წიგნი".

და ბოლოს: აი, რას ამბობს აღფრედ ნობელი ბერტა ფონ ზუტნერის ამ რომანზე: "ამბობენ, რომ სულ მსოფლიოში არსებობს 2000 ენა - 1999 წლისათვის ეს ძალიან ბევრი იქნებოდა, მაგრამ არ არის არცერთი ენა, რომელზედაც თქვენი შესანიშნავი ნაწარმოები არ უნდა თარგმნილიყო, არ უნდა წაკითხულიყო და არ უნდა გააზრებულიყო".

ბერტა ფონ ზუტნერის ამ რომანმა მოამზადა ნიადაგი მთელი ევროპული ანტისომარი და პაციფისტური ლიტერატურისათვის, ისეთი მწერლებისათვის, როგორიც იყვნენ, მაგალითად, ერიჰ მარია რემარკი, ლუდვიგ რენი, ანრი ბარბუსი და სხვები, რომელთაც ომს ჩამოვლიჯეს რომანტიკული, პოეტური, ჰეროიკული საბურველი. გამოთქმულია აზრი, რომ კრისტა ვოლფი თავისი "კასანდრით" აგრძელებს ბერტა ფონ ზუტნერის რომანის "ძირს იარაღი"! - ხაზს.

ლეგ ტოლსტოიმ მისწერა ბერტა ფონ ზუტნერს: "ქალბატონო, მე აღმაფრთოვანა თქვენმა რომანმა "ძირს იარაღი"! რომელიც

ბულგაკოვმა გადმომიგზავნა... მონობის გაუქმებას წინ უძღოდა ერთი მწერალი ქალის, ქ-ნ ბიერ სტოუს სახელგანთქმული რომანი. ღმერთმა ქნას, რომ თქვენი წიგნი გახდეს ომის გაუქმების მომასწავებელი"...

1904 წლის 17 ოქტომბერს თეთრ სახლში რუზველტს მიუღია ბერტა ფონ ზუტნერი, რომლისთვისაც უთქვამს: "მსოფლიო მშვიდობა დადგება, აუცილებლად დადგება, მაგრამ არა ერთბაშად, არამედ ნელ-ნელა, ნაბიჯ-ნაბიჯ".

ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ბერტა ფონ ზუტნერის დროს, ე.ა. XIX ს. მიწურულსა და XX ს. დამდეგს მშვიდობისათვის ბრძოლა და პაციფიზმი არ იყო პოპულარული. მოგვიანებით და ახლა მშვიდობის საქმიროებაზე ლაპარაკი ჩვეულებრივი ამბავია. თვით ნაცისტებიცა და კომუნისტებიც კი დემაგოგიურად მშვიდობაზე ლაპარაკობდნენ; ახლა აგრესორებიც კი მშვიდობის მოყვარეობით ინიღბებიან ხოლმე, რადგან ძალიან პოპულარული გახდა მშვიდობის იდეა, მაგრამ მაშინ მშვიდობის ქადაგება დიდ წინააღმდეგობას და დაცინვას აწყდებოდა. იმდროინდელი ომის შედარებით უწყინარი ფორმების, ნაკლები დამანგრეველი ძალის გამო, მაშინდელ მსოფლიოში ბევრი იყო ომის მომხრე, როგორც ერის გამაჯანსაღებელი საშუალებისა. ზოგს ეს ზედმეტი სისხლის გამოშვებად მიაჩნდა. ამიტომ ბერტა ფონ ზუტნერისათვის არ იყო ადვილი ომის წინააღმდეგ ბრძოლა (მას აბუჩად იგდებდნენ, "დარტყმულად", "შერეკლად" მიიჩნევდნენ და ა.შ.). მაგრამ თანდათანობით ბერტა ფონ ზუტნერი იქცა მსოფლიო მასშტაბით მშვიდობისათვის ბრძოლის თავისებურ სიმბოლოდ და განსახიერებად. მან დაახლოებით ისეთივე სიმბოლური მნიშვნელობა შეიძინა, როგორც საერთოდ ფრანჩესკო ასიზელმა, აღფრედ შეაიცვრება, ჩვენს დროში დედა ტერეზამ და ზოგიერთმა სხვამ.

ბერტა ფონ ზუტნერის დამახსურებაა აგრეთვე ისიც, რომ მან შვედ ქიმიკოსს, მრეწველს, დინამიტის გამოგონებელს მილიონერ აღფრედ ნობელს შთააგონა იმ ზიანის და ზარალის საზღაურად, რაც მისმა გამოგონებამ კაცობრიობას მიაყენა, მშვიდობის ნობელის პრემიის დაწესება, რომლის პირველი ქალი ლაურეატიც თვითონვე გახდა. (ეს პრემია 1901 წლიდან გაიცემა შვეციის მეცნიერებათა აკადემიის მიერ.

ნობელის მშვიდობის პრემიას ნორვეგიული კომისია იძლევა).

საინტერესო რამ უთქვამს ნობელს ერთხელ ბერტა ზუტნერისათვის: "მე მინდა შევქმნა ისეთი საშინელი, მასობრივი განადგურების ნივთიერება ან მანქანა, რომ ამის შედეგად ომები საერთოდ შეუძლებელი გახდესო".

აღსანიშნავია ისიც, რომ სამწერლო ნათლობა ბერტამაც და არტურმაც საქართველოში მიიღეს, მათ აქ დაიწვეს წერა და აქ

იგრძნეს თავი პირველად მწერლებად. მათი ადრეული თხზულებები საქართველოში შეიქმნა.

... 1964 წლიდან ავსტრიაში არსებობს "ზუტენერის საზოგადოება".

... ბერტა ფონ ზუტენერი გარდაიცვალა 1914 წლის 21 ივნისს. ერთი კვირის შემდეგ სარაევოში მოკლულ იქნა ფრანც ფერდინანდი, რაც I მსოფლიო ომის დაწყების საბაბად იქცა. ბედმა დაინდო ბერტა ზუტენერი და არ შეასწრო თავისი იმედების და ოცნებების სრულ გაცამტვერებას...

ჩვენი ვაღია, საზგასმით აღვნიშნოთ განსვენებული მკვლევარის სოლომონ ცაიშვილის ღვაწლი საქართველოში ზუტენერების მოღვაწეობის შესწავლის საქმეში. მან ძალიან საინტერესო ნარკვევები გამოაქვეყნა ქართული კულტურის წინაშე მათი დამსახურების შესახებ (იხ. "დროშა", 1955, № 5 და "მნათობი", 1957, 7). მაგრამ მკვლევარმა ვერ მოასწრო ზუტენერების ნაწერების უშუალო გაცნობა. ჩვენ შევეცადეთ, შეძლებისდაგვარად შეგვევსო ეს ხარვეზი, რომელიც ობიექტური მიხედვების გამო ზუტენერების საქართველოში მოღვაწეობისა და საქართველოს თემატიკაზე მათ მიერ შექმნილ ნაწარმოებთა შესწავლის სფეროში დარჩა*.

... ბერტას სიცოცხლეშივე ბევრი თავყვანისმცემელი, მაგრამ აგრეთვე არანაკლები მოძულეც ჰყავდა. მას ირონიულად ეძახდნენ "მშვიდობის ბერტას", "მშვიდობის მოციქულ ბერტას", "სუფრაგეტ ბერტას", "წითელ ბერტას" და ა.შ. მაგრამ ბერტა ზუტენერი ბილომდე ერთგული რჩებოდა თავისი რწმენისა (გაფრცვლებული იყო კარიკატურები, რომელშიაც ბერტა პალმის დიდ ფოთოლს იქნევდა).

ბერტა ფონ ზუტენერის თანამებრძოლი, ცნობილი პაციფისტი, ავსტრიელი გამომცემელი და ჟურნალისტი ალფრედ ჰერმან ფრიდი, გადმოგვცემს სიკვდილის წინ ბერტას უკანასკნელ სიტყვებს: "ძირს იარაღი! უთხარი ყველას, ყველას!" (ფრიდმა 1911წ. მიიღო მშვიდობის ნობელის პრემია).

... სამწუხაროდ, ბერტასა და არტურს შვილი არ დარჩენიათ, ზუტენერების მამული ჰარმანსდორფი და იქ მდგარი კოშკი დღეს აღარაა ზუტენერების საკუთრება, იქ ვიღაც სხვები ბინადრობენ. როგორც ამბობენ, მამული და კოშკი გაპარტახებულია, ყოველ შემთხვევაში, აღარაფერი მოგვაგონებს ზუტენერების ძველ დიდებასა და ატმოსფეროს, მითუმეტეს, წაშლილია ბერტასა და არტურ გუნდაკარის კვალი. მამულის ახლანდელ პატრონებს, თურმე, ძალიან არ უყვართ,

* იხ. ნ.კაკაბაძე, ნ.რუხაძე: კავკასია და საქართველო გერმანულ ლიტერატურაში, თბილისი, 1966, გვ. 26-114.



როცა ბერტა ზუტნერის თაყვანისმცემლები მოდიან აქ "საპილიგრიმოდ". ბრივიტე ჰამანმა არ გვირჩია ჰარმანსდორფში ჩასვლა, ველარაფერს საინტერესოს იქ ველარ ნახაგოთ, თუ მაინცა და მაინც დაიჟინებთ "პილიგრიმოზას", ფრთხილად იყავით, ახალმა პატრონებმა ძაღლები არ მოვისიონო.

მე სევდით ავივსე. გალაკტიონის ტაყები გამახსენდა და ჩემს ცნობიერებაში ეს სტრიქონები ასე პერიფრაზირდა: "ზუტნერებისგან წავიდა ყველა, სხვა ხალხის ისმის აქ ჟრიაშული"...

... სადღაა ზუტნერების მიერ დიდი რუდუნებით შეგროვილი და ნალოლიაგები ქართული ნივთები, რელიკვიები და სუვენირები! ჰააგის მშვიდობის სასახლეში ჰკიდია ბერტა ფონ ზუტნერის პორტრეტი. ენევაში გაერთიანებული ერების ბიბლიოთეკაში ინახება მისი ლიტერატურული მემკვიდრეობა, ხოლო არტურ გუნდაკარ ზუტნერის ხელნაწერები და მიმოწერა უმთავრესად დაცულია გენაში ავსტრიის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში. 1906 წელს დრეზდენში პირზონის გამოცემლობაში გამოვიდა ბერტა ფონ ზუტნერის ნაწერების სრული გამოცემა 12 ტომად.

ბერტა ფონ ზუტნერის მოგონებების წიგნი გამოვიდა 1909 წელს: "მემუარები", დოიჩე ფერლაგსანშტალტ, შტუტგარტი.

ქვემოთ ნაწყვეტების თარგმნისას უშუალოდ ვსარგებლობდი მოგონებების III გამოცემით, რომელიც განახორციელა ფრიც ბიოტგერმა: ბერტა ფონ ზუტნერი, "ცხოვრების მოგონებები". გამოცემლობა "ფერლაგ დერ ნაციონ". ბერლინი 1969 (II გამოცემა).

ეს მესამე გამოცემა 1909 წლის პირველ გამოცემასთან შედარებით ოდნავ შემოკლებულია. ამის თაობაზე გამომცემელი ფრიც ბიოტგერი შენიშნავს: "ამოღებული იქნა ის, რაც ბერტა ფონ ზუტნერის ცხოვრების საერთო სურათისათვის უმნიშვნელო იყო და რაც "მემუარების" კითხვას და ზემოქმედებას დღესდღეობით აძნელებს. ძირითადად ეს ეხება ტექსტის იმ ნაწილს, რაც თვითონ ავტორის მიერ არ არის შეთხზული: სახელდობრ წერილებიდან ციტატები, დებეშები, თანხმობის დადასტურებანი, გაზეთების ინფორმაციები და მსგავსი დამხმარე მასალა" (გვ. 555, გამომცემლის ბოლოთქმა).

ბერტა ფონ ზუტნერის "მემუარების" მეორე გამოცემა განხორციელდა 1965 წელს: ბერტა ფონ ზუტნერია მემუარები: გამომცემელი ლიხელოტე ფონ რაინკენის მიერ. ევა ჰელენ ჰაულინგისა და ლინუს ჰაულინგის წინასიტყვაობით. კარლ შიუნემანის გამომცემლობა. ბრემენი. 1965.

მოგონებების ქართული ნაწილის თარგმნისას ხელთ გვქონდა მემუარების სამივე გამოცემა, რომელთა შორის არსებული უმცირესი და

უმნიშვნელო და შორება-განსვავებაც კი ჩვენს თარგმანში
გათვალისწინებული და მხედველობაშია მიღებული.

მოგონებების II გამოცემის წინასიტყვაობა, როგორც შემოთა
აღნიშნული, ეკუთვნის ჰელენ და ლინუს პაულინგებს, ხოლო
პროფესორი ლინუს პაულინგი იყო 1963 წლის მშვიდობის ნობელის
პრემიის ლაურეატი.

ამ "მოგონებების" ბოლოსიტყვაობა წიგნის გამომცემელს
ლიზელოტე ფონ რაინკენს დაუწერია.

დანართის სახით აქ ვათავსებთ "ილუსტრირტე ცაიტუნგის"
(1891, 7 მარტი) ანკეტას, რომელიც ბერტა ფონ ზუტნერს შეუვსია:

მამაკაცის ყველაზე ძვირფასი
თვისება შენთვის?

ასეთივეთვისება ქალში?
შენი საყვარელი საქმიანობა?

რა არის შენთვის ბედნიერება?

რომელი პროფესია მიგაჩნია
საუკეთესოდ?

ვინ გინდა ყოფილიყავი, შენ
რომ არ ყოფილიყავი?

სად ისურვებდი ბინადრობას?
როდის ისურვებდი ცხოვრებას?
რა არის შენთვის უბედურება?

შენი ხასიათის მთავარი
თვისება?

შენი საყვარელი მწერალი?

შენი საყვარელი მხატვრები
და მოქანდაკეები?

შენი საყვარელი
კომპოზიტორები?

სიმართლის მოქმელობა.

ასევე სიმართლის მოქმელობა
დასრულებული რომანის ბოლოში
სიტყვა "დასასრულის" მიწერა.
როცა მდიდარი ხარ
შესრულებადი სურვილებით და
მიღწევადი მიზნებით.
საქეიმო.

უდაბნოს ლოში.

რივიერაზე.
ათასი წლის შემდეგ.
ტლანქ მამაკაცთან გაყრა რომ
არ შეგეძლოს.
დამთმობლობა.

დავასახელებ მხოლოდ ცოცხლებს
და თითოს თითოეული ქვეყნიდან:
ბოდენშტეტი, დოდე, ჰსპენსერი,
იბსენი, ტოლსტოი, მონტეკაცა.
ვერეშჩაგინი, კანოვა.

ასეთები არ მყავს, მაგრამ
შემიძლია დავასახელო საყვარელი
მუსიკალური ნაწარმოებები,
რომლებიც გაფანტულია ყველა
სკოლის ოსტატებში

შენი საყვარელი ფერი და
ყვავილი?

საყვარელი გმირები
ისტორიაში?

საყვარელი გმირი ქალები
ისტორიაში?

ლიტერატურაში საყვარელი
პერსონაჟები?

შენი საყვარელი სახელები?

რომელ ისტორიულ პირს ვერ
იტან?

რომელ ნაკლს აპატიებდით
აღამიანებს ყველაზე იოლად?

შენი დაუძლეველი ანტიპათია?

რა გაშინებს ყველაზე მეტად?

საყვარელი საჭმელი და
სასმელი?

შენი ტემპერამენტი?

შენი დევიზი?

სახელ-გვარი

წითელი, ვარდი.

ქრისტოფ კოლუმბი, მარკ
აგრელიუსი.

ეკატერინე II.

მარკოზ პონა, რუი ბლანო.

ჰანსი, რობერტი, ჰელენი,
ლეონორე.

ტორკეშედადა, ივანე მრისხანე და
500 სსეა.

ისეთს, რომელიც გულწრფელად
სურს აღამიანს მოიშოროს, მაგრამ
ვერ ახერხებს.

როცა აღამიანებმა არა თუ
ყველაფერი იციან, არამედ
სხვებსზე უკეთაც იციან.

ჩემი საყვარელი აღამიანების
მისალოდნელი დაკარგვა.

ნანადირევისაგან მომზადებული
პაშტეტი, ღვინო *Vino d'Asti*;
spumante.

მშვიდი, შიგნითკენ მიმართული
ხალისიანობა, სიხარული.

არასოდეს არავის არ მიფაყენო
წყენა.

ბერტა ფ. ზუტენერი.

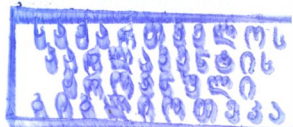
1864 წელი - ეს იყო წელიწადი, როცა ავსტრიის ჯარის ნაწილები გერმანიელებთან ერთად დანიის წინააღმდეგ ომს აწარმოებდნენ. ამ წელს რომ ვისხენებ, ჩემს მოგონებაში ეს ამბავი არავითარ როლს არ თამაშობს, რადგან არცერთი ჩემი მახლობელი ადამიანი მასში არ მონაწილეობდა. ამიტომ ჩემს მეხსიერებაში ამას არავითარი კვალი არ დაუტოვებია. საერთოდ, ომზე გულუბრყვილო წარმოდგენა მქონდა (და ახლაც საყოველთაოდაა გავრცელებული იგივე წარმოდგენა), რომ ომი ისეთი რამაა, რაც ისევე აუცილებელი და რეგულარულია და ისევე არ ექვემდებარება ადამიანების შემოქმედების სფეროს, როგორც პრიციპები მიწისქვეშეთსა და ზეცაზე. ამიტომ აზრი არა აქვს ტყუილუბრალოდ ჩოჩქოლ-განგაშს, მითუმეტეს თუ ომი ჩვენგან შორს მიმდინარეობს. ეს იმდენად უმნიშვნელოა, როგორც ორი მნათობის შეჯახება, ეს ხომ არავის ეხება, ამით ადამიანი თავის საქმიანობასა და გართობაში ხელს ხომ არ შეიშლის?! დიდი-დიდი ეს შეიძლება სანტურესო გახდეს, თუ "ისტორია" ამოდრავდება და კაცი შეიძლება დაიძაბოს, რუკაზე ახალი ხაზების მოძლოდინე. არა მგონია, რომ მე ეს განმეცადოს. გაზეთების პოლიტიკურ ნაწილს არ ვკითხულობდი (უმთავრესად ვკითხულობდი ფრანგულ და ინგლისურ წიგნებს).

როცა მოკავშირეების გამარჯვებაზე რაიმეს შევიტყობდი და ამით გავისარებდი, ეს ხდებოდა მხოლოდ იმიტომ, რომ ყველა მუსიკალურ მაღაზიაში გამოფენილი იყო "დიუბელის სანგრების მარშის" ნოტები. ნოტების გარეკანზე ეხატა იერიშზე გადასული ჯარისკაცები, რომელთაგან ერთ-ერთს წინა პლანზე მარცხნივ მაღლა აღმართული დროშა ეჭირა, იმ დროს, როცა მთელს სურათზე დროშის ნაჭერი ზემოთ ტალღისებურად იკეცებოდა და თითქოს მაცურებელს ესმოდა ქარში მისი ტყლაშუნი. ნოტების ეს გარეკანი ჩემს მახსოვრობას შემორჩა, ხოლო საერთოდ შლეზვიგ-ჰოლშტაინის ლაშქრობაზე აღარაფერი მახსოვს. 1864 წელმა, განსაკუთრებით ზაფხულმა, ახალი და სრულებით სხვა თავგადასავალი მარგუნა წილად, რამაც ღრმა შთაბეჭდილება მოახდინა და წარუშლელად ჩამრჩა ცნობიერებაში.

ჩვენ გავემგზავრეთ ფორ დერ ჰოეს აგარაკზე - ჰომბურგში. დედაჩემის არჩევანი ამ ბაღზე რომ შეჩერდა, ამაში გადამწყვეტი როლი ითამაშა იქაურმა სამორინებმა და იქ თამაშის შესაძლებლობამ. თითქოს დედას აღარასოდეს უნდოდა კაზინოში ფენის შედგმა (ეს მან რამდენიმე წლის წინ საზეიმოდ და კატეგორიულად განაცხადა). მაგრამ ახლა, როგორც ჩანს, ისევე გიდვიდა სურვილმა და იდეამაც, რომ შეიძლება განმეორებულიყო ექსპერიმენტი და ახლა მაინც გამოგვეკრა

ხელი ერთი კონტა მილიონისთვის. ამ გეგმაზე უარი არ მითქვამს, რადგან ჰომბურგი იყო ყველაფერთან ერთად ფეშენებელური აგროგო, სადაც ნამდვილად შესაძლებლობა მექნებოდა გართობისა. ჩემი შეურვე თანახმა არ იყო. მან სამორინე დედაჩემისთვის სახიფათოდ მიიჩნია, ხოლო ჩემთვის იქ მოფუსფუსე საზოგადოება - შეუფერებლად. ჰომბურგს ჰქონდა პარიზის დემიმონდის თავშესაფრის რეპუტაცია. იმ წელს კურჰაუნის ტერასაზე შეიძლება გენახათ ორი განსაკუთრებით თვალშიმოსასხვედრი ადამიანი - კორა პირლი და ლეონიდა ლებლანკი, რომელთა სახელები საფრანგეთის მეორე მონარქის თანამედროვეებს აქამდე ემახსოვრებათ. ჩემთვის უცნობი არ იყო პარიზული ფრივოლური ცხოვრება ფუფუნებაში. როგორც მაშინდელი მოდერნული მწერლების ალექსანდრ დიუმას, ეჟენ სიუს, ჟორჟ სანდის, პოლ ფევალის მკითხველი ვიცნობდი "grand courtisanes" ცხოვრებასა და ფუფუნებას, როგორც მათ ეს ავტორები უწოდებდნენ. მაგრამ ამ საზოგადოების გვერდით ჰომბურგი ითავსებდა აგრეთვე რიგიან საზოგადოებასაც, მკურნალობის მოწადინე უცხოელებს მთელი მსოფლიოდან, უზიარტესად რუსებსა და ინგლისელებს. ბინა წინასწარვე გვქონდა დაქირავებული სახლში, რომელიც კურზალის პირდაპირ იდგა და რომლის მფლობელიც იყო ბანკირი გვარად ვორმსერი. ქალბატონი ვორმსერი იყო საყვარელი, გონიერი, სიმპათიური ქალი. ამ გახსენებით მას საღამოს ვუთვლი აზრდილობა საუფლოში. მე აღარ ვიცი, როგორ განვითარდა ჰომბურგი იმ დროიდან. ახლაც თვალწინ მიდგას: გრძელი, ფართო ქუჩა, რომელსაც რკინიგზიდან თითქოს უსასრულობაში მიყვავართ და მარჯვენა მხარეს ერთი მოედნით დროებით მცირე მონაკვეთზე წყდება, სადაც კურზალი დგას. ქუჩის გაყოლებით ჩამწკრივებულია სახლები, ან სასტუმროები, ან სხვა ჩვეულებრივი სახლები ინგლისური, რუსული, ან სხვა ფუნდუკები. ზოგიერთ მათგანზე ჰკიდია განცხადება "Appartements meubles" (ავეჯიანი ოთახები). იქ სადაც კურზალს გაცდებოდით, სასტუმროები მცირდებოდა, და უსასრულობისაკენ მიმავალი ქუჩა პატარა ქალაქად იქცეოდა, აქ ერთგოდნენ მას პატარა ქუჩაბანდები და შუკები, რომელნიც ეკუთვნოდნენ ჰესენ - ჰომბურგის ლანდგრაფს. მაშინ ტახტზე იჯდა უკანასკნელი ლანდგრაფი, ასე რომ ორი წლის შემდეგ მასთან ერთად არა მარტო მისი საყვარეულო შტო მთლიანად გადაშენდა, არამედ მთელი საგრაფო შეუერთდა 1866 წლის 3 სექტემბრის წავის შედეგად როგორც ჰესენის პროვინციის ერთი ნაწილი პრუსიის სამეფოს. ჰესენურ - ჰომბურგული პატრიოტიზმი, თუ კი ასეთი არსებობდა, ძალიან მალე სწრაფი თანმიმდევრობით უნდა გადაქცეულიყო დარმშტატურ, ნასაურ, პრუსიულ და გერმანულ - იმპერიულ პატრიოტიზმად.

256 243.992
K



იქ, სადაც დიდი ქუჩა კურპაუხის მოედანზე წყდებოდა, გვერდითი ქუჩაბანდი მარჯვნივ უხვევდა და კურხალის პირდაპირ პარკამდე ჩადიოდა. იქ იდგა ჰომბურგის ყველაზე ფეშენებელური სასტუმრო "Bellevue", ხოლო კუთხეში, რომელიც უკვე პარკს მიეკუთვნებოდა, წამოჭიმულიყო დიდი სამსართულიანი სახლი "გეკერლინი", რომლის პირველ სართულზე ბევრი საამო საათი გამიტარებია. ამის შესახებ ცოტა მოგვიანებით.

როდესაც ჩვენ ჰომბურგში ჩავედით, თავიდან არავის ვიცნობდით, მაგრამ აგარაკებზე ადვილად იბმება ურთიერთობა. ისე მოხდა, რომ პირველ საღამოსვე ჩვენი სახლის პატრონის კონტორაში, სადაც დედაჩემი ფულს ახურდავებდა (მოსახმარი და საწყისი კაპიტალი უეჭველი მილიონიანი მოგებისათვის), მოხუც ბატონს შეხვდა, რომელიც ბატონმა ფორმსერმა გაგვაცნო როგორც "პარიზელი ბანკირი კიონიგსგარტერი" და როდესაც ჩვენ ნაშუადღევს მუსიკის მოსასმენად მივედით, ბატონი კიონიგსგარტერიც შემოგვიერთდა და სხვა მოაგარაკენიც გაგვაცნო, ბატონები და ქალბატონები. ასე გავიცანით გრაფის ქალი ვიცტუმი, პარიზში რომ ცხოვრობდა, ნეაპოლელი ბარონი როტშილდი და ბევრი სხვა, რომელთაც ახლა ვეღარ ვიხსენებ.

ჩვენი ცხოვრება ასე მოგაწესრიგეთ ... დილით დედა საქმეებს რჩებოდა, ამასობაში მე შინ ვრჩებოდი, რადგან პრინციპულად დადგენილი იყო, რომ სამორინეს არ გაგვკარებოდი, და ამ დროს ჰიანინოს ვუკრავდი და წიგნებს ვკითხულობდი. მაშინვე ვიქირავეთ ჰიანინო და ბიბლოთეკაში, რომელიც იქვე ჩვენივე სახლში იყო მოთავსებული, აბონემენტი ვაგვსენი ერთდროულად ექვს წიგნზე. ყოველთვის ვიყავი წიგნების მშვიერი მშთანთქავი - ვერ დაგემაყოფილდებოდი, თუ ერთდროულად არ გამოვიტანდი სამ ბელეტრისტულ წიგნს (მაშინ მრავალტომიანი რომანები იყო მოდაში), 2 ტომ ტაუნენის და ერთ გერმანულ სამეცნიერო გამოკვლევას. რაც თავი მახსოვს, ყველა ვითარებასა და მდგომარეობაში ორი სიცოცხლით ვცოცხლობდი: პირადითა და წიგნისეულით, და მინდა ვთქვა, რომ განცდილ-გადატანილი და აღწერილ - ასახული ამბები ერთდროულად ამდიდრებდნენ ჩემს მოგონებათა საგანძურს, რეალური ნაცნობი პიროვნებები გამრავლდნენ ჩემი ავტორების გმირებით. ეს არის ორმაგი გამოცდილება, რამაც ჩემი "მე" ჩამოაყალიბა. "ათას ერთი ღამის" ზღაპრები ისევე მიეკუთვნებიან ჩემს აღმოსავლურ შთაბეჭდილებებს, როგორც ჩემი რეალური ყოფნა კავკასიაში. ზოგიერთ რეალურ ექიმს ისე არ აუჩქარებია ჩემთვის გულისძვერა, როგორც მარკიზ პოზას წარმოსახულ ხატებას. და განა ხშირად რეალური განცდილ-გადატანილივით არ აღიქმება, როცა რომელიმე მოაზროვნის ანდა სწავლულის სიტყვებიდან ახალი ჭეშმარიტება იხადება, როცა უეცრად

საბურველის ერთი ნაკეცი გადაიშლება, რითაც დაფარულია სამყაროს დიდი მისტერია?

ხშირად დიდიდილობით შინ ვსაქნარობდი. დედაჩემი პირველ საათზე ბრუნდებოდა შინ სამუშაოდან (ახ, როგორ არ უყვარდა მას ეს სამუშაო!) და ჩვენ ერთად ვსამხრობდით. 7 საათზე ვსადილობდით კურჭაუხის რესტორანში მეტწილად სხვებთან ერთად, ამის შემდეგ კვირაში სამჯერ ოპერაში მივდიოდით. სწორედ ანლა გასტროლებზე იყო სულ ახალგაზრდა, მაგრამ უკვე დიდად ცნობილი ადელინა პატი. ყოველ გამოსვლაში იყო 500 ათას ფრანკ ჰონორარს ღებულობდა. მე მოვისმინე იგი "სომნამბულაში", "ფაუსტში", "ლუნიაში", "დონ პასკვალეში", "ტრაგიატაში", "ლინდაში", "კრისპინსა და ნათლისდედაში". ალბათ ღვთაებრივი გრძნობა ეუფლება მომღერალს, როცა სცენაზე დგას, თითქოს ის განსახიერება იდეალური ფიგურისა, თავისი ხელოვნების ჯადოთი უამრავ გულს რომ იმყრობს, ამდენ ელვარებას, პატავს, სიმდიდრეს რომ იმკის და თანაც საკუთარი ხმის ჟღერადობით ტკებება. ასეთი ფიქრები, გარკვეულ მოშურნეობის გრძნობასთან გადაწნული, თავიდან არ მშორდებოდა, როცა პატი მღეროდა და მე მშვენივრად მესმოდა, თუ რატომ მიიხნევდა დედაჩემი თავის სიცოცხლის ბედნიერებას შეწყვეტილად, როცა მას ხელი შეუშალეს გამხდარიყო მალიბრანი. მალიბრანი, ასე გვარწმუნებდნენ, ასჯერ უფრო დიდი იყო ვიდრე პატიო. დედაჩემის ხმას საქმის მცოდნენი მალიბრანის ხმის თანაბრად ერთ საფეხურზე აყენებდნენ, თურმე. იქნებ, მე ვიმეძკვიდრე ეს ღვთაებრივი ნიჭი.

ჩვენ დავიბარეთ ოპერის კაპელმამისტერი, მას უნდა შეემოწმებინა, მქონდა თუ არა ხმა, და თუ მქონდა, ჩემთან მეცადინეობა ეკისრა. ის მოვიდა, შემამოწმა, ჩათვალია, რომ მასალა კარგიაო, და მეცადინეობა დავიწყეთ. ჯერჯერობით გვარჯიშობდით მხოლოდ გამეზში, ეს ჩემთვის ცოტა მოსაწყენი იყო, მირჩევნოდა მაშინვე არიები დაგვეწყეთ, ამის გამო გული ამიცრუვდა: როდესაც, ჩემი აზრით, მშვენიერ f-ს ან g-ს ფორტისიმომდე ვიღებდი, კაპელმამისტერი არ წამოხტებოდა და აღტაცებული არ წამოიძახებდა ხოლმე: "ეს ხომ პატიზე მეტია"? და ჩვენ ერთი კვირის შემდეგ თავი დავანებეთ მეცადინეობას, მითუმეტეს დედაჩემს, რადგან ჩვენი მუშაობა აუხსნელი მიზეზით თითქოს უშედეგო ჩანდა, - 20 ფრანკის საფასური ერთობ მაღალი ეჩვენა.

ერთ ნაშუადღევს, მუსიკის დროს, ბატონმა კიონიგსვარტერმა გვითხრა: "სამეგრელოს დედოფალს დიდი სურვილი აქვს თქვენს გაცნობისა". კარგა ხანია ვიცოდით, ვინც იყო სამეგრელოს დედოფალი, რადგან ყოველდღიურად კურპარკში და თეატრში ვხედავდით. ბატონი

კონიგსგარტერი, რომელიც მასთან ურთიერთობდა, მოგვითხრობდა მისი ცხოვრების შესახებ, რაც იცოდა. ეკატერინე დადიანი, ყოფილი კავკასიური სახელმწიფოს დედოფალი (ახლა სამეგრელო რუსეთის იმპერიისათვის მიუერთებიათ), იყო ფრთხილ ელევანტური ქალბატონი დაახლოებით 46-47 წლისა, ჯერ კიდევ ტანადი ქალი (ახალგაზრდობაში ქვეშაირითად ქართული ტიპის დამაბრმავებელი ღამაზმანი უნდა ყოფილიყო). რამდენიმე წელია, თავისი შვილების აღზრდის მიზნით, ევროპაში ცხოვრობდა, მონაცვლეობით პეტერბურგსა და პარიზში. ზაფხულობით რეგულარულად ჩამოდიოდა ჰომბურგში სამკურნალო წყლის სასმელად. ყოველ დღით 7 საათზე მიდიოდა წყაროზე, სამორინეში შესიერივდა ხოლმე, მაგრამ არასოდეს არ თამაშობდა. ნაშუადღევს კონცერტზე ჩვევად ჰქონდა კურჰაუზის ტერასაზე ერთსა და იმავე ადგილას მჯდარიყო, მუდამ მცირე ამალით გარსემორტყმული. მისი ოჯახი ორი ვაჟისა და ერთი ქალიშვილისაგან შედგებოდა. მისი უფროსი ვაჟიშვილი ნიკოლოზი, ნიკოდ ხმობილი, მაშინ 17 წლისა იყო, ქალიშვილი სალომე თექვსმეტისა, ხოლო უმცროსი ვაჟი ანდრე თოთხმეტისა. მას ეკავა ვეკერლინის სახლის პირველი სართული. მის სახლეულობას ეკუთვნოდა ერთი მდივანი, გუგერნანტი ქალი ქალიშვილისათვის, ჰომბაისტერი ბიჭისათვის, ერთი კამერდინერი და ორი მოახლე. ქმრის სიკვდილის შემდეგ ეკატერინემ როგორც თავისი ვაჟის მეურვემ მართველობის სადავეებიც დაიგულვა. თურქებისაგან დიდად შევიწროებული, ერთხელ თვითონ ჩადგომია სათავეში თავის მხედრებს და მტრებსე ულაშქრია. მაგრამ თანდათან შეუძლებელი შეიქნა დამოუკიდებლობის შენარჩუნება და ისიც იძულებული გახდა, მიეღო რუსეთის პროტექტორატი, რომელიც სინამდვილეში ანექსიას უდრიდა. სამეგრელოს მთავრის ტიტული და მიწები შეეძლო მეკვიდრეს შეენარჩუნებინა, მაგრამ მათორატის ფორმით, ტანტზე უარი უნდა ეთქვა. ქვრივ დედოფალს დაენიშნა რეგულარული წლიური შემწეობა, რათა მასსა და მის ოჯახს რანგის შესაფერისი ხარჯების გაღება შესძლებოდა, ხოლო რუსეთის სამეფო კარზე უცხო სუვერენის უფლებებით ესარგებლა. გარკვეული აზრით ეს ხელსაყრელიც კი იყო, რადგან კავკასიის სამთავროები და სახელმწიფოები საქართველო, იმერეთი, სამეგრელო და სხვა მუდამ მაჰმადიანი მტრების გარემოცვაში იმყოფებოდნენ და რუსეთის მფარველობით შეეძლოთ მშვიდად განვითარებულიყვნენ და აყვავებულიყვნენ და ერთგული დარჩენილიყვნენ თავიანთი ადათ-ჩვეულებების, ენებისა და ეროვნული ტანსაცმლისა.

დედოფლის საზოგადოებაში შეიძლება ზოგჯერ კავკასიელი ქალების ნახვა, რომელთაც თავიანთი ღაზათიანი ეროვნული ტანსაცმელი ემოსათ. თვითონ დედოფალი თავის ტანისამოსს

გორტისაგან იძენდა და ჭეშმარიტი ქალბატონის შნოთი და ღაზართი ატარებდა კიდევ. ეკატერინე ფრანგულად თავისუფლად ლაპარაკობდა, ოღონდ ოდნავი რუსული აქცენტი ჰქონდა. თავის შვილებთან მეტწილად ქართულად საუბრობდა.

სასურველი გაცნობა შედგა. მე დედოფლისადმი ბავშვურ აღტაცებას ვერ ვშალავდი. მანაც დამიანლოვა და გულში ჩამიკრა. მალე მათი ოჯახის წევრად ვიქცეი. თავდაპირველად მხოლოდ კონცერტის დროს ვიჯექი მათ ფართო წრეში. შემდეგ დედოფალმა წინადადება მომცა დილდილობით წყაროზე გაგყოლოდი. მათთან სტუმრად მივსულიყავი და მათთან მესადილა ხოლმე. დედაჩემს თავი შორს ეჭირა. რამდენჯერმე ეწვია ბინაზე, თვითონაც ისტუმრა დედოფალი, ეს იყო და ეს. მე კი პირიქით დედოფლის ინტიმურ წრეში შემეყვანეს, რომელიც აშკარა სიმშათიას ამჟღავნებდა ახალგაზრდები-სადმი. ხალომე, დედოფლის ქალიშვილი, ასაკობრივად მე უფრო რომ მიხლოვდებოდა, გაცილებით ნაკლებად იყო ჩემთან კონტაქტში, ვიდრე დედამისი. ხალომე მაინც თავისი ახლახან შესრულებული თექვსმეტი წლით, ჯერ ბავშვად ითვლებოდა და მეტწილად თავის გუვერნანტ ქალთან რჩებოდა ხოლმე.

თანამემამულეები ეკატერინეს "დედოფალს" ეპახნენ. ეს ნიშნავს: ქალმეფეს, სიტყვა-სიტყვით "დედათა დედას" და საქართველოში ითვლება ყოველი დედაქალის (დედაბატონის) შესაფერის სახელწოდებად. ეს ოჯახი მე მეძახდა "კონტესინას". ასე მიწოდა პირველად დადიანების ოჯახის მეგობარმა, იტალიელმა მარკიზმა აღმორინიმ და ეს სახელი შემრჩა ბოლომდე. ეს მარკიზი კომიკური ფიგურა იყო. ხანში შესული ფრანტი, აქეთ-იქით ქათინაურებს აბწევდა, ყოველთვის ცეკვა-რწევით რომ დადიოდა, ყოველთვის ქალების მიმართ aux petits soins; თავის ასაკს არ ამხელდა. ატარებდა ნახშირივით შავ პარიკს და შეღებილ წვერს. ის ყვებოდა წარსული დროების უამრავ ამბავსა და შემთხვევას, ისე რომ გავრცელებული იყო ხშირად გამეორებული ოსუნჯობა, მარკიზი კალიოსტროსაგით უკვე საუკუნეების წინ მოეგონა ამ ქვეყანასო. დედოფლის მდივანს, რომელიც ამავე დროს იყო მანდატურთუხუცესი, მოურავი, მესტუმრეთ-უხუცესი, მსახურთუხუცესი, ერთი სიტყვით, ის, რასაც "ფაქტოტუმს" ეპახიან, ერქვა მუსიო ფერი და ფრანგი გახლდათ. იგი ერთგულებისა და მორჩილების განსახიერება იყო. ყოველთვის ვერ ხერხდება მოწიწებული მისაღმებისას ზედატანის წინ გადახრა, ამიტომ მუსიო ფერი, როცა თავის ქალბატონს ესაუბრებოდა, განზე გადაგამდა ხოლმე თუძოს და ასე იდგა მის წინაშე უდიდესი პატივისცემის ნიშნად და თანაც ყოველთვის "თქვენო უდიდებულესობა"-ო, მიმართავდა. იყო დაახლოებით 40 წლისა, ჰქონდა მწითური უღვაში და ქიღვაში.

მონუცი კამერდინერი, მუსიო დავიდი, მსუქანი შვეიცარიელი, უკვე 20 წელია, რაც ამ ოჯახში მსახურობდა კიდევ სამეგრელოში განსვენებული მთავრის დროიდან. იგი თითქოს ოჯახის ავეჯის გაგრძელებას წარმოადგენდა, დედოფლის სრული ნდობითა და მისი შვილების სიყვარულით სარგებლობდა. მრავალრიცხოვანი და გაუხუნარია სურათები, რომელიც დედოფლის სახლსა და სასოგადოებში გატარებული ჟამიდან მენსიერებაში ღრმად აღმებეჭდა. ჩემზე მომაჯადოებლად მოქმედებდა ორიენტალური, ეგვიპტური ელემენტი შერწყმული რუსულ და პარიზულ ამბიენტესთან, რომანტიკულობით შეზავებული და სიმდიდრის ჩარჩოში ჩასმული. ნამდვილად ბედნიერი ვიყავი ამ ურთიერთობით, თითქოს ამისდა დიდი ხნის ნალოლიაგები გაურკვეველი ოცნებები. როცა არ უნდა მივსულიყავი გეკერლინის სახლში, ყოველთვის ამაღლებული, ზეაწეული განწყობილება მეუფლებოდა. პარმადიდან შეგდიოდით მოზრდილ სამფანჯრიან სასადილო ოთახში, რომელსაც გეკერლიდან ბალკონი ერტყა, მარჯვნივ კუთხის სალონი იყო მოთავსებული, სადაც დედოფალს დახანება უყვარდა ხოლმე. ამ ოთახის უკან საძინებელი ოთახი იყო. მარცხნივ სასადილო ოთახს ესაზღვრებოდა ბავშვების ოთახები. საერთოდ, ეს იყო ჩვეულებრივი, სადა ავეჯიანი, და არა მდიდრული ბინა, როგორც ეს მთავარს შეეფერებოდა. ყურადღებას იქცევდა მიყრილ-მოყრილი საგნები და ნივთები, ყვავილები, ავეჯის განლაგება - ყველაფერ ამას ჰქონდა თავისებური, სპეციფიკური პირადული და დამახასიათებელი ტვიფარი. უკვე ამ ოთახებში ჩაბუდებული სუნი, რაც ფორთოხლის ყვავილებისაგან დამზადებული სუნამოს, რუსული პაპიროსის და ტყავის სურნელის ნაზავს წარმოადგენდა, შეიცავდა რაღაც პიროვნულს და ინდივიდუალურს.

წლების განმავლობაში ბევრჯერ შეგნვედრივარ დედოფალს და ყველგან, სადაც ის იმყოფებოდა, ეს სპეციფიკური სურნელი იფრქეოდა მის გარშემო, თითქოს მისი ოთახების კედლებს, საგნებსა და ნივთებს ორგანულად ეკეროდა. ბევრი დრო გამიტარებია ე.წ. კუთხის სალონში და ყური დამიგდია დედოფლის ნაუბრისათვის, თავისი ცხოვრებიდან რომანტიკულ ამბებს რომ მიყვებოდა. კიდევ რამდენიმე წელი დავრჩები ვეროპაში და შემდეგ ვაუბთან ერთად დავბრუნდები სამშობლოში - მეუბნებოდა იგი. ქალიშვილი ამასობაში ალბათ დაქორწინდება, და "თქვენც, კონტესინა, ერთხელაც იქნება, თქვენს ქმართან ერთად კავკასიაში მეწვევით, ხომ მართალია"? "თქვენ უკვე 21 წლისა და ასეთი მშვენიერი ხარო - მალე უნდა გათხოვდეთ და გაბედნიერდეთ... გამომყევით, მინდა გიჩვენოთ, რა საქორწინო საჩუქარი გაგიშადეთ" და დედოფალმა შემიყვანა თავის საძინებელ ოთახში, მოახლეს უბრძანა, სამკაულების ზარდახშა გადმოეღო და მიჩვენა თავისი ძვირფასეულობა:

აღმასები, ძვირფასი ქვები და მარგალიტები. მან ამოიღო ერთი პატარა კოსტა ბრილიანტის გულსაბნევი. "შენედეთ, ეს არის Cadeu de noce, mais d'abord il faut avoir `le promis`". დედოფალმა გამოთქითხა, ნუთუ არავინაა თქვენით დაინტერესებული, ანდა თქვენი მოსაწონი? არა, ჩემი გული მაშინ თავისუფალი იყო.

თვითონ ამას წინათ კინადამ გათხოვდა. შარშან ზაფხულში ჰერცოგ ოსუნას, ესპანეთის უდიდეს და უმდიდრეს არისტოკრატს, ეკატერინეს ხელი უთხოვია. მაგრამ დედოფალს საბოლოოდ ვერ გადაუწყვეტია; იგი უმთავრესად შვილების მომავლით სულდგმულობდა და სამშობლოში დაბრუნებას შეჰხაროდა, საიდანაც იგი ნიკოს სრულწლოვანებამდე განდევნილი იყო.

ერთ ნაშუადღევს კურკონცერტის დროს კვლავინდებურად ტერასაზე ჩვეულ ადგილას დედოფლის წრეში ვისხედით. უცებ ხმა დაირხა, რუსეთის მეფე ალექსანდრ II ჰომბურგში იმყოფებო. ალბათ მეფე კურპარკში გამოივლისო. მართლაც, უცბად ჩიჩქოლი ატყდა და ყოველი მხრიდან გაისმა: "იმპერატორი, იმპერატორი..." და ქვემოთ პარკში გამოინდა ალექსანდრ II-ის მაღალი, მონდენილი ფიგურა; იმპერატორი თავისი ადიუტანტის თანხლებით ტერასის ქვეშ სეირნობდა. როცა დედოფალს მოჰკრა თვალი, ტერასის კიბეები ამორბინა. დედოფალი წამოდგა, იმპერატორს რომ შეგებებოდა. ალექსანდრ II ხელზე აკოცა ეკატერინეს. ჩვენ შორიანხლოს შეგდექით მორიდებულ, მოწიწებულ მანძილზე. მე მაინც მოგკარი ყური იმპერატორის ფრანგულ და საკმაოდ ხმამაღლა ნათქვამს: "ნომ არ შეგგენედა სათამაშო დარბაზებში"? იმპერატორმა დედოფალს მკლავი შესთავაზა. ჩვენ მათ მივყევით. რულეტის მაგიდასთან ალექსანდრ II დედოფლისაგან რამდენიმე ოქროს მონეტა ისესხა. ან ფული თან არ ჰქონდა, ანდა ფიქრობდა, რომ ნახესებ ფულს ბედნიერება მოაქვს და წითელზე დასვა. იმპერატორმა მოიგო, მაგრამ საბოლოოდ დაუნდობელმა "ფოცნებმა" გახვეტეს მოგებული ფული.

მეორე ეპიზოდიც ჩამრჩა მეხსიერებაში, სახელდობრ, ადელინა პატის სტუმრობა სამეგრელოს მთავრის ცოლთან. ის მოვიდა თავის კომპანიონ ქალთან ერთად, რომელიც ჩვეულებრივ თან ახლდა ხოლმე მომდერალს სტუმრობისას. ადელინა პატი დაახლოებით ნახევარი საათი დარჩა "კუთხის" სალონში ეკატერინესთან. შემთხვევით მეც იქ აღმოჩნდი. გარკვეული მოწიწებული ჟრჟოლა და რიდი ახლაც დამეუფლა, როგორც რამდენიმე დღის წინათ იმპერატორ ალექსანდრ II-ის წინაშე, მაგრამ ახლა ცოტა სხვა ხარისხისა, თუმცაღა იმავე

* ფრ. " ... საქორწინო საჩუქარი, მაგრამ ჯერ საქორთა "დანიშნული" გყავდეს.

სიდიერისა. ეს ვოკალური ხელოვნების სფერო იყო, რომელიც ბავშვობიდანვე ძალუძად მიზიდავდა. საუბარი უმთავრესად მუსიკას შეეხებოდა. როცა ადელინა პატის ჰკითხეს, რომელია თქვენი ყველაზე საყვარელი როლიო, მომღერალმა მარგარიტა დაასახელა გუნოს "ფაუსტში".

ერეკლე ქართველი

ერთ დღეს დედოფლის წრეში ახალი ფიგურა გამოჩნდა, საშუალო ტანის, ელეგანტური აღნაგობის დაახლოებით 40 წლის მამაკაცი, რომელსაც სწორი სახის ნაკვთები, სევედიანი, თითქმის მჭკმუნვარე გამომეტყველება ჰქონდა, ეკატერინეს ახლო ნათესავი გამოდგა. მას წვრილი, გრძელი, შავი უღვაში ამშვენებდა.

"ჩემი საყვარელი ბიძაშვილი ერეკლე ქართველი... ჩემი ძვირფასი კონტრინა, რომელზედაც ამდენს მოგიტონობდი..." ერთმანეთი გაგვაცნო დედოფალმა. ბიძაშვილი მომეწონა, და მასაც მოვეწონე. ასეთ რაიმეს მაშინვე გრძნობ. მეყვსეულად ჩვენ შორის გაიბა ცხოველი ურთიერთობა. ყოველდღიურად ხშირ-ხშირად ერთმანეთს ვხვდებოდით, რადგან უფლისწული ყოველთვის თავისი კუზინას საზოგადოებაში იმყოფებოდა, ყოველთვის ერთად იზიარებდნენ ტრაპეზს და მათაც ერთად პატიუბდნენ სტუმრად საღამოობით. მწუსნის ჟამს ჩვეულებრივ მუსიკით ვიქცევდით თავს. უფროსი ვაჟი პიანინოზე უბრაუნებდა და სხვადასხვა კუპლეტებსა და ქუჩის ბულვარულ სიმღერებს მღეროდა. სხვებიც აყვებოდით ხოლმე. მე კი ფორტეპიანოს ნამდვილ პარტიებს გასრულებდი ხოლმე: შოპენის ნოქტურნებს, მენდელსონის კაპრიჩოებს, ლისტის რაფსოდიებს, ვმღეროდი ზოგიერთ პოპულარულ რომანსს და გასარებლობდი წარმატებით. ამ წრეში ისე შემომცქეროდნენ, როგორც მუსიკალურ სასწაულს. დედოფალს ხალისით ვაამბობინებდი თავის ბიძაშვილზე. ერეკლე იყო საქართველოს უკანასკნელი მეფის ვაჟიშვილი; გვარად იყო ბაგრატიონი - ისევე როგორც რუსი იმპერატორები რომანოვები იყვნენ, ერეკლე "ბაგრატიდი" იყო. ეს სახელწოდება ჩემთვის განსაკუთრებულად ჰეროიკულ-კლასიკურად უღერდა.

თბილისში სასახლე ჰქონია უფლისწულს, ხოლო მთებში, თურმე, ძველი კოშკი ედგა. ერეკლე მეტწილად ევროპაში იყო, ზოგჯერ გული თავის კავკასიურ სამშობლოში გაუწევდა, სადაც ხალხი მას ისევე მეფედ აღიქვამდა. ტემპერამენტით უფრო მელანქოლიურიყო, დედოფალი ამბობდა, ვიდრე მხიარულ-ხალისიანი. ალბათ, ამის მიზეზი მისი არცთუ

ბრწყინვალე ჯანმრთელობა იყო. მოყვითალო სახის ფერი მიანიშნებდა მის დაავადებულ ღვიძლზე. ამ სწულებას მკურნალობდა ერეკლე ჰომბურგის, კარლსბადის და ვიშის წყლით. "უკეთ უმკურნალებდა თავის ავადმყოფობას ჩემი ბიძაშვილი", დასძინა დედოფალმა, "ასალგაზრდა ქალს რომ შეერთავდეს, თქვენსთანა სანდომიან ქალიშვილს, ჩემო ბატარა კონტესინა! შეეცადეთ თავბრუ დაახვითო... კარგა ხანია ვცდილობ, დავაქორწინო ერეკლე".

ასეთი სიტყვებისაგან მე შესძლოდა რეტი. ეს ეგზოტიკური უფლისწული, ეს შავგვრემანი ბაგრატიდი, ამასთან წმინდა წყლის "სალონის ლომსაც" რომ წარმოადგენდა, მე ერთობ მიზიდავდა. დაინტერესებიდან შეყვარებამდე სულ ერთი ნაბიჯია, სულ მცირე საბაბი და ეს მანძილი სწრაფად იფარება. მეც ასე დამემართა (ეს ეპიზოდი მრავალი წლის შემდეგ გამოვიყენე სიუჟეტად ჩემს რომანში - "Trente-et-quarante")*.

ერთ დღეს ჩვეულებისამებრ კვლავ დაპატიჟებული ვიყავი სადილად ვეკერლინის ვილაში. სუფრაზე ჩემი მეზობლები აღმოჩნდნენ ინგლისელი, ლორდი ჰილსბორო, ხოლო მეორე მხრიდან ერეკლე. სადილობის შემდეგ საზოგადოება სალონში გავიდა. დიასახლისმა მომთხოვა, რამე დამეკრა. ბევრი ხვეწნა არ დამჭირებია, როიალს მივუჯექი და ყოჩაღად და ლაღად დავეუბარი შოპენის ერთ-ერთი გალსი. ერეკლე ჩემს გვერდით იდგა. "თქვენ ნამდვილი ხელოვანი ყოფილხართ"! მითხრა მან, როცა დაკვრა დავასრულე. ამის შემდეგ ოპერაში უნდა წავსულიყავით, დედოფლის სტუმრებისთვისაც იყო ლოჟა შეკვეთილი. მანამდე მთავრის მეუღლეს ვაგყევი მის საპირფარეოში, რათა ჩემი ვარცხნილობა ცოტათი მომეწესრიგებინა. კულულები უნდა დამხუჭუჭებინა და შემჭკნარი ვარდები ცოცხალი ვარდებით შემეცვალა. როცა თავადის ქალის მოახლე მამა ამ სამუშაოს ასრულებდა, სარკეში ჩემს სახეს ვაკვირდებოდი. სარკის სქელი გახეხილი მინა მაღამაზებდა, თუ ეს იყო შამპანიურის გავლენა, ჩემი ლოყები ისე მიმზიდველად ღვიოდნენ, თითქოს ფერუმბრილი წაუსვიათო. მე ოვალური ხელის სარკეც ავიღე ხელში, ისიც იმავე დამაბრმაგებელ ელფერს აჩენდა. გაორმაგებული არეკვლით შემეძლო აგრეთვე ვარდის რტოს ეფექტიც დამენახა, რომელიც კეფის მუქ კულულებს შორის იყო ჩაწნული. თავადის ქალი ტუალეტის მაგიდასთან იდგა. "ძვირფასო, ცოტა პუდრიც გადაისვით", მითხრა მან

* ფრ. "Trente-et-quarante" სიტყვა სიტყვით "ოცდაათსა და ორმოცს" ნიშნავს, ბანქოს ერთგვარი თამაშია და გადატანითი მნიშვნელობით კარტის თამაშში იღბლიან ხელსაც აღნიშნავს.



და მრგვალი ვერცხლის კოლოფს სარქველი ახადა. მე ფუნჯი ჩაბაწე სურნელოვან ფხვნილში და სახესა და კისერზე გადავისვი. გამარჯვარებული ლოყები გამიგრილა და გამომიციცხლა. და ახლა, როცა რბილი ფუნჯის მეშვეობით აშკარად შესამჩნევი ბრინჯის პუდრის ლაქები წაიშალა, ღაწვების მუქი წითელი ვარდისფერ სინაზეში გადაიწარდა, ტუჩები უფრო მწველნი და მღვიარენი გახდნენ და თვალები უფრო მუქად აკიაფდნენ, ვიდრე აქამდე. თავადის ქალმა ჩემი ტუალეტის სრულქმნისათვის მარაოც მომცა. სანდლის ხის მარაო ბრჭყვიანებით იყო გაწყობილი... და მე უკვე მზად ვიყავი.

როცა ლოჟაში შევედი, წარმოდგენა უკვე დაწყებულიყო. გადიოდა "რიგოლეტო". სწორედ ახლა ჯილდა სწრაფად ჩამორბოდა კიბეზე, ქვემოდან მამამისი ამოდიოდა. "Mio padre!" - "Figlia Mia!" როგორც ლბილი ბუერების ნაკადი, ისე წამოვიდა სცენიდან დარბაზში ტკბილი ხმები... პირთამდე გავსებული თეატრი ბრწყინვალე სანახაობას ქმნიდა. ბრწყინვალეობისა და სიცოცხლის სინარულის შეგრძნებანი, იმ დღეს რომ განვიცადე, თითქოს სულ კრესჩენდოთი ვითარდებოდნენ. ერეკლე ქართველიც ლოჟაში იყო. ის ჩემს პირდაპირ იჯდა და თვალს არ მაშორებდა. მე ისე მეჩვენებოდა, თითქოს ჰერცოგისა და ჯილდას დუეტში გამაოგნებლად ტკბილი ჰანგები იმავეს გამოხატავდნენ, რასაც ჩემსა და ერეკლეს შორის ჯერ კიდევ აშკარად გამოუთქმელი, მაგრამ ორმხრივად ჩვენი გულების მიერ განიარბებული გრძობები. მე ვუსმენდი ვერდის ცეცხლოვან მელოდიებს და თან ნელა ვარხევდი ჩემს მარაოს, რომელიც სანდლის ხის სურნელს მაფრქვევდა. ერთხელ მოვაბრუნე თავი და ჩემს წინ მჯდომი მამაკაცის ნახ და სათუთ მხერას წავაწყდი. მაშინვე ქუთუთოები დაგხარე, მაგრამ მალევე, სხვანაირად არ შემძლო, ისევ აგწიე ქუთუთოები და ჩემს შეყვარებულს ხანგრძლივი სასიყვარულოდ ანთებული მხერა მივაბყარი. ფარდა დაეშვა. თავადის ქალი შემოტრიალდა, ერეკლე წამოდგა. იგი ნაცნობებს ადგილს უთმობდა, რომლებიც თავადის ქალთან შემოდიოდნენ გამოსაღაპარაკებლად. ბოლოს უფლისწული ლოჟიდან გავიდა. მალე იგი vis-à-vis დაგინახე, ჭოგრიტი ჩემსკენ მოემართა. წარმოდგენის დამთავრებამდე ლორდი ჰილსბორო ლოჟაში დარჩა და ერეკლე უკან აღარ შემობრუნებულა. ბოლო მოქმედების კვარტეტის შემდეგ თავადის ქალი წამოდგა. "წავიდეთ", თქვა მან, აღარ შემიძლია მოახლოებული ავდრისა და გვამიანი ტომრის შემოთრევის დანახვა. ჯობია, სამორინეებს ჩამოვუაროთ".

თეატრის გამოსასვლელთან ერეკლე იდგა. მაშინვე გვერდით ამომიდგა. "ბოლოსდაბოლოს წარმოდგენა დამთავრდა! ინგლისელთან საუბარმა მოგაჯადოვათ?"

"მე მომაჯადოვა იტალიელის მუსიკამ", მივუგე მე.

თეატრიდან სათამაშო დარბაზებისაკენ გრძელ გაღერვას მივყავდით. ქართველი პრინცი გვერდით მომყვებოდა, ყოველ წუთს ველოდი, რომ იგი მეტყვოდა იმ სიტყვებს, რომელთაც აქამდე თვალებით მეუბნებოდა. მაშინ მთავრის ქალმა სცადა ბიძაშვილი საუბარში ჩაება, რაც დარბაზებამდე გრძელდებოდა.

ახლა რულეტის მაგიდის გარშემო დავდექით და ეკატერინემ რამდენიმე ოქროს ფული დააგდო ტაბლოზე.

"წინადადებას გაძღვეთ", უთხრა ერეკლემ თავის კუზინას, "დღეს ოთხშაბათია და აქ იმართება მეჯლისი, გავიდეთ გაღერვაზე, თვალს ცოტა წყალი რომ დავაღვივინოთ".

თავადის ქალი თანახმა იყო და მცირე საზოგადოება კიბეებს აუყვებ, რომელიც სამეჯლისო დარბაზის გაღერვისკენ მიემართებოდა. გაღერვა გადაჭედილი იყო. მაყურებლებს შორის ნემსიც ვერ ჩაგარდებოდა. ერთად გაჩერების საშუალება არ იყო. თავადის ქალი გაღერვის ერთ კედაროს დადგა, მეორე ბოლოში მე აღმოვჩნდი. ერეკლემ ჩემთან სცადა დადგომა. ეს იყო თავისებური Tête-à-tête. გვერდით მდგომი ადამიანები ისე აწვებოდნენ, რომ თავისდაუნებურად იძულებული იყო, ძალიან მოამზლოვებოდა; მას მკლავი ჩემი მკლავის გვერდით მოაჯირზე დაეყრდნო. რასაც ჩვენ ერთმანეთთან ვლაპარაკობდით, სხვას არავის შეეძლო გაეგონა: ვალისის მუსიკის ხმა ანშობდა ჩვენს სიტყვებს, ეს იყო შტრაუსის ვალისი - "დილის ფოთლები", რომლის აკომპანემენტის ქვეშაც ქვემოთ წყვილები ტრიალებდნენ. თუმცა მე მოაჯირზე გადახრილი თითქოს ქვემოთ დარბაზს მივჩერებოდი, სინამდვილეში ვერაფერს ვამჩნევდი. ჩემი მეჯლისი აქ, ზემოთ იყო გამართული. უფლისწულის სიახლოვით რეტი მქონდა დასხმული. ატმოსფერო დამძაბველი იყო, მახლობელი ჭადი ცხელ და დამაბრმაველ შუქს აფრქვევდა. მე შეუწყვეტლივ ვიქნევი ჩემს მარაოს, რომელიც თავისი სანდლის ხის სურნელით თითქოს რაღაცას მნიშვნელოვანს მეუბნებოდა (სურნელებაც მეტყველებს ხოლმე) ეს ყოველივე საოცრად მაღვზნებდა. "თქვენ დიდებული გოგონა ხართ", მეჩურჩულებოდა ერეკლეს საამო ხმა, "თქვენ გაქვთ ყველა ის თვისება, რომლითაც შეგიძლიათ თვით სოლიდური ასაკის მამაკაცებს თავბრუ დაახვით, შეგიძლიათ თვით ძალიან ცივი გულებიც ააძგეროთ, მე წარმოდგენა არ მქონდა, რომ ამქვეყნად არსებობდა ქმნილება, რომელსაც მამაკაცის ასეთი მოჯადოება შეეძლო!"

"ბავშვებო!" მოგვიახლოვდა თავადის ქალი, "უკვე ძნელი გასაძლებია, სიცხე სულისშემწუთველია, მჭახე სინათლე თვალებს გაბტკივებს, მუსიკა გვაყრუებს და ამ ოთხი თუ ხუთი უგემოვნოდ

ჩაცმული ჰომბურგელი ბიურგერის ქალიშვილის როკვის ყურებზე
ვერაფერი სიაშოვნებაა; თქვენც ასე არ ფიქრობთ? წავიდეთ".

უნდა წავსულიყავით, რადგან თავადის ქალმა ასე გადაწყვიტა,
მე კი იმავე აზრისა დანამდვილებით არ ვიყავი. პირიქით, მცხუნვარე
ქალი ჩემთვის მოსალბუნე მზე იყო, ხოლო მუსიკის ნმაური სფეროთა
მუსიკა. უკეთესი დღესასწაული მე ჯერ არასოდეს განმეცადა.

თავადის ქალმა და მისმა ბიძაშვილმა ჩემი სახლის კარამდე
მიმაცილეს. კარი ჯერ კიდევ ღია იყო.

"A demain, chérie !"* თქვა თავადის ქალმა და შუბლზე
მაკოცა. "წყაროსთან ნუ მოხვალთ", დასძინა დედოფალმა, "მოდით 2
საათზე".

დედაჩემი ისევ ფეხზე დამხვდა.

"რა გვიან მოხველი! თეატრი სომ უკვე დიდი ხანია
დამთავრდა".

"მეჯლისსაც დავესწარიო, დედა!"

"როგორ შეიქცეო თავი? მომიყევი".

"ხვალ, დედიკო!"

დედას ვაკოცე და დასაძინებლად წავედი. დასაძინებლად?
"ვინც სევდიან ღამეებში თავის საწოლზე არ მჯდარა!" ნათქვამია ერთ
ცნობილ ლექსში**. მაგრამ ვინც გრძელი ღამის განმავლობაში ყოველ
ათ წუთში არ იღვიძებდა, საწოლის ერთი მხრიდან მეორე მხარეზე არ
ტრიალებდა საყვარელი სახელის ტუნებიდან მოუშორებლად, გულშიც
მგზნებარე ნეტარებით არ იყო საგსე, არც ის "არ გიცნობთ თქვენ
ციურო ძალებო"! იმ ღამეს ასჯერ მაინც წამოვიწიე ძილ-ღვიძილიდან;
და თუ მაშინვე ვერ ვზვდებოდი, თუ რატომ ვიყავი ასე ბედნიერი და
რატომ ვგრძნობდი თავს ასე კარგად, ამაზე პასუხს მაძლეოდა სანდლის
ნის მარაო, რომელიც ჩემს გვერდით ღამის პატარა მაგიდაზე მედო.
მისი სურნელი "დილის ფითლებს" მაგონებდა, თითქოს თვალს მჭრიდა
სამეჯლისო ქალის მჭახე სინათლე და მისი მკლავი ნახად ენებოდა
ჩემს მკლავს...

ბოლოს ჩამეძინა ნეტარად, მაგრამ მალევე გამომეღვიძა, გული
ძლიერად მიძგერდა. და ასე გრძელდებოდა დილაამდე.

ისევე როგორც ერთხელ, მაშინ, როცა ფრიდრიჰ ფონ ჰადელნზე
ვოცნებობდი, გაღვიძებისას დამეუფლა გამაბედნიერებელი შეგრძნება
იმისა, რომ "მე მიყვარს" და კიდევ უფრო გამაბედნიერებელი: "მე
ვუყვარვართ". თბილ ნაკადივით მოედინებოდა ეს გრძნობა გულიდან, -

* ფრ. "ხვალამდე, საყვარელო!"

** ფულისხმება გოეთეს რომანში - "ვიღვიქვამ მაისტერის განსწავლის წლები"
- არფსტის ერთ-ერთი სიმღერა.

ტკბილი, სათუთი, ნეტარი, ფლობის მოლოდინით აღსავსე, რადგან უკვე თვითონ ნატვრა ფლობაა, დასაკუთრების სურვილია. ამქვეყნად აღამიანისთვის ზოგი რამ არსებობს, რაც ჯერ კიდევ გუშინ მოლად უცნობი და უცხო იყო მისთვის, უფრო მეტიც, თითქოს არც არსებობდა საერთოდ, და დღეს კი მთელ ქვეყანას ზღავსებს, ენითუთქმელად ძვირფასია და ყველაზე მნიშვნელოვანია.

სამი დღე აღარ მინახავს ერეკლე. ამასობაში ის პარიზს გამგზავრებულია. ჩემთვის ამ უქმ დროს ვავსებდი კავკასიისა და მისი ისტორიის შესწავლით. რასაც დედოფალი თავის სამშობლოზე მომითხრობდა, და რაც მე ლექსიკონსა და დიუმას წიგნში კავკასიაზე ("Le Caucase") ამოვიკითხე, ყველაფერმა ამან გარკვეული წარმოდგენა შემიქმნა შორეულ, ზღაპრულ ქვეყანაზე, რომლის სამეფო ტახტი ჩემს პრინცს ერეკლეს უნდა ზღდომოდა წესით წილად.

მეორე დღეს პარიზიდან მივიღე ერთი ამანათი და წერილი. ამანათში იდო ბუასიეს კონფეტებით სავსე ბონბონიერი; თანმხლებ წერილში რამდენიმე თავაზიანი სტრიქონი ეწერა. ბარათში ვერაფერი განსაკუთრებული ვერ ვნახე, მაგრამ მე მაინც რეტი დამეხსნა, რადგან წერილს მწერდა ერეკლე ქართველი, და სქელ, სამეფო გვირგინით შემკულ ქაღალდს ასდიოდა მსუბუქი, მაგრამ სპეციფიკურად ტკბილი სურნელი. წერილის ქაღალდი და სანდლის ხის მარათ - ორივე მე უთარგმნელ რაღაცეებს მეუბნებოდა.

მესამე დღეს გულაძგერებული გადავედი დედოფალთან. თავადის ქალი ვნახე თავის ჩვეულ ადგილას მცირე სალონში.

"Ah, bonjour, Contessina,"* მოკითხვა უნდა გადმოქცეო. ჩემი ბიძაშვილი მწერს პარიზიდან... დღეს თვითონვე უნდა ყოფილიყო აქ, და ეს არც მიაკვებს, კაცმა რომ თქვას, ძალიან ახირებული კაცია... ჩამოსვლის მაგიერ მწერს, რომ ვეღარ ჩამოვა. გუშინ პარიზიდან პირდაპირ თბილისში წასულა", და მე - შტერს ტირილი ამივარდა.

"ღვთის გულისათვის, რა დაგემართათ, კონტესინა?"

"ახ, დედოფალო, ეს შეუბრალებლობაა!"

"რა არის შეუბრალებლობა? ჩემი ბიძაშვილი შინ რომ დაბრუნდა? შეგიყვარდათ? იქნებ ეს თქვენი ბედია! კიდევ შეიძლება ჩამოვიდეს. ნუ ტირით. არცერთი მამაკაცი არ იმსახურებს, რომ მისთვის გოგონა იმდურებოდეს, მით უმეტეს, თუ ეს კაცი გგვრდს უგლის კარს მომდგარ ბედნიერებას. კაცმა რომ თქვას, ჯერ კიდევ ყველაფერი შეიძლება შეიცვალოს..."

* ფრ. გამარჯობა, კონტესინა...

ეს სიტყვები მალამოდ მომეცხო. ახალგაზრდები იმედით
ცოცხლობენ. მე იმედი მომეცა, რომ ერეკლე საქართველოდან
მომწერდა წერილს. მაგრამ ეს არ მომხდარა.

დიდხანს არ გაგრძელებულა: ქართველი პრინცის ხატება ჩემს
მოგონებაში თანდათან გაფერმკრთალდა...

... საქართველოს სამეფო გვირგვინიდან არაფერი გამოვიდა, ისიც
სიყვარულივით განქარდა...

1866 წ. ისევ ჰომბურგში

ჩვენ 1866 წლის ზაფხული დაწყავით კვლავ ფორ დერ ჰოეს
ჰომბურგში და, თუმცა, ომი გრძელდებოდა საქმაო ხანს,
კოსმოპოლიტური კურორტის სააგარაკო სათამაშო ცხოვრებაში
თითქოს არაფერი შეიმჩნეოდა. კურმუსიკა უკრავდა, პატი მღეროდა,
თავისი სათამაშო იღბლით სახელმონხვეჭილი ესპანელი გარსია
განაგრძობდა სათამაშო მაგიდასთან ყოველდღიურად ასიათასობით
ფრანკის მოგებას; ბოლოს ერთ მშენიერ დღეს წაგება დაიწყო და
თანდათან მთელი თავისი მონაგები მილიონები დაკარგა და ამასთან
სსგა ფულიც მიაყოლა.

სამეგრელოს მთავრის ქვრივი მთელი თავისი ოჯახით ისევ აქ
იყო. და მეც დღის უმეტეს ნაწილს მის საზოგადოებაში ვატარებდი.
ახლა დედოფლის ქალიშვილი, პრინცესა სალომე 18 წლისა იყო, უკვე
ბავშვობის ასაკიდან გამოსულიყო და მასთანაც ისეთივე მეგობრული
ურთიერთობა მქონდა, როგორც დედამისთან. ჩვენს ასაკში ჩვენ - ორი
გოგონა უკეთ შევეფერებოდით ერთმანეთს. ამას დაემატა ისიც, რომ
ჩვენ ორთავენი ცხენოსნობის გაკვეთილებს ვიდებდით და
ყოველდღიურად ერთად, მხედრობის მასწავლებლის მეთვალყურეობით,
პარკის ხეივანებში დავჯირითობდით. ამასთან გემრიელადაც
ვმუსაფიფობდით და მალე გულითადი მეგობრებიც ვაგზდით. სალომე
მომავალ ზამთარს პეტერბურგის კარზე უნდა წარედგინათ და
საზოგადოებაში შეეყვანათ. სალომე მომავალს იმედიანი სასიხარულო
მოლოდინით შესცქეროდა. მე კი მელანქოლიური და რეზიგნაციული
განწყობილება მომძალებოდა. ცხოვრებისაგან ბევრს აღარაფერს
მოველოდი საიკეთოს...

... მე გაგუშვილე სალომეს, რომ ორი წლის წინ ბიძამისი
ერეკლე თავდავიწყებით შემეყვარდა. მართალია, ეს უიღბლო,
ცალმხრივი, უბასუხო გრძნობა უკვე დაძლეული მქონდა, მაგრამ
გარკვეული კაემანი მაინც შემომრჩენოდა. სალომეს სასაცილოდ არ

ეყო ჩემი ეს გატაცება. როგორ შეიძლებოდა ასეთი შავყვითელა, ნადვლისბუმტდაავადებული, ხანშიშესული კაცის შეყვარება! "არა, არა, კონტრინა, დარწმუნებული ვარ, თქვენ სულ სხვა ღირსეულ კაცს იბოვიო".

დედოფლის ორივე ვაჟი უკვე ლაზათიანი, წარმოსადგეი ჭაბუკები დამდგარიყვნენ. პრინცმა ნიკომ, უფროსმა ვაჟმა კარგა გვარიანი შიში გვაჭამა. იგი დუელში გაიწვიეს. ერთ პარიზელ კონტა ქალბატონს მეტისმეტად ვენებიანად გაარშიყებოდა, ამის გამო რაყიფი განრისხებულიყო; ჯერ სიტყვიერად შეუტევიათ ერთმანეთისათვის და შეურაცხყოფილი კავალერი მეორე დღეს სეკუნდანტის გამოგზავნით დამუქრებია. წაკინკლავებას სხვებიც შეესწრნენ და თავადის ქალმა შეიტყო ეს ამბავი. მტირადლი და აცახცახებული მიყვებოდა დედოფალი ამ შემთხვევას და მეც ავტირდი და აცახცახდი მასთან ერთად. მოსალოდნელ უბედურებას ვერაფრით ავირიდებდით თავიდან. მაშინ დუელები ქვეყნის წესრიგის გარდაუვალი წესი და კანონი იყო. რომელ ახალგაზრდა არისტოკრატს შეეძლო მასზე უარის თქმა?! სამწუხარო, მიუღებელი იყო ეს წესი, მაგრამ ჯერჯერობით არავის მოსდიოდა თავში ჩვენს წრეში ამ უკუღმართობის წინააღმდეგ ვალაშქრება. ჯერჯერობით არავის მოსდიოდა აზრად დუელის საწინააღმდეგო ლიგის შექმნა, ისევე როგორც ხალხთა მასობრივი დუელების (ომების) აკრძალვის ლიგის ორგანიზება. მამაკაცები განწირულნი იყვნენ სიკვდილისათვის ან მკვლელობისათვის: ისინი ან უნდა მოეკლათ, ან მათ სხვები უნდა მოეკლათ. და ეს მინეული იყო ცხოვრების რაინდულ და პატრიოტულ აუცილებლობად... ხოლო ქალებს ასეთ შემთხვევაში არაფერი დარჩენოდათ, გარდა შორიდან მფრთხალი და შეფრფინვით ცქერისა და ტირილისა.

დუელი არ შემდგარა. მოწინააღმდეგეს უცებ მოუხდა იქიდან გამგზავრება, თუ მოწმეებმა მოახერხეს მათი შერიგება, უკვე ღარ მახსოვს. მე მხოლოდ ის მაგონდება, რომ ავის მომასწავებელმა ღრუბელმა გადაიარა და ჩვენ ყველანი ძალიან ბედნიერები ვიყავით. ჩემმა ჭეშმარიტად გულითადად განცდილმა და გულწრფელმა თანაღმობამ კიდევ უფრო დამაახლოვა მეგრულ ოჯახთან. და განსაკუთრებით თვითონ პრინცმა ნიკომ მთელი სიცოცხლის განმავლობაში ვერ დამივიწყა, რომ საშიშროება მას რომ ემუქრებოდა, ასე ახლოს მივიტანე გულთან.

1867 წლის დამდეგს ჩვენ პარიზს ვაგემგზავრეთ. (...)

სამეგრელოს მთავრის ქალის სახლში მე თავისუფლად შეგვიოდი და გამოვიოდი (...) ეკატერინე ფიქრობდა, რომ "კონტესინა" პარიზში მხოლოდ იმისთვის ჩამოვიდა, რომ მასსა და მის ქალიშვილს შეხვედროდა სოლმე, და დედოფალი მპატიუებდა ყველა თავის სადილსა და მიღებაზე. თავადის ქალი თავის ოჯახთან და მრავალრიცხოვან სახლეულთან ერთად ლუვრის სასტუმროს ერთ-ერთ კორპუსში ბინადრობდა. მათ საკუთარი შესასვლელი და კიბე ჰქონდათ. ჩამწკრივებულ მისაღებ ოთახებში და განსაკუთრებით ყვავილებითა და ფაიფურის პატარა-პატარა ნივთებით სავსე სალონში კვლავინდებურად იდგა რუსული პაპიროსისა და ფორთოხლის ყვავილების სუნი.

თითქოს ვეკერლინის ვილაში გადამიყვანეს ჰომბურგულ სიტუაციაში, უმაღლ მომავლდა ქართველი პრინცი ვრეკლე ბაგრატიდი. მისი ამბავი ვიკითხე. "ნუთუ გულიდან კიდევ არ ამოვიდათ, პატარა კონტესინა? მოკლე ხანში პარიზში აპირებს ჩამოსვლას... თუ თქვენი ბედი არაა, მაშინ სწვა საქმროს შევირჩევთ, უკვე დროა თქვენი დაქორწინება. ოცდასამი წელი - ეს უკვე თითქმის შინაბერული ასაკია. ჩემს სალომეს 20 წელი შეუსრულდა, მალე უნდა დაგაქორწინო. სამწუხაროა, ძვირფასო, რომ თქვენ არ გაქვთ გვარიანი შემოსავალი. აქ პარიზში ეს მთავარია. სიღამაზე და მიწიდეგლობა საკმარისი არ არის. სალომე ნიკოსაგან მიიღებს 50 ათას ფრანკს საჩუქრად და გაცილებით ადვილი იქნება კარგი პარტიის პოვნა. მე უკვე მხედველობაში მყავს ერთი ახალგაზრდა, - იმპერატორის ოჯახის წევრი".

"რუსეთისა?"

"არა, საფრანგეთისა".

თავადის ქალი და მისი ქალიშვილი საფრანგეთის დედოფლის ეუენის არც ერთ "petits lundis"* არ აკლდებოდნენ და სწორედ დედოფალი იყო, რომელმაც სალომეს დაქორწინების გეგმა დასახა, რაზეც ეკატერინემ მიანიშნა. უფრო დაწვრილებით ჯერ არაფრის თქმა არ სურდა და სალომემაც, ამის თაობაზე რომ ვკითხე, ჯერჯერობით ამის შესახებ არაფერი ვიცო. ორივეს სშირად ჰქონდა ოპერაში იმპერატორის ლოჟა თავიანთი განკარგულებაში და ზოგჯერ ისინი იქ მეც მპატიუებდნენ (...)

(...) მეგრულ სალონში კვლავ იხილვებოდნენ ჩემი სიმღერით. აქაც არ იყვნენ შეჩვეული იმას, რომ ჩემნაირი დილეტანტები პიანინოს მიუსხდებოდნენ და საოპერო არიებს ასრულებდნენ. (...)

* ფრ. მცირე საორშაბათო დარბაზობანი.

...უფლისწული ერეკლე ქართველი, პარიზში რომ ველოდით, არ ჩამოსულა. ალბათ, რომ ჩამოსულიყო, ჩემს გულში ალი კვლავ აბრიალდებოდა და პატივმოყვარული ოცნება - გაგმხდარიყავი დიდი ქალბატონი, განდევნიდა ოცნებას დიდ მომღერლობაზე. მითუმეტეს, რომ ეჭვი ჩემი ვოკალური პერსპექტივების მიმართ, სულ ურო და უფრო მატულობდა. შიშს ვერაფრით ვერ გძლედი და გამოსაცდელ სცენაზე მღერისას დიდი წარმატება არ მქონია. მხოლოდ დედაჩემი მამხნევებდა და მაქეზებდა. (...)

შემდგომ ზაფხულს ჩვენ მაესტროს მამულში წავედით, რათა იქ განგვეგრძო მეცადინეობა ვოკალში. მეგრელების ოჯახიც პარიზიდან ისევ გერმანულ აგარაკზე გაემგზავრა. თქტომბერში ისევ პარიზში დაგბრუნდით და ეკატერინეს ჯალაბიც კვლავ ლუერის სასტუმროში დაბინადრდა. უარშანდელი ცხოვრება კვლავ შეორდებოდა: ვოკალური ინტერესები ლავალის ქუჩაზე, მაღალი საზოგადოების ექსტრაგავანტური გატაცებანი და თავშექცევა ჩემს ახიელ მეგობრებთან ერთად.

ერთ დღეს ზამთრის მიწურულს მივიღე პრინცესა სალომესაგან დეპეშა; "გაიზიარეთ ჩემი ბედნიერება: ენლახან დაგინიშნე პრინც აშილ მიურატზე". ამავე დღეს გამომიგზავნა ბარათი, რომელიც რამდენიმე საათში ტელეგრაფის სახით მივიღე. ორმოცი წლის წინანდელი შეყვითლებულ-გახუნებული ბარათი ახლაც ინახება ჩემს ძველ ქალაქებში. აქ სრული სახით მომყავს:

Princesse Salomé Dadiani
de Mingrélie

Ma bien bonne Contesco, venez demain à deux heures précises - vous passerez la journée avec nous. J'ai une foule de choses très pressées à faire et je m'adresse à vous comme à mon amie dévouée, pour vous demander votre aide. Ne m'oubliez pas auprès de Mme. votre mère. Soyez bien exacte*.

სინარულით გავეშურე სალომესთან - ახალგაზრდა ქალიშვილებისათვის ამქვეყნად ნიშნობაზე საინტერესო არაფერი. მთელი სახლი მზიარულად იყო აღვუნებული. მიაძმეს, როგორ მომხდარა ეს ყველაფერი. უკვე უარშან ზამთარში საფრანგეთის

* სამეგრელოს პრინცესა სალომე დადიანი. ჩემო ძალიან საყვარელო კონტესკო, მობრძანდით ხვალ ზუსტად 2 სთ-ზე - თქვენ მთელ დღეს ჩვენთან ერთად გაატარებთ. მე მოსაგვარებელი მაქვს ძალიან ბევრი ძალიან სასწრაფო საქმე და მოვამართავთ თქვენ როგორც ჩემს ერთგულ მეგობარს. გთხოვთ დახმარებას. არ დაგავიწყდეთ დედათქვენისათვის მოკითხვის გადაცემა. იყავით ბუნქტუალური.

დედოფალ ეკენისა და თავადის ქალ ეკატერინეს მიერ დაგეგმილი ნიშნობა-ქორწინება ბოლო კვირას საბოლოოდ გადაუწყვეტიათ. საფრანგეთის იმპერატორს უკისრია, ყოველწლიურად თავისი ძმისშვილისათვის 50 ათასი ფრანკი ფინანსური დახმარება მიეცა, რაც საცოლოს ამდენივე შემოსავალს მშვენივრად შეეფარებოდა. იმპერატორმა აშილ მიურატის ვალების გადახდაც თავის თავზე აიღო. დიახ, ვალების... რადგან ახალგაზრდა კაცი პარიზის ერთ-ერთი ყველაზე მფლანგველი ბონგივანი იყო, ეს მოელმა პარიზმა იცოდა. "მშვენიერ ელენედ წოდებულ", ჰორტენზე შნაიდერის აღმასებში აშილ მიურატის მიერ ნაჩუქარი სამკაულებიც ერია. პრინცი მაღალი საზოგადოების ახალგაზრდა მამაკაცთა შორის ერთ-ერთი ყველაზე ლაზათიანი ჭაბუკი გახლდათ. პრინც ლუსიენისა და ერთ-ერთი ამერიკელი ქალის გაჟიშვილს თავისი არსებით, თავისი აქცენტით, თავისი ქერა შეფერილობით ბევრი ჰქონდა საერთო ადამიანის ინგლისურ ტიპთან. ეს ყველაფერი მე წინასწარ ვიცოდი მითქმამოთქმის საფუძველზე. საცოლე იმით იყო გართული, რომ თავის პეტერბურგელ და პარიზელ ნაცნობებს უგზავნიდა მოწვევის უწყებებს, და მისამართების წერაში მეც ვესმარებოდი. სალომე თავს ბედნიერად გრძნობდა. მართალია, მთელი ეს ქორწინება ორმხრივი შეთანხმების შედეგი იყო და საცოლეს საქმრო სულ სამჯერ თუ ოთხჯერ ენახა, მაგრამ იმ წრეში, განსაკუთრებით საფრანგეთში, შეჩვეულნი იყვნენ, რომ შეუღლება ამგვარად ხდებოდა. დამაბრმავებელი გარეგნობის პრინცმა მაშინვე მონიბლა საცოლე: სალომემ მაშინვე პირწმინდად შეიყვარა ახალგაზრდა კაცი და სალომეს გულის სიღრმეში ძალიან უხაროდა, რომ მაღე "პრინცესა მიურატი გახდებოდა". ახლა მზითევის იმ ნაწილს უყრიდნენ თავს, რაც საცოლის თეთრეულს და ქვეშაგებელს შეადგენდა, ამავე დროს აწყობდნენ პატარა სასახლეს ახალი ცოლქმრისათვის ელისეს უბანში და იწყებდნენ პატარძლის საჩუქრების შეგროვებას, რასაც საფუძველი ჩაუყარა ეკატერინეს ნაჩუქარმა ძვირფასმა აღმასმა და მარგალიტების ყელსაბამმა, რომელიც საცოლეს საქმრომ აჩუქა. ამრიგად, მას უკვე ჰქონდა, როგორც ეს ძველ სიმღერაშია, "აღმასები და მარგალიტები", ღამაზი თვალები მას თავისთავად ჰქონდა, აგრეთვე ორმაგი მთავრის გვირგვინი, 100 ათასი ფრანკი შემოსავალი, ცხრაშეტი წელი და ჰყავდა შნოიანი მეუღლე: "ჩემო საყვარელო, მეტი კიდევ რაღა გინდა?"

იმ დროს მეც ეს მიმანდა ამქვეყნიური ბედნიერების მწვერვალად, და მეც გულწრფელად ვხარობდი ჩემს მეგობარ-ქალთან ერთად. ბევრად გვიან დაფრწმუნდი, რომ ამ ქვეყნად გაცილებით "მეტი" ბედნიერება მოიპოვება, რომ არსებობს ბედნიერება, რომელიც თავისი შინაგანობით, თვით გარკვეული ხელმოკლეობის პირობებშიც,

ჩრდილავს ყოველგვარ გარეგნულ ბრწყინვალეობას, ალმატება ყოველგვარ ნივთიერ სიმდიდრეს. ო, ჩემო უსახელო საქორწინო ბედნიერებაგ... მაგრამ არ მინდა მოვლენებს წინ გავუსწრო.

ამავე დროს გავიცანი სალომეს საქმრო. მანამდე ის არ ყოფილა სახლის სწირი სტუმარი. მისი პირველი, რამდენიმე დღისწინანდელი სტუმრობა დაკავშირებული იყო რჩეულის საზეიმო ხელის თხოვნასთან. "რჩეული" აქ არ არის სწორი გამოთქმა, აჯობებდა მეთქვა: "მისთვის განკუთვნილი". კაცი ძალიან მომეწონა: 21 წლისა, ძალიან მაღალი და ტანადი, ჰქონდა თხელი, ქერა პატარა უღვაში, ქათქათა კბილები, უხადოდ ელეგანტური და თავდაჯერებული თავისდაჭერა. სინაზე ვერაფერს ვიტყვოდი; მკაცრად კორექტულ, რომ არა ვთქვათ, ცივ ცერემონიულ საქციელს ინარჩუნებდა საქმრო როგორც ყველას, ასევე საცოლის მიმართაც.

ამიერიდან ყოველ დღით მოჰქონდათ სახლში ყვავილების ტრადიციული დიდი თაიგული, ხოლო ნაშუადღევს ჩნდებოდა თვითონ საქმრო, რათა დაახლოებით ერთი საათი ე.წ. თავაზიანობის ვიზიტი მოესტუმრებინა.

1868 წლის მაისის პირველ დღეებში ქორწილი გადაიხადეს, რომელიც შედგებოდა სამი ქორწინებისაგან: ჯერ სამოქალაქო ქორწინება მერიაში, შემდეგ ქორწინება კათოლიკური რიტუალის მიხედვით ტიულრიში იმპერატორისა და დედოფლის თანდასწრებით და იმავე საღამოს 9 საათზე ბერძნულ ეკლესიაში მართმადიდებლური წეს-ჩვეულებების დაცვით. ამ ბოლო ცერემონიაში მეც გმონაწილეობდი, როგორც პირველი მეჯვარე გოგონა. ჯვრისწერის დროს პატარძლის თავზე გვირგვინი მეჭირა ხელში. წარჩინებულმა საზოგადოებამ შეაგსო გაკაშკაშებული, ყვავილებით მორთული კაპელა. განსაკუთრებით ბრწყინვალე იყო ქაღბატონების სამოსელი. პატარძალს თავზე შემოსხვეული ჰქონდა საქორწინო ლენჩაქი, რომელიც მისთვის საგანგებოდ ბრიუსელში გაუმზადებიათ და რომელშიც ოჯახის გერბი, ოქროს საწმისი იყო ჩაქსოვილი. ლენჩაქი ალმასის დიადემას ჰქონდა შემოსხვეული - ეს საფრანგეთის დედოფლის საქორწინო საჩუქარი იყო. ეკატერინე ორდენებითა და ორდენების ბაფთებით იყო შემკული. აქ გამოფენილ სამკაულებს შორის თვალში მომხვდა სმარაგდის ისტორიული სამკაული, რომელიც ნეფის დას, განთქმულ ლამაზმანს ანა მიურატს, ქორწინებაში ჰერცოგის ქალს მუშინოაის ეკეთა. და მე რომ ამ ზეიმზე მენსიერებაში ასე ღრმად ჩამებეჭდა სამოსელისა და ძვირფასი ქვების ბრწყინვალეობა, რომ მე ეს ყველაფერი დღესაც თვალწინ მიდგას - განა არ არის ეს გარკვეულწილად სამარცხვინო? მე იმასაც ვაღიარებ, რომ ახლაც მახსოვს, მე თვითონ რა მეცვა: ვორტთან შეკერილი თეთრი დოლბანდის კაბა გარდისფერი

აბრეშუმი სარჩულით; კაბას წელიდან შლეიფამდე დაუყვებოდა უთვალავი პატარ-პატარა ფურჩალი. ამ მნიშვნელოვან და საზნეო წუთებში, როცა ჩემი მეგობარი საკურთხევის წინ იდგა ახალი ცხოვრებისათვის კურთხევის მისაღებად, აღბათ მე სხვა რაღაცეებზეც ვფიქრობდი, გარდა უთვალავი პატარ-პატარა ფურჩალისა. მაგრამ ფაქტია, რომ მე ახლაც თვალწინ მიდგას თეთრი დოლბანდის კაბიდან მოშარიშურე ფურჩალების გარდისფერი ბზინვა.

ჯვრისწერის შემდეგ გაიმართა მთავრის ქალთან პატარა მეჯლისი. უთვალავი ფურჩალი ცეკვისას ბზნიალებდა. და მე ახლაც მახსოვს, რომ ჩემი პარტნიორი პირველი კადრილის დროს იყო ერთ-ერთი პრინცი ბურბონი. ახალჯვარდაწერილები მალე შეუმჩნეველად გაქრნენ ქორწილიდან. საქორწინო მოგზაურობაზე უარი თქვეს. ახალგაზრდებმა მაშინვე მიაშურეს ახლად გაწყობილ პატარა სასტუმროს პრესბურგის ქუჩაზე. იქ მე შემეგ ბევრი დრო გამიტარებია. ჩვეულებრივ საღამოე სადილად მშატიებდა და მე ერთი საათით ადრე მივდიოდი, რათა სამუსაიდოდ დრო დაგვრჩენოდა, ხანამ სტუმრები და თვითონ ოჯახის უფროსი მოვიდოდნენ. სადილობის შემდეგ ჩვეულებრივ მივდიოდი, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ჩვენ სამნი ვრჩებოდით, რომელიმე ე.წ. "მცირე თეატრში", სადაც ყოფნა საღამოს დაქორწინებამდე ეკრძალებოდა. ასეთი თეატრები საღამოს ძალიან ართობდა. მეც, კაცმა რომ თქვას, რადგან ჯერ კიდევ დაუქორწინებელი ვიყავი, არ მქონდა უფლება ასეთ თეატრებში სიარულისა, მაგრამ, ჯერ ერთად უკვე 24 წლისა ვიყავი და აღარ ვეკუთვნიდი ახალგაზრდა ქალწულების კატეგორიას, და მეორეც, პარტერის ღოჟის სიღრმეში მაცურებლისთვის უჩინარი ვრჩებოდი.

ჩემი მეგობარი ძალიან ბედნიერი ჩანდა; ყოველ შემთხვევაში, მუდამ ხალისიანი და მხიარული იყო და ყოველი დღესასწაულითა და დარბაზობით ხარობდა, რომელსაც ახალი ოჯახის წევრები, სამეფო კარი, დედამთილი და მამამთილი, ჰერცოგის ქალი მუში-ნოაი და სხვები მათ საპატივსაცემოდ მართავდნენ. საღამომ მეც დამაახლოვა თავის ნათესავებთან და ზოგჯერ მეც ვმონაწილეობდი მასთან ერთად ამ სერობებში. სეზონი მალე მიიწურა, ზაფხული დადგა და ჩვენ საზოგადოებაც დაიფანტა.

ახალგაზრდა წყვილი რამდენიმე კვირით წავიდა ჰერცოგ მუშის კოშკში, ხოლო ზაფხულის დარჩენილი ნაწილი ბადენ-ბადენში გაატარა. დედაჩემი დავიყოლიე, ჩვენც ბადენ-ბადენში წავსულიყავით. დიუბრეს ვოკალურ სასწავლებელში მცადინეობაზე ბოლო ხანებში გული ავიცრუე. თანდათან ჩემთვის ცხადი გახდა, რომ ვოკალურ ხელოვნებაში დიდი ნიჭი არა მქონია, როგორც ეს თავდაპირველად მეგონა. ფარული იმედიც მქონდა, რომ ბრწყინვალე მსოფლიო

აგარაკზე ყოფნა, სადაც ჩემი წარჩინებული მეგობრის წრეში ვიტრიალებდი, ჩემს ბედს სხვა, უფრო ბედნიერი გზით წარმართავდა. დედაჩემსაც ჭკუაში დაუჯდა ასეთი პერსპექტივა, ანდა შეიძლება მას იქაური სამორინეები იზიდავდნენ, იქნებ, კიდევ ერთხელ ეცადა ბედი ბანქოში...

ერთი სიტყვით ჩვენ გავეშურეთ ბადენ-ბადენში.

კიდევ ერთხელ პარიზში

ბადენ-ბადენური სეზონი მიიღია. პრინცესა მიურატმა მომწერა, მას შემდეგ, რაც მე და დედაჩემს ზაფხულის გვეგემები ჩაგვეშალა, ზამთარში ისევ პარიზში გბრუნდებითო; აქ ალბათ გვექნებოდა შესაძლებლობა, შეუსრულებლი გვეგემები და ოცნებები განგვეხორციელებინა. პრინცესა მპირდებოდა, მხარში ამოგიდგებო. ჩვენ ამ წინააღმდეგობას დაგვეყვიო, და ბადენ-ბადენიდან პარიზში უკან დაგბრუნდით.

დიუბრეს სასწავლებელში მეცადინეობა აღარ მინდოდა. სიმღერა აღარ იყო ჩემთვის "ყველაზე მნიშვნელოვანი საქმიანობის ღირებულების" მქონე. დაგრწმუნდი რა, ჩემი ნიჭი არ იყო საკმარისი ხელოვნების უმაღლესი მწერვალის დასაპყრობად, ამიტომ უარი ვთქვი ვოკალში პროფესიულ ვარჯიშზე და სიმღერა საკუთარი სიამოვნებისთვის დავიტოვე. ამიერიდან ჩემი სურვილები დასტრიალებდნენ მაღალ საზოგადოებას: ჩემთვის მნიშვნელოვანი გახდა და, როგორც ჩანს, თავში ამიგარდა სამეფო, საიმპერატორო, სათავადო წრეებში ტრიალი. ჩემი მოწიფულობის პერიოდის დემოკრატიული სულისკვეთება ჩემში ჯერ კიდევ არ იყო გაღვივებული.

ბადენ-ბადენში ჩვენი ყოფნის ბოლო ხანებში გამეცნო ახალგაზრდა, მთლად ახალგაზრდა მამაკაცი, რომელიც თვალში საცემად მეარსიყებოდა. ყოველდღე მიგზავნიდა ყვაგილების დიდებულ თაიგულს. ის ინგლისელი იყო, მაგრამ ავსტრალიაში დაბადებული; ანლაც მამამისი, ასე ამბობდნენ, ვეებერთელა სიმდიდრესა და საკუთრებას ფლობდა. მე საერთოდ არ ვფიქრობდი მონდენილ ჭბაუკზე, რომელიც თავისი ალბათ 18 თუ 19 წლით ჩემთვის 25 წლიანისათვის შესაფერის საქორწინო კანდიდატად არ მიმანდა. ერთხელ ეს ყმაწვილი ჩვენს პარიზულ ბინაში გამოჩნდა და გგთხოვა, მამამისი, რომელიც ახლახან მეღბურნიდან ჩამოსულიყო, ჩვენთვის წარედგინა. ჩვენ დაგთანხმდით და ერთი დღის შემდეგ მონუცი გვეწვია, დადამბლაგებული ბატონი, რომელიც კიბეზე ამოიტანეს.

მეშვეობით ბრწყინვალე სასახლეს გაყიდინებო. ის წინასწარ-
მეტყველებდა, რომ მე პირველი სალონი მექნებოდა პარიზში.
მართალია, ახალგაზრდა კაცს არა აქვს გვარიშვილობა, სამაგიეროდ მე
მქონდა, ხოლო მილიონები, ამდენი მილიონი დღესდღეობით მეტია,
ვიდრე რანგი და ტიტულიო. ეს ნაუბარი ყურს სიამოვნებდა. დედაჩემიც
ამ შემთხვევას იღბლიანად მიიწვევდა, ჭაბუკი ელევანტური და
ლაზაიანი იყო და ისე ჩანდა, რომ მაღმერთებდა. ერთი სიტყვით, ჩვენ
თანხმობა განვაცხადეთ.

ისევე მოვიდა მამა და კარეტით გასასეირნებლად მიგვიწვია,
რამაც მე ათას ერთი ღამის ატმოსფეროში გადამიყვანა. ჩვენ წავედით
ელისეს მინდვრებისაკენ. მე იქ უნდა შემეჩინა ოთხ თუ ხუთ ჩინებულ
სახალგაშროს, რომ იყიდებოდა, ერთ-ერთი. ჩემი არჩევანი შეჩერდა
პაივას სასტუმროზე - ნამდვილ ძვირფას კიდობანზე, რომელიც თავის
დროზე გრაფ ჰენკელ-დონერსმარკს ლამაზ ქალბატონ პივასათვის
უჩუქებია.

ელისეს მინდვრებიდან მშვიდობის ქუჩისაკენ ვაგვიმართეთ.
მომავალმა სამამამთილომ კარეტა ერთ დიდ საოქრომჭედლო
მაღაზიასთან შეაჩერებინა. მსახურმა მონუცი ხელში აიტატა და
მაღაზიაში შეიტანა. იქ მას სავარძელი შეაშველეს. ჩვენ იქვე ვიდექით.
მან ბრძანა, ეჩვენებინათ ყველაზე ძვირფასი და ლამაზი სამკაული, რაც
კი მაღაზიაში ჰქონდათ. ოქრომჭედელმა თავაზიანად და დაუნარებლად
გამოიტანა თავისი ძვირფასი საქონელი. გადახსნილმა ზარდასშებმა
ნაირფერი ბრილიანტებისა და მუხუდოსტოლა მარგალიტების მქრქალი
ბტყყვიალით გამოანათეს.

"რა ღირს ეს ბრილიანტები?" იკითხა ავსტრალიელმა.

"200 ათასი ფრანკი" - იყო პასუხი.

მერე მე მომიბრუნდა: "მოგწონს ეს სამკაული?"

ჰო, მე მომწონდა. ახლა მარგალიტის ყელსაბაშს წაეტანა.

"ეს ცუდი არ არის" - თქვა მან, "მაგრამ აქ მხოლოდ სამი
წყებაა, არ შეიძლება 5 იყოს?"

"იმავე სიდიდის? ვერ გაუძლებს" - უპასუხა ოქრომჭედელმა.

"დღეს მაინც ვერ გადავწყვეტო", თქვა მონუცმა, და ჩვენ
მაღაზიიდან გამოვედით. "მინდა სხვა ოქრომჭედელთანაც შევიაროთ",
თქვა მან, კარეტაში რომ ჩავსხედით. "მაგრამ დღეს არა. ახლა ვიცნობ
თქვენს გემოვნებას. სხვათაშორის, ავსტრალიიდან ქვეები ჩამოვიტანე,
რომლებიც ბევრად უფრო მშვენიერი და დიდია, ვიდრე ჩვენ რომ
ვწახნეთ, მათ გააკეთებინებ დიადემად".

მე დღესაც მოხარული ვარ, ეს პარიზული გასეირნება რომ
მოვაწყვეთ: მაშინ შეფიქრებინი თავისებური სენსაცია, რაც მხოლოდ
მცირეთათვის თუ არის წილხვდომილი, სახელდობრ, შეგნება იმისა, რომ

ფლობ განუსახდევრელ სიმდიდრეს, რომ საკმარისია თითის აქნევა და მიაღწევ ყველაფერს, რისი მიზნებაც კი ფულით შეიძლება. პირველი მომენტში ადამიანს რეტი ესმის, მაგრამ ეს შეგრძნებაც ჩემთვის ძვირფასია. მართალია, ეს გაბრუება მალე ქრება და მის ადგილს მოწყენილობა და მოყინება იკავებს. ეს განწყობილება ადამიანს გადაქანცულობასავით შემოედება მთელს ტანზე. თუ კი ყველაფრის ასე სწრაფად შოვნა შეიძლება, რაც გსურს, რაღა გრნება კიდევ სასურველი? ამის გარდა ხომ არსებობს ფულთან დაუკავშირებელი სიკეთეები, რომელთა ყიდვა არ შეიძლება: სიყვარული, დიდება, პატივი, მხიარულება, ჯანმრთელობა. რა ბედნაა, რომ საწყალ დადამბლაგებულ ბებერ კაცს მელბურნში სახლების გრძელი მწკრივი ეკუთვნის?! ანდა მე, იმის მაგიერ, თავზე რომ მადგეს ძლიერი, მნიშვნელოვანი, ჩემგან შეყვარებული მამაკაცი, რომელსაც ქვეყიდან უნდა შევციცინებდე, რომელსაც უნდა ვეყრდნობოდე, ხელთ შემრჩა ეს ბიჭბუჭა...

პრინცი აშილი მოვიდა ჩვენთან, ჩემი საქმრო რომ გაცნო. მე მგონია, მანაც ინგლისელი საკმაოდ უმნიშვნელო, უსახურ ყმაწვილად შეიცნო. მაგრამ ყოველივე ეს ჩემთვის სასიკეთოდაც კი მიიჩნია: "მისგან, რასაც გინდათ, იმას გამოჩორკით; როგორც მოგიწოდებთ, ისე დაიხვევთ ხელზე".

პრინციმა სასიძო შემდეგი საღამოსათვის განშმად დაბატოჟა. მაგრამ მეორე საღამოს, როცა ჩვენ უკვე თხუთმეტი წუთი ველოდით სტუმარს, მივიღე ცნობა: მისტერ ფ. უქიფოდ არისო და მიტეგებას თხოულობსო. მეორე დღეს უგუნებობა საბედნიეროდ გამქრალიყო. როტშილდის სახლში დეტალების დაწუსტება უნაყოფო გამოდგა, რადგან შეფი ახლა უკვე ნიცაში იყო. ოღონდ მოხელეებმა იცოდნენ, რომ საკრედიტო ბარათი შესაბამის გვარზე გამოწერილი და ჰონორარიც გამოყოფილი იყო. ახლა ნიშნობის დღესასწაული უნდა შემდგარიყო. პრინცი აშილის მშობლებმა თავაზიანობა გამოიჩინეს და დათანხმდნენ, დღესასწაული მათ სახლში გამართულიყო. და მათ დააზზავნეს მოწვევები. ცისფერი სამოსელით შემოსილი, რომელიც საგულდაგულოდ ამ შემთხვევის გამო ვორტს შეგაკერინე, გულის ფანცქალით შევედი სალონში. კარეტა გზაში შეგაჩერეთ და ჩვენ - დედაჩემი და მე საკმაოდ დაგვიანებით მივედით. მთელი საზოგადოება შეკრებილი იყო, მაგრამ საქმრო ჯერ კიდევ არ ჩანდა. გავიდა გულისგამაწვრილებელი 15 წუთი და, თუმცა, საქმრო ჯერ კიდევ არ ჩანდა, ჩვენ მაინც შემოგუსხედით სუფრას. მე დამსვეს მონუცი ოჯახის პატრონის მარჯვნივ, ხოლო მეორე მხარეს ადგილი ჯერ-ჯერობით დაუკავებელი რჩებოდა. უხერხული მდგომარეობა შეიქმნა, მესამე კერძამდე მივალწიეთ, როცა ბარათი შემოიტანეს: ბატონი ფ. ბოდიშს



თხოვლობდა, მოულოდნელად ისევ უქეიფოდ გამხდარიყო. ამის შემდეგ სადილი ძალიან დუნედ წარიმართა. ნიშნობის სადღეგრძელოებიც, ცხადია, აღარ წარმოთქმულა და შამპანიურიც იცლებოდა მხოლოდ სასიძოს ძაღვ მომჯობინებისათვის.

ცუდი წინათგრძნობა მქონდა: ეს ორგზის მოუსგლელობა ჯერ ჩემს მეგობრებთან და შემდეგ თვით ნიშნობის ზემოზე ცუდად მენიშნა. თუ რას ნიშნავდა ეს, ამაზე პასუხი მეორე დღით ფოსტამ გამცა. ეს იყო მამამისის წერილი. რამდენიმე სტრიქონი იტყობინებოდა, რომ ორივე ბატონი ინგლისში გამგზავრებულია. ორივე იმ დასკვნამდე მისულა, უარი უნდა ეთქვათ ნიშნობაზე. ასაკში განსხვავება ძალზე დიდია, რადგან ახალგაზრდა კაცი, ახლა გამოტყდნენ, არა ოცის, არამედ სულ 18 წლისა ყოფილა. Farewell, and may you be as happy as you deserve. Yours truly. ეს იყო ყველაფერი. სუსულასავით ჩამოშვავდა ოცნების კოშკები. მოგვიანებით შევიტყვევო, რომ მეღებურნში სახლების მთელი რიგი და დანარჩენი მილიონები მხოლოდ ზღაპრები ყოფილა.

რასაკვირველია, ერთ ხანს ეს შემთხვევა შეურაცხმყოფდა და მარცხვენდა. მიურატების ოჯახის წინაშე თავს თავმოჭრილად ვგრძნობდი, ჩემი მეგობრები ცდილობდნენ ჩემს გამხსენებას და მარწმუნებდნენ, რომ ამ შემთხვევაში ბრალი იმ ორ ინგლისელს მიუძღოდა, კაცმა რომ თქვას, ბედნიერებაც კი იყო ამ ავანტურისტებისაგან თავის დახსნა. და, მართლაც, ძაღვ დაგშოშმინდი.

იმავვე ზამთარში კიდევ ერთი ამბავი შემემთხვა, რაც მესხიერებაში ღრმად ჩამჩნა. ერთ დღეს მივიღე ბარათი, რომელსაც ხელს აწერდა პრინცესა ანეტა ჭავჭავაძე, რომელიც მთხოვდა, მომენახულებინა ის გრანდოტელში, სადაც ანეტა თავის ორ ქალიშვილთან, ლიზასთან და თამართან ერთად გაჩერებულიყო. მე ვიცნობდი თავადის ქალ ანეტას, დედოფლის რძალს, ჯერ კიდევ პომპურგიდანვე, და გავიხარე, მას ისევ რომ შეგხვდებოდი.

მისი ცხოვრებიდან ერთი საინტერესო ეპიზოდი ხშირად მოუყოლიათ ჩემთვის. ჩერქეზების მრისხანე ბელადმა შამილმა ერთხელ გაიტაცა იგი. ეს იყო 50-იანი წლების დამდეგს. ახალგაზრდა ქალი იჯდა თავის ორ ბატარა ბავშვთან და ერთ ფრანგ გუგუერნანტთან ერთად კახეთში თავიანთი ვილის ვერანდაზე, როცა უეცრად მათ თავს დაესხა მხედართა რაზმი. მხედრები ჩამოქვეითდნენ, ქალები დაატყვევეს, დააბეს და ცხენებზე გადაკიდეს. თავადის ქალს თავისი ორი ბავშვი მკვლავებში ჩაუწვინეს და მოკურცხლეს. ახალგაზრდა ქალმა შიშთან

* ინგლ. მშვიდობით, დაე თვაით თქვენ ისეთი ბედნიერი, როგორც თქვენ ამას ამსახურებთ. თქვენი ერთგული...

ერთად საშინელი მწუსნარება გადაიტანა, მის სულ უფრო და უფრო ღონემიხდილ მკლავებს ერთი ბაგშივი ძირს დაუგარდა და ცხენების ფლოქივებით გაიჭყლიტა. საქმე ესებოდა გამოსყიდვას. ქალებს შამილის კარავში სათუთად ექცეოდნენ. ოღონდ ეს იყო, მან ერთობ მძიმე პირობები წამოაყენა. ეს ფულადი გამოსასყიდი კი არ იყო, არამედ რომელიღაც პოლიტიკური კონცესია. პირობა შესრულდა და თავადის ქალი ანეტა გაანთავისუფლეს. მაგრამ ვერასოდეს თავის სიცოცხლეში ვერ დაძლია მან ის ძრწოლა, რაც იმ წუთას განიცადა, როცა თავისი ბაგშივი მკლავებიდან დაუცურდა.

ქალბატონი სასტუმროს სალონში ვიხილე, და სხვა სტუმრებთან ერთად დაგინახე აგრეთვე, ო, საოცრებავ! ერეკლე ბაგრატიონი, საქართველოს პრინცი. და კიდევ უფრო დიდი იყო ჩემი განცდილება, როცა თავადის ქალიშვილი ანეტამ თავისი 17 წლის ქალიშვილი თამარი და შებერებული ბატონი დანიშნულებად წარმომიდგინა...

ეს ჩემთვის გარკვეული დარტყმა იყო, მაგრამ ამ მხრივ ჩემი ოცნებები კარგა ხნის დასამარებული იყო, და მე შევძელი საკმაოდ უშუალოდ და გულწრფელად მიმელოცა ახალდანიშნულებისათვის.

1870 - 1871 წლები

პრინცი აშილ მიურატი იყო საფრანგეთის არმიის ოფიცერი. მან მიიღო ბრძანება, ალჟირის გარნიზონში გამწვსებულიყო. ცხადია, მას თან ახლდა თავისი ცოლიც, და პარიზი ამრიგად ისევ დაცარიელდა. ცარიელი იყო ჩემი გულიც და ჩაფუშული ჩემი მომავლის გეგმები. ჩვენი მცირე ქონება ყველა ამ ჩემი მეცადინეობით და სხვა ფუფუნებასთან და განცხრომასთან დაკავშირებული ხარჯებით საგრძნობლად დაიღია. ისე მოხდა, რომ მე ისევ სიმღერას მივუბრუნდი. ჩვენ გავემგზავრეთ მილანში, რათა მაესტრო ლამპერტისთან შემეცადინა და თუკი მოხერხდებოდა, "სკალაში" მქონოდა დებიუტი. ლამპერტიმ გომოცადა, ჩემი ხმა ძალიან მოეწონა. სულ ცოტა 1 წელი მაინც უნდა გყოფილიყავი მასთან.

[...]

ამ დროს იფეთქა გერმანია-საფრანგეთის ომმა. სალომე მიურატისგან მივიღე ცნობა, რომ ალჟირში ვაჟი გაუჩენია, 1 ივლისს დაბადებულია, ომის გამოცხადების დღეს. მე ვერ ვგრძნობდი ავადრის მოახლოებას და როცა ომი ატყდა, ისევე გულგრილად შევხვდი, როგორც 1866 წლის ქარიშხალს. მე სულ სხვა დარდი მქონდა, არ გამოდიოდა ჩემი არტისტული კარიერა. როცა ვგარჯიშობდი, შიშისაგან და ღელვისაგან ყელი მეკეტებოდა - და ველარ გაგუძელი, ეს

"გალობა" ტანჯვად მექცა, მაინც განგაგრძობდი ბრძოლას, სხვები მეუბნებოდნენ, "შიში" დაიძლევაო და შენი ნიჭი იხეიმებსო [...]

ზუტნერების სახლში

1873 წლის ზაფხული. ხანმოკლე რომანი* მთლად დავიწყებას არ იყო მიცემული, მაგრამ სიმწვავე აშკარად დაეკარგა. "გალობის ფრთებზე" დაკიდული სიყვარული გულში ძალიან ღრმად ჯერ კიდევ ვერ შეჭრილიყო. ბოლოს ეს ყველაფერი სიწმინდით გაბუნდოვანდა და სიწმინდით ჩაინთქა დავიწყებაში. რამდენიმე კვირა გაგატარე ღრმა, გულწრფელ გლოვაში, მაგრამ თანდათანობით ცრემლები დაიშრიტა და სიცოცხლემ კვლავ თავისი გაიტანა. და ეს მით უფრო საჭირო გახდა, როცა მე დავდექი იმ აუცილებლობის წინაშე, რომ თავი უნდა მერჩინა. ჩვენი ქონება საბოლოოდ მიიღია და საშოგარზე გარეთ უნდა გაესულიყავი, სხვა გზა არ იყო. დედაჩემს შეეძლო თავისი პენსიით ასე თუ ისე გაეტანა თავი, მაგრამ არ მინდოდა მას ტვირთად დაგწოლოდი, თუმცა ის მაფიცებდა, დავრჩენილიყავი მასთან და კვლავ მეცადა მომღერლის კარიერის გაკეთება. ამის გაგონებაც აღარ მინდოდა. 30 წელი - ეს არ არის მსახიობის კარიერის დაწყების ასაკი და გადატანილმა ტანჯვა-წამებამ, ხმის გასინჯვისას სხვადასხვა დროს განცდილმა ფიასკოებმა უბრალოდ ფიქრიც კი აუტანელი გახადეს ჩემთვის მოსაბეზრებელ "რაკრაკზე", როგორც მე ამას ბოლო ხანებში ვუწოდებდი; ხოლო უმოქმედოდ შინ დედასთან დარჩენა და აქ "დამწნილება" - ესეც არაფრად მუხიტანავებოდა. მინდოდა ქვეყანა მენახა, გაესულიყავი საზოგადოებაში, მეშრომა. სრულყოფილად ვფლობდი ფრანგულს, ინგლისურსა და იტალიურს, არაპროფესიონალი მუსიკოსის კვალობაზე გვარიანად ვუკრავდი და ვმღეროდი, მქონდა სხვადასხვა დარგებში ფართო ცოდნა - ასე რომ, შეეძლო თავი გამოემჩინა და შესამჩნევი ვყოფილიყავი გარეთ.

შემომთავაზეს, და მე დავთანხმდი, ბარონ ზუტნერის სახლში აღმზრდელად მუშაობა. ბარონ ზუტნერს ჰყავდა ოთხი უკვე მოზრდილი ქალიშვილი. აქ გაგებდნენ კურთხეულ იყოს ის დღე, როდესაც ამ სახლში ფეხი შევდეგი, იქ აღმოცენდა და გაიშალა ჩემი ნეტარების ყლორტი. შეიძლება ითქვას, იმ დღემ გააღო ამ სახლში

* ამ სიყვარულის თბიქტი იყო მომღერალი, თავადი ადლოფ ვიტგენშტაინი, რომელიც დებოუტით უნდა გამოსულიყო ნიუ იორკის სათქერო თეატრში, მაგრამ მოულოდნელად ამერიკისაკენ მიმავალ გემზე გულის შეტევით გარდაიცვალა.

კარი, რომელშიც შევიდა ის ბერტა ზუტენერი, რომელმაც განიცადა ქორწინების წმინდა ბედნიერება და შემდეგ ქვრივის ღრმა სიმძიმით, რომელმაც აქტიური მონაწილეობა მიიღო ეპოქის აქტუალური პრობლემების გადაწყვეტაში და დღესაც აქტიურ საზოგადო მოღვაწედ გრძნობს თავს, იმ დროს როცა ის ბერტა კინსკი, ვისზედაც აქამდე მოგოთხრობდით, სურათებიანი წიგნის პერსონაჟად მესახება, რომლის განცდილ-გადატანილი ბუნდოვნად მახსოვს, მაგრამ ეს ჩემს გულს აღარ ეკარება.

ზუტენერების ოჯახი სახლობდა გენაში კანოვას ქუჩაზე საკუთარ პატარა სახლში. ერთი მხრიდან მოჩანდა კარლის ეკლესია, ფანჯრები გადიოდა მესიკალური კავშირის შენობისაკენ. პირველ სართულზე* ვინააღრობდით ჩვენ, ე.ი. ბარონი, ბარონის მეუღლე ოთხი ქალიშვილი და მე. მეზონინზე, ანუ ნახევარსართულზე ცხოვრობდნენ: უფროსი ვაჟი კარლი (რამდენიმე თვეა, რაც დაქორწინებული იყო გასათვარი სილამაზის ქალზე, ვრაფის ქალ ფირმიანზე), და მესამე, ყველაზე უმცროსი ვაჟი, არტურ გუნდაკარი. მეორე ვაჟიშვილი, ასევე დაქორწინებული, ყოფილი რიტმაისტერი, მწნ წელს ბოჰემიაში რომ იბრძოდა, დასახლებული იყო ცალკე შტოკერის მამულში. "მამა" ზუტენერი, მამინ 51 წლისა, წარმოსადგევი მამაკაცი, ძველი ყაიდის არისტოკრატი, ავსტრიელი კავალერი, კონსერვატული, თავისი პოლიტიკური სულისკვეთებით თითქმის რეაქციონერიც კი გახლდათ; იგი იმპერატორის კარზე მიღებული იყო. "დედა" დაახლოებით იმავე ასაკისა, წარსული სილამაზის ნაშთები რომ ეტყობოდა, საქციელითა და თავის დაჭერით ცოტა ცივი და მშრალი ჩანდა. ბარონის ასულები: ლოტი, მარიაზე, ლუიზე და მატელდე - 2, 19, 17 და 15 წლისანი - ერთი მეორეზე ლამაზები იყვნენ. განსაკუთრებით მწყაზარი იყო მატელდე, დედის ნებიერა; ჰქონდა ქერა თმა, დამაბრმავებელი, ბროლივით კანი, სწორი ნაკეთები და ანგელოზივით სათნო შესახედაობა. კიდევ ორი არსება მიეკუთვნებოდა ზუტენერების ოჯახს: შნაპსელი - ყვითელი ფერის პინშერი, მამისა და დედის მუდმივი მხლებელი, და ამი - თეთრი, ჭკვიანი ძუ პუდელი - თითქმის სახე მუდამ უცინოდა - ეს იყო გოგონების თვალის ჩინი.

ზუტენერების სახლში დიდი საოჯახო მეურნეობა იყო. სახლეულნი შედგებოდნენ: კამერდინერებისაგან, ხელზე მოსამსახურეებისაგან, პირისფარეშებისაგან, ფარეშებისაგან, მოახლეებისაგან, მზარეულებისაგან, სამზარეულოს გოგონებისაგან, მეეტლეებისაგან და მეკარეებისაგან. ოჯახს ჰქონდა ეკიპაჟი და

* პირველი სართული არის ჩვენებური მეორე სართული, ჩვენებური პირველი სართული არის მათებური მიწის სართული.

ობერაში საკუთარი ღოჭა. ბინა ვისუაღურად ახლაც თვალწინ მიდგას: გობელენებით მორთული წინა დარბაზი, ერთმანეთში გამაჯვარი სამი სასტუმრო ოთახი: ერთი მწვანე, მეორე ყვითელი და მესამე ლურჯი; დედის იასამნისფერი საძინებელი ოთახი, მამის კაბინეტი, რომელიც მოსაწვევი ოთახის მოგაღებობასაც ასრულებდა, რომელშიც ტყავის აგეჯი იდგა და კედლები შეფიცრული იყო. შემდეგე ორი ოთახი ქალიშვილებისათვის - ლოტისა და მარიანეს ერთ ოთახში ეძინათ, მეორეში - ლუიზესა და მათილდეს. იქვე ჩემი ოთახიც იყო.

გოგონებს მალე დაგუმეგობრდი. ძალიან ჰედანტურად არ გასრულებდი ჩემს აღმზრდელიობით როლს. მართალია, დღის რამდენიმე საათს რეგულარულად ვუთმობდი ენებსა და მუსიკის გაკვეთილებს, მაგრამ საერთოდ ძირითადად თავს ვიქცევდით, გუნურობდით და გმნაირულობდით. ჩემი 30 წლის სოლიდურობას აბსოლუტურად არ ვუსგამდი ხაზს. ასევე ყურადღება არ ექცეოდა იმას, რომ მათი მასწავლებელი ვიყავი - ჩვენ ხუთი ამხანაგი - თანამოთამაშენი ვიყავით. ჩვენი დღის განრიგი საკმაოდ სისტემატური და რეგულარული იყო. დილით საუზმემდე გასეირნება მანლობელ ბარკში. 9 სთ-ზე მამის კაბინეტში ერთობლივი ყავა. ამასთან დედა ჩვენი მეცადინეობის ამბავს გაიკითხავდა ხოლმე და ქალიშვილებს ჭკუას არიგებდა, როგორ უნდა მოქცეულიყვნენ და საერთოდ რჩევებს აძლევდა. 10 სთ-დან 12 სთ-მდე ჩვენ ვმეცადინეობდით. შუადღეს ისევე ერთობლივი მეორე საუზმე ზეზეურად, ე.წ. "ჩანგლის საუზმე" სასადილო ოთახში. პირველი საათიდან ურთიერთმონაცვლეობით მუსიკა, ლექციები და ა.შ., შემდეგ ტანსაცმლის გამოცვლა და მომზადება სადილისათვის, რომელსაც 5 სთ-ზე ვიწყებდით. ამ პურისჭამაში მონაწილეობდნენ აგრეთვე მეზონის ბინადარნიც, კარლი თავისი ცოლითურთ და არტურიც. არტურ გუნდაკარი 23 წლისა და თავისი დების უსაყვარლესი ძმა იყო. საერთოდ ყველასათვის საყვარელი. მე არ ვიცნობდი ადამიანს, რომელიც არტურ გუნდაკარით აღტაცებული არ ყოფილიყო. იშვიათად გნვდებით ისეთ ადამიანებს, როგორც თეთრ ყორნებს, რომლებიც ისეთ მოუგერიებელ "შარმს" ასნივებენ, რომ ყველანი, ახალგაზრდები და მოხუცებიც, მალაღი წრის წარმომადგენლებიც და მდაბინიც ინიბლებიან. ასეთი იყო სწორედ არტურ გუნდაკარი.

[...]

ოთახში თითქოს ნათლებოდა და თებებოდა, როცა არტური იქ შევიდოდა. მაგრამ არტური პირველივე დანახვით არ შემეყვარებია.

[...]

ამ ზაფხულს* მთელი ოჯახი ვენაში დარჩა ივლისის შემდეგ. შემდეგ გადავბარგდით ზუტნერების მამულში, სოფელ ჰარმანსდორფის კოშკში. ჩვენთვის ყველასათვის ეს ნამდვილი დღესასწაული იყო, გოგოებს ათასწილად ერჩიათ სოფლად ყოფნა, ვიდრე ვენაში, ასევე ვაჟიშვილებსაც. რა არის უფრო საამო, ვიდრე ცხელი მტკრიანი ქალაქის დატოვება და მშვენიერ კოშკში დაბინადრება, როდესაც ყველა ოთახში სიცინცხალისა და სინედლის სურნელი დგას, სადაც პარკითა და ტყით ხარ ვარემოცული, სადაც დიდხანს შეგიძლია ბუნებით დატკბე და სიმშვიდეს მიეცე.

ჰარმანსდორფში არის მშვენიერი, ძველი სასახლე შუა და კუთხის გოდოლებითურთ. დიდ ქვის ტერასას მივყავართ პარკში, რომლის წინა ნაწილი ლეჟანის ფრანგული სტილითაა გაშენებული (ლეჟანი შიონბრუნის ამშენებელია). პარკი დიდი ღარნაკებითა და სტატუებითაა მდიდრულად მორთული. ამას უერთდება ძველისძველი ფიჭვების ხეივნები და პარკის ინგლისური სტილით გაშენებული ნაწილი, ცოტა ქვევით იწყება პარკის მთლად "ველური", "ტყედ" წოდებული მონაკვეთი. მაგრამ ამ ხელოვნურ ტყეზე უფრო ჩვენთვის საყვარელი იყო ნამდვილი ტყე. იქ ხშირად მივდიოდით ხოლმე ნაშუადღევს. ვირებშებმული, სანოვაგითა და სასმელებით დატვირთული პატარა ფორანი გვერდზე მოგვეყვებოდა. ისეთი განცდა გვქონდა, იმის მიუხედავად, სოფლად ვიყავით, თითქოს ქალაქიდან სოფლად პიკნიკზე გავდიოდით და ვიყავით საოცრად ბედნიერები. არტურ გუნდაკარი იყო ამ ჩვენი არიფანების სული და გული. ასე თანდათან შეგვიყვარდა ჩვენ ერთმანეთი. დებმა კეთილი გულით მოცინარებმა აკურთხეს ჩვენი ეს სიყვარული. მშობლებმა არაფერი იცოდნენ. ქორწინებაზე ლაპარაკიც კი ზედმეტი იყო, ისინი ამ კავშირს მაშინვე მოუღებდნენ ბოლოს. რა საჭირო იყო ამ უწყინარი ბედნიერების ჩაშლა? რატომ უნდა ამოგარდნილიყავით "ზაფხულის ღამის სიზმრის" განწყობილებიდან? ასე ვმაღავდით ჩვენს საიდუმლოს და მისი დებიც ჩვენი შესაიდუმლენი იყვნენ. მშვენიერი დრო იყო. თუმცა თან სევდაც ახლდა, რადგან ვიცოდით, ჩვენი სამუდამო დაკავშირება შეუძლებელი იყო. მაგრამ დაშორებაზე ჯერ-ჯერობით არ გვინდოდა გვეფიქრა, არამედ გვსურდა ღმერთის საჩუქრით გაგვეზარა, რაც მდგომარეობდა ჩვენი გულების სინქრონულ ძვერასა და ურთიერთაალებასში.

ჩვენ ერთმანეთი გვიყვარდა ყოველგვარი სიყალბის, ანგარებისა და ეგოიზმის გარეშე - ჩვენს გრძნობას ანმტკიცებდა ურთიერთნდობა და უნაზესი გულითაადობა.

* 1873 წლის ზაფხულს.

იმთავითვე განვაცხადე, რომ ვ წლის შემდეგ ევროპას დაგტოვებდი და მაშინ ერთმანეთს დაგმორდებოდი. ეს მართლაც ასე იყო. ჩემს კავკასიელ მეგობრებთან ცხოველ მიმოწერაში ვრჩებოდი. მათ ჩემი ცხოვრების ახალი ვითარება თავის დროზე შევატყობინე. სამეგრელოს ხანში შესულმა მთავრის ქალმა, რომელიც ახლა სამშობლოში იყო დაბრუნებული, შემომთავაზა, მასთან ჩავსულიყავი, მაგრამ მხოლოდ მაშინ, როცა ახალი სახლის მშენებლობა და მოწყობა დასრულდებოდა, რომელიც მის რეზიდენციაში - ზუგდიდში უნდა აგებულიყო. ძველი სასახლე, რომელიც მთავარს თავის დროზე ევროპული სტილითა და დიდი პეწით გაემართა, თურქებმა დაანგრეს და იავარქმნეს, და ახლა დედოფალს უნდოდა ახალი, კიდევ უფრო მშვენიერი სასახლე აეგათ. მე გეგმა ნანახი და სასახლის მორთვა-გაწყობის დეტალებიც გაცნობილი მქონდა. ერთი დარბაზი სპარსული სტილით, მეორე ლუი XIV სტილით უნდა გაემართათ, ხოლო ავეჯი და ხელოვნების ნაწარმოებები დედოფალს ევროპაში ყოფნისას შეეძინა და ნელ-ნელა ზუგდიდში გადაეგზავნა. ვეპურთელა ყუთები იქ თურმე უკვე ეწყო და ამოლაგება-დაცლას ელოდა. ეკატერინესათვის მეც რაღაც უნდა შემეძინა, სახელდობრ, დიდი მუსიკალური ყუთი (დაახლოებით 15000 ფრანკის ღირებულებისა), რაც საორკესტრო ნაწარმოებებს შეასრულებდა. მაგონდება, ერთხელ ამ მიზნით როცა წავედი, თან არტურიც მახლდა. შევარჩიეთ ერთი მუსიკალური ყუთი, რომელმაც სინჯის სახით ერთი ვალის დაუკრა.

"ამ ვალსზე მე აღბათ ზუგდიდში ვიცეკვებ" - თქვი მე.

"გგონია მე გაგიშვებ?"

"ეს მანაც მოხდება, მე გადაწყვეტილი მაქვს."

"ამაზე ნუ ვილაპარაკებთ."

სალომესთანაც მქონდა მიმოწერა. ის პარიზის გარეუბანში ბინადრობდა. უკვე მეორე გაჟი შეეძინა. საფრანგეთის დედოფალი იყო გაჟის ნათლია და მას ნაპოლეონი დაარქვეს. ეკატერინეს უფროსი გაჟი ნიკოლოზი რესეთის იმპერატორის ადიუტანტი იყო და პეტერბურგში სახლობდა.

აი, წერილი, რომელიც სამეგრელოს დედოფალმა გამომიგზავნა ერთ-ერთი სადგურიდან, როცა შინ ბრუნდებოდა:

იალტა, 12 სექტემბერი, 1873წ.

ჩემო საყვარელო კონტესინა!

თოთხმეტი დღე გავიდა, რაც მე აქ ჩამოვედი. ვბინადრობ მშვენიერ ვილაში, რომელიც ზღვის უბესთან მდებარეობს და საიდანაც მთელი კურორტი ჩანს, აგრეთვე მთაზე ჩემს პირდაპირ იმპერატორის მეუღლის სასახლე, ლივადია. გასულ კვირადღეს წირვის შემდეგ

საუზმეზე ვიყავი დაბატიკებული მათ უდიდებულესობასთან, სადაც შეგნადი დიდ თავადსა და მის მეუღლეს, კავკასიის მთავარმართებელს მინაილს, აგრეთვე საბერძნეთის დედოფალსა და სხვებს. მე შევნიშნე, რომ დიდი თავადის ქალი, მარია ალექსანდროვნა, იმპერატორის ერთადერთი ქალიშვილი გაზრდილა და დამშვენებულია, მას შემდეგ, რაც მე იგი უკანასკნელად ვნახე. მის საქმროს, პრინც ალფრედს აქ მომავალ კვირას ელოდებიან. ნიკო და ანდრე სამეგრელოში არიან, სადაც ისინი მოუთმენლად მელოდებიან. საღამო 24 სექტემბერს იალტაში უნდა ჩამოვიდეს, ერთხანს იგი თავადის ქალ ორბელიანთან, ჩემი ბიძაშვილის ქვრივთან დარჩება, რომელსაც არც თუ ისე შორს პატარა მამული აქვს, და შემდეგ ჩვენ შემოგვიერთდება სამეგრელოში. მე იალტას დაგტოვებ 3 ოქტომბერს და ფოთში ჩავალ მხოლოდ 4 დღის შემდეგ. ნახვამდის, საყვარელო კონტესინა, მე გისურვებთ თქვენ ბედნიერებას და კარგად ყოფნას, როგორც ეს თქვენ დამისახურეთ!

თქვენი ძალიან ერთგული ვკატერინე.

1874 წლის გაზაფხულზე თავადის ქალი მატყობინებდა, რომ მისმა ვაჟმა ნიკომ გრაფ ადლერბერგის, მეფის სიყრმის მეგობრის ქალიშვილი დანიშნა. შემდეგ წერილში კი უკვე აღწერილი იყო მათი ქორწილი, ხოლო უფრო მოგვიანო უსტარში მოთხრობილი გახლდათ ანაღაზრდა წყვილის გორდში, დადიანების საზაფხულო რეზიდენციაში ჩასვლა. მე აქ ვადმოვცემ ამ მონათხრობს, რადგან იგი გვიჩვენებს იმ ქვეყნის თვალსაჩინო სურათს, რომელშიაც მოგვიანებით ჩემს მეუღლესთან ერთად 9 წელი დაყავი.

ანაღადაქორწინებულების მოგზაურობამ მშვენივრად ჩაიარა. მათ ჰქონდათ საკუთარი, სწორედ მათთვის განკუთვნილი გემი მათი პირდაპირი გადაყვანისათვის ოდესიდან ფოთში, ხოლო იქედან სპეციალური მატარებლით გაემგზავრნენ ქუთაისში. მთელ გზაზე ხალხი ოვაციებით, სიხარულის შეძახილებით, სიმღერებითა და თოფის სროლით ეგებებოდა. მოსახლეობა ვზის ვასწვრივ ჩამწკრივებულიყო, წარჩინებულნი, თავადები, გლეხები, ყველანი გამოსულიყვნენ. ანაღა დაქორწინებულნი იძულებულნი იყვნენ ხშირ-ხშირად შეეჩერებინათ მატარებელი, გადმოსულიყვნენ, რათა ყვავილების ფანჩატურების ქვეშ გაეგლოთ, სადაც ყველგან პურ-მარილი ზვდებოდათ და ისე იწყებოდა სიმღერა, ცეკვა, ღაღობა და ზარ-ზეიმი. ქუთაისში მგზავრები ორი დღე დარჩნენ, სადაც ბოლო არ უჩანდა ქეიფებს, მეჯლისებსა და დარბაზობებს, ამიტომ წყვილი იძულებული იყო უჩუმრად გაპარულიყო, რათა ბოლოსდაბოლოს გორდში ჩაეღწია. უღელტეხილზე გიჟი მდინარეზე ხიდი იყო გადაბული. ჩვეულებრივ აქ ეტლიდან გადმოდიან

და მხოლოდ ცხენებით ან ტახტრეგანით შეიძლება მაღლა მივბში გზის გაგრძელება. მას შემდეგ, რაც ეკიპაჟებიდან გადმოვიდნენ, ხალიჩებით მოფენილი ხიდი ქვეითად გადაიარეს, რომელზეც ყვავილების თაღები იყო აღმართული - ეს იყო თავისებური ტრიუმფალური თაღი. აქ იყო მონიშნული სამეგრელოს საზღვარი. აქედან მიაშურეს გემოვნებით მორთულ პავილიონს. აქ ნიკოსა და პატარძალს შეეგებნენ აქაური თავადები და წარჩინებულები, აგრეთვე ნიკოს მოხელეები და მსახურები. აქ შეისვა ახალდაქორწინებულთა სადღეგრძელო, შემდეგ ყველანი ცხენებზე ამხედრდნენ, გარს შემოერთყნენ მერი ადღერბერგ-დადიანის ტახტრეგანს და პროცესია დაიძრა. გზა 7 კილომეტრის მანძილზე მაღლა ადიოდა.

ზარბაზნის პირველ გასროლაზევე, რაც მათ მოახლეობას იუწყებოდა, მოუთხრობს ეკატერინე ბერტას, ჩემს ამაღასთან ერთად აივანზე გავედი, სადაც ჯერ ლეჩხუმის თავადის ცხენოსანთა რაზმი მივიღე, რომლებიც ჩამომსვლელებს თავად გრიგოლის, ნიკოს ბიძის მეთაურობით წინ მოუძღოდნენ. შემდეგ დავინახე ახალგაზრდა წყვილიც, რომელიც ზარების რეკვის, სამხედრო ორკესტრის მარშის, ზარბაზნების გრგვინვის და მთებიდან ამ ხმების ამრეკლავი ექოს თანხლებით მოგვიახლოვდა და აქაური ადათის მიხედვით ჩვენი მამულის მოურავისა და მის თანმხლებ სახლეულთაგან მიიღო პური და მარილი. ამის შემდეგ ნეფე-დედოფალი ჩემსკენ გამოექანა, ჩემს წინაშე დაიჩოქა, რათა წმინდანის ხატით ჩემგან ლოცვა-კურთხევა მიეღო. ეს მომენტი ისე საზეიმო და ამაღელვებელი იყო, რომ უცბად აგუგუნებული ხალხის ხმა მიწყდა და ირგვლივ სამარისებული სიჩუმე ჩამოვარდა. ყველას თვალებში ცრემლები უბრწყინავდა. განსაკუთრებით გულაჩუყებული იყო მერი, ასე რომ საჭიროდ ვცანი მისი შინ, ოთახში შეყვანა, რათა ცოტა სული მოებრუნებინა. ბოლოს აქედან ეკლესიაში წავყვით, სადაც პარაკლისი იქნა გადახდილი. არქიმანდრიტმა და ჩემმა მოძღვარმა სიტყვები წარმოხსიქვეს. საეკლესიო ცერემონიალის შემდეგ ჩემს რძალს შევუძახე დიდ დარბაზში, რათა იქ მისთვის ჩემი საჩუქარი, აღმასის სამკაული მიმერთმია. რაც შეეხება მათ საცხოვრებელ სახლს, რომელიც მათ გავეუშნადე, ავ თვალს არ დაენახებია. შემდეგ ცოტა ხნით სული მოვითქვით. შემდეგ დაიწყო ზარ-ზეიმი, რაც გვიან შუაღამემდე გაგრძელდა. ერთმანეთს ენაცვლებოდა საორკესტრო მუსიკა, ეროვნული სიმღერები და ცეკვები, თოფების ბათქა-ბუთქი, სხვადასხვა თამაშობა, ჭიდაობა და ა.შ. მექორწინეთა რიცხვი სამასს აღემატებოდა, რომელთა ნაწილი ღია ცის ქვეშ, დიდრონი ხეების ძირას პარკში ნადიმობდა. ქორწილი მეორე დღესაც გაგრძელდა, თან მერის დაბადების დღეს ვდღესასწაულობდით. ამ შემთხვევისათვის მე ნეფე-დედოფალს თავისებური სიურპრიზი შევთავაზე: გორდის მთებს

ფოიერვერკი და ბენგალური ცეცხლი ანათებდა, რაც ზღაპრულ-
მომაჯადოებელი სანახაობის შთაბეჭდილებას ტოვებდა.



... როცა კი ასეთ წერილს მივიღებდი, ზუტნერების მთელ ოჯახს გუკითხავდი და და გადაწყვეტილ ამბად ითვლებოდა, რომ, როგორც კი ანალი სასახლის აშენება დამთავრდებოდა, მე კაგაკისას მივაშურებდი. მაგრამ ეს მოშენებლობა ჭიანურდებოდა და არტური და მე მით კმაყოფილნი ვიყავით. ცხოვრება ჰარმანსდორფსა და გენაში ჩვენთვის ხომ ბედნიერების მომნიჭებელი იყო. განსაკუთრებით ჰარმანსდორფში ჩვენი ყოფნა სინარულისა და სიამის უშრეტი წყარო გახლდათ.

[...]

ბოლოს და ბოლოს არტურის დედამაც შეამჩნია ჩვენი რომანი. ცივად, მაგრამ კორექტულად მაგრძნობინა მან ყველაფერი. ქორწინებაზე რომ არ დაგვეთანხმებოდნენ, ეს ყოველთვის ვიცოდი. მე თვითონაც ამაზე არც მიფიქრია. ასეთი პარტიის უაზრობა იმთავითვე მქონდა გაცნობიერებული. მე ხომ არავითარი ქონება არ მებადა და არტურზე 7 წლით უფროსიც ვიყავი. ის კი: ჯერჯერობით, მართალია, სამსახური არ ჰქონდა, არც საკუთარი ქონება, მაგრამ შეეძლო ბრწყინვალე პარტია გაეკეთებინა; ყველა გოგონა მასზე ოცნებობდა, და მე მისი გამაუბედურებელი ხომ არ გაგზდებოდი?! ეს არასოდეს ყოფილა ჩემი განზრახვა. ერთხელაც იქნებოდა, უნდა დაგშორებულიყავით, და ახლა, როცა ჩვენი საიდუმლო სანახევროდ გამჟღავნდა, დადგა ჟამი განშორებისა. ეს გადაწყვეტილება ძალიან მტკენდა გულს, მაგრამ ეს "განაჩენი" საბოლოო იყო. მთელი ჩემი გამბედაობა მოვიკრიბე და ბარონის მეუღლეს ვუთხარი: "მე დაგტოვებ თქვენს სახლს. სამეგრელოში ჯერ ვერ მივიღივარ, სასახლე მზად მხოლოდ ერთ წელიწადში იქნება. იქნებ მოგეცათ ჩემთვის რეკომენდაცია ლონდონისათვის, მინდა ამასობაში იქ რაიმე ადგილი აღმოვაჩინო... ვენიდან შორს."

"ძალიან კარგი აზრია, ჩემო კარგო", თქვა ბარონესამ თბილად, "მე მესმის თქვენი. დღევანდელ ვაზეთში ამოვიკითხე განცხადება, ალბათ, თქვენთვის შესაფერისია, ხომ არ მისწერდით?"

განცხადება იუწყებოდა: "ძალიან მდიდარი, პარიზში მცხოვრები დიდად განათლებული, ხანშიშესული კაცი ეძებს ენების მცოდნე, ასევე არც თუ ისე ახალგაზრდა ქალს, რომელიც მდივნობას გაუწევს და საოჯახო მეურნეობასაც გაუძღვება."

მე მართლაც გავაგზავნე წერილი და პასუხიც მივიღე. ხელს აწერდა მაშინ ჩემთვის უცნობი ალფრედ ნობელი. ბარონესას ვუჩვენე საპასუხო წერილი. მან გაიკითხა და შეიტყო, რომ ეს იყო ყველასაგან პატივცემული და განთქმული, დინამიტის გამომგონებელი. ბატონმა

ნობელმა და მე მიმოწერა გაგებით. ის წერდა მანვილგონივრულად და საინტერესოდ, მაგრამ ნაწერს ცოტა სევდიანი ტონი ეტყობოდა. ნობელი, როგორც ჩანდა, თავს უბედურად გრძნობდა, თავი ადამიანთა მოძულედ მიაჩნდა, იყო ფართო განათლებისა და ღრმა ფილოსოფიური ხედვის მქონე. ის შეგდი იყო, მისი მეორე დედაენა რუსული გახლდათ, ერთნაირი გამართულობითა და ელევანტურობით წერდა გერმანულად, ფრანგულად და ინგლისურად. ჩემი წერილებიც მას შთამაგონებელი, იმპულსების მომცემი ესახებოდა. მოკლე ხანში ჩვენ შევთანხმდით. მისი მდივნის ადგილი უნდა დამეკავებინა. ჩემი პარიზში გამგზავრების თარიღი დაზუსტდა. უნდა გამოვთხოვებოდი, დაგშორებოდი უსაყვარლეს ადამიანს... "დაშორება მტკივნეულია" ამ ნათქვამის ჭეშმარიტება ჩემს თავზე გამოვცადე.

მე ახლაც შემიძლია დაშორების ის უაბი ალგადგინო ჩემს მახსოვრობაში. ეს იყო პარიზში ჩემი გამგზავრების წინა საღამოს. მე რამდენიმე დღეა ვენაში ვიყავი ჩემს ერთ ნაცნობ ქალთან, გასამგზავრებლად რომ მოვმზადებულიყავი. ბოლო დღეს არტურიც ჩამოვიდა ჰარმანდორფიდან, უკანასკნელად რომ გვეჯერებინა გული ერთად ყოფნით. ჩემმა მასპინძელმა ქალმა ჩვენ მარტო დაგვტოვა - მან იცოდა, რომ ჩვენ ერთმანეთთან ჯერ კიდევ ბევრი გვექონდა სათქმელი. მაგრამ ლაპარაკი გაგვიჭირდა. ჩახუტებულნი ვტიროდით.

"უნდა დაგშორდეთ ერთმანეთს. განა ეს შესაძლებელია?! გვეყოფა ამის ძალა? მაგრამ ეს მაინც უნდა მოხდეს - რომ დაგზრენილიყავი, რას გავზნებოდი? ეს გადასარევი იქნებოდა... მაგრამ ეს არ შეიძლება, რომ მოხდეს"... ისეკ მდუმარე, ცრემლებით გაზავებული კოცნები, ისეკ ამოკენესა და ახალი დანივლება, ახალი ტკივილით გაჯერებული სააღერსო სიტყვები.

სანამ წავიდოდა, არტურმა დაიხოქა ჩემს წინ და მორჩილად აკოცა ჩემს კაბის კალთას: "ერთადერთო, ჩემო ყველაგ, მეფურად სულგრძელი, გმადლობ სულის სიღრმიდან. შენი სიყვარულით განმაცდევინე ისეთი ბედნიერება, რაც მთელს ჩემს ცხოვრებას მადლს მიანიჭებს. მშვიდობით!"

ბედნიერების მწვერვალზე

დილით ადრე ჩავედი პარიზს. ბატონმა ნობელმა მომაკითხა მატარებელზე და წამიყვანა გრანდ ოტელში. კაპუცინელების ბულვართან,სადაც ჩემთვის ოთახები იყო შეკვეთილი. ნობელმა ჭიშკართან დამტოვა და დამპირდა, რამდენიმე საათში მოგაკითხავ.



როცა დაისვენებო. მის მცირე სასახლეში მალაკოფის ქუჩაზე ჯერ ვერ დაგზინავდებოდი, რადგან ის ნაწილი, რომელშიც უნდა შეგსულიყოფო ახლა მზადდებოდა და კედლებზე შპალერს აკრავდნენ. დროებით სასტუმროში უნდა დავრჩენილიყავი.

აღფრედ ნობელი ძალიან სიმპათიურ შთაბეჭდილებას ახდენდა. "ნანშიშესული კაცი", როგორც განცხადებაში ეწერა და როგორც ჩვენ ყველას იგი წარმოგვედგინა ჭადარაბთიანი, დაჩაჩანაკებული, ასეთი სრულიად არ გამოდგა. დაბადებული 1833 წელს, მაშინ იყო 43 წლისა, ოდნავ საშუალოზე დაბალი, მუქწვეროსანი, არც მახინჯი და არც ლამაზი ნაკვთები არ ჰქონდა, მისი სახის გამოძეგეგელება უფრო მჭიმუნვარე იყო, თუმც სათუთი ცისფერი თვალები ამ პირქუშობას არბილებდნენ. ხმაში ჰქონდა მელანქოლიური, ზოგჯერ, სატირიკული ჟღერადობა. სევდიანი და დამცინავი - ეს იყო ალბათ მისი არსება. ეტყობა ამიტომ იყო ბაირონი მისი საყვარელი პოეტი.

რამდენიმე საათის შემდეგ, როცა დასვენებული და გამოცოცხლებული ვიყავი და ერთი დეპუშა უკვე გაგზავნილი მქონდა ჰარმანსდორფში, ნობელი მეწვია. ჩვენმა წინათ ერთმანეთთან გაგზავნილმა წერილებმა იმდენი ქნეს, რომ ჩვენ ერთმანეთისათვის მთლად უცხოები არ აღმოჩნდით და ჩვენს შორის საუბარი ცოცხლად და ძალდაუტანებლად გაიბა. საუზმის შემდეგ, ქვემოთ სასადილოში რომ მივირთვიოთ, ჩაგხედით მის კარეტაში და ელისეს მინდვრებზე გაგისვირნეთ. შემდეგ მჩვენა თავისი სახლი და იქ ჩემთვის განკუთვნილი ოთახები.

მაგრამ ამ ოთახებში მე საერთოდ არ მომიწია შესვლამ, სანამ მათ საცხოვრებლად გაამზადებდნენ, მე პარიზი ისევ დავტოვე. ეს ასე მოხდა, მე უბედურად ვგრძნობდი თავს, უბრალოდ უსაზღვროდ უბედურად. მე მტანჯავდა შინ დაბრუნების უსაზღვრო სურვილი, განშორების საშინელი სიმძიმელი. ყოველდღე ვიღებდი არტურის დეპეშებს, აგრეთვე მის წერილებსა და მისი დების ბარათებს. დები მწერდნენ, რომ არტური სრულიად გამოიცვალაო, ხმას არ იღებო, თითქოს შავნაღვლიანობაშია ჩავარდნილიო. როცა მარტო ვრჩებოდი, ვტიროდი, ვკანესოდი, ან წერილებს ვწერდი. აღფრედ ნობელის საზოგადოებაში მაშინვე დარდი გადაამყვებოდა, ისე დამანტერესებლად იცოდა საუბარი, თხრობა, ფილოსოფოსობა; მისი საუბარი ადამიანის სულის მთლად ატყვევებდა. მასთან ქვეყანასა და ადამიანებზე, ხელოვნებასა და ცხოვრებაზე, დროის პრობლემებსა და მარადიულობაზე ლაპარაკი იყო უმაღლესი სულიერი ტკბობა. საზოგადოებრივი ცხოვრებიდან თავი შორს ეჭირა - მას წარავდა სიყალბის, უხამსობის, უგემოვნობის, ფრივოლობის გარკვეული ფორმები. მაგრამ მას შენარჩუნებული ჰქონდა სრული ნდობა მომავალი მაღალი

კაცობრიობის აბსტრაქტული იდეალისადმი, "როცა ერთხელაც იქნება ამ ქვეყნად გაჩნდებიან უფრო მაღალგანვითარებული ინტელექტის ადამიანები". მაგრამ მას მთლიანად დაეკარგა თანამედროვე ადამიანების მიმართ ნდობა, რადგან ნობელს ამქვეყნად ძალიან ბევრი მდაბალი, ეგოისტი, არაგულწრფელი ადამიანი შესვედროა. უნდობლობით იყო იგი აგრეთვე საკუთარი თავისადმი გამსჭვალული, სხვა ადამიანებთან ურთიერთობაში მფრთხალი და მოშიში იყო. თავი მახინჯად მიაჩნდა, ეგონა ადამიანებში სიმშათის აღძვრა არ შემიძლიაო. ყოველთვის ეშინოდა, ჩემი ვეება სიმდიდრის გამო ძელაქუეცებიანო, ამიტომაც არ დაქორწინებულა. მის ცხოვრებას ავსებდა მისი გამოკვლევები, მისი წიგნები, მისი ექსპერიმენტები. ამის გარდა, ის იყო მწერალი და პოეტიც, მაგრამ თავის პოეტურ თხზულებათაგან არასოდეს არაფერი არ გამოუქვეყნებია. მე წასაკითხად მომცა ფილოსოფიური შინაარსის ინგლისურ ენაზე შეთხზული ასგვერდიანი პოემა ხელნაწერის სახით. უბრალოდ ეს ნაწარმოები მე ძალიან მომეწონა. ფარულ დარდს რომ თან ვატარებდი, ნობელმა მალე შემაძინია. "თქვენი გული თავისუფალია?" - მკითხა მან ერთხელ.

"არა", გუპასუხე მე გულწრფელად.

ის კიდევ უფრო ჩამეძია და მე მოვუყევი ჩემი სიყვარულისა და ამ სიყვარულზე უარის თქმის მთელი ამბავი.

"თქვენ მამაცურად მოქცეულხართ, მაგრამ ბოლომდე უნდა იფაჟაკოთ: შეწყვიტეთ მიმოწერა. ცოტა დაიცადეთ... ახალი ცხოვრება, ახალი შთაბეჭდილებები - და საბოლოოდ ორივეს დაგავიწყდებით ყველაფერი - კაცი ალბათ უფრო ადრე დაივიწყებს, ვიდრე თქვენ."

მიმოწერის შეწყვეტა? ეს მე არასგზით არ შემიძლო. ეს იყო ჩემი ნუგეში. მარტოობაში რა უნდა მექნა, თუ ჩემს შეყვარებულს არ ვაგვსაუბრობდი, ზუსტად არ მოგუყვებოდი ყველაფერს, რაც განვიცადე და რასაც ვგრძნობდი? ალფრედ ნობელს ჩემთვის მხოლოდ დიდის 1-2 საათი შეეძლო დაეთმო, რადგან ძალიან ბევრი სამუშაო ჰქონდა, მას ისევ ახალი გამოგონება უტრიალებდა თავში.

"მე მსურს შეგქმნა ისეთი ნივთიერება ან ისეთი მანქანა, რომელსაც ისეთი საშინელი განადგურების მოქმედება ექნებოდა, რომ ამის გამო ომები საერთოდ შეუძლებელი გახდებოდა" - მითხრა ერთხელ ნობელმა. დაახლოებით ჩემი ჩასვლიდან ერთი კვირის შემდეგ ნობელი მცირე ხნით შვეიციაში უნდა წასულიყო, სადაც დინამიტის ფაბრიკას აგებდნენ. თვითონ მეფემ გამოუძახა მას.

მე სულ მარტო დავრჩი. არტურის მონატრება აუტანელი შეიქნა ჩემთვის. ამ დროს ორი დეპეშა მივიღე. ერთი სტოკჰოლმიდან: "ბედნიერად ჩავედი, რვა დღეში ისევ პარიზში ვიქნები." მეორე



ვენიდან იყო: "უშენოდ სიცოცხლე არ შემიძლია." "მე კი - უშენოდ!" იკივლა რაღაცამ ჩემში და მე უნდა მემოქმედა. კიდევ ერთი უძილო დამე, როდესაც მოქმედების გეგმა მომწიფდა, და მეორე დღეს წერილი ვაფრინე სტოკჰოლმში, რომ ჩემთვის შეუძლებელია ამ პირობებში მალაკოფის ქუჩაზე სამსახური დავიწყო, მე მადლობას ვუნდით გამომჩენილი ნდობისა და ჩემდამი კეთილგანწყობისათვის, მაგრამ მე ისევ ვენას უნდა მივაშურო-მეთქი.

მე მქონდა ჩემი მეურვის ფიურსტენბერგის მიერ ნაჩუქარი ძვირფასი აღმასის ჯვარი. ეს წავიღე და გავყიდე, თანხა საკმარისი აღმოჩნდა, სასტუმროს ანგარიში რომ გამესტუმრებინა, ვენამდე სწრაფი მატარებლის ბილეთი რომ მეყიდა და, ამის გარდა, ნაღდი ფულიც გადამჩენოდა. თითქმის სიზმარში ვმოქმედებდი, რაღაც მოუგერიებელი ძალა მაიძულებდა, ასე მოვქცეულიყავი. ცნობიერებაში მიკრთოდა, რომ ეს სიგიჟე იყო, რომ მე ალბათ ბედნიერებიდან უბედურებისაკენ მივექანებოდი, მაგრამ სწავლავარად არ შემიძლო, ნეტარება, რასაც იმ შესვენებისგან მოველოდი, ყველაფერს გადასწონიდა, რაც შეიძლება ამის მაგიერ მომხდარიყო... ყაბულს ვიყავი, ამის შემდეგ თუნდაც მოკვდარიყავი.

ჩემი ჩასვლა არავისთვის შემიტყობინებია - მინდოდა არტური სახტად დამეტოვებინა. სადგურიდან ერთ-ერთ სასტუმროში წავიდი. გავაგზავნე ბარათი კანოვგავასეზე, რომლითაც ბატონ ბარონ არტურ ვუნდაკარს შეცვლილი ხელწერით ვთხოვდი "მეტროპოლის" სასტუმროში (ოთახი № 20) მოსულიყო, სადაც პარიზიდან ჩამოსული ქალბატონი მას გრაფის ქალ ბერტას ცნობას გადასცემდა. ნახევარ საათში აქ იქნებოდა. გულაძგიერებული მიყურადებულები ვიყავი დერეფანში ყოველ ნაბიჯს. დიდხანს არ მიცდია, მაშინვე შევიცანი საყვარელი ნაბიჯების ხმა. კარზე დააკაკუნეს, მინდოდა დამეძახა "შემობრძანდით!" მაგრამ ხმამ მიმტყუნა. მაინც გაიღო კარი, ის იყო! მე სინარულის ყიჟინა აღმომხდა.

"შენ თვითონ! შენ თვითონ!" - აღმოხდა მას... და მალე ჩვენ მოქვიითინენი ჩავეკარით ერთმანეთს, როგორც გამითხოვებისას, იმ საღამოს... მაგრამ ამჯერად არა მწუნარებით განდგურებულნი, არამედ ბედნიერებით აღვსილნი...

"შენ ჩემი ხარ, შენ ჩემი ხარ, აღარასოდეს აღარ დაგტოვებ!"
"აღარასოდეს, აღარასოდეს!"

სოფაზე ჩამოვსხედით, ერთმანეთს ვვხვდით და სხაპასხუებით გვევლინებოდა ჩვენს განცდებს. როგორ იტანჯებოდა, როგორ ვიტანჯებოდა; თავის მოკვლასაც ფიქრობდა, თურმე.

"არა, არა ჩვენ ერთმანეთს ვეკუთვნი, ვერაფერმა ვერ უნდა დაგვაშოროს..." მაგრამ ახლა რა ექნათ? რა მოვიმოქმედოთ?

"გეგმები შემდეგ", ვიხივე მე. თავს ვგრძნობდი ბედნიერებით ისე საგსედ ამ კვლავ შესვედრის დღესასწაულით, რომ ეჭვებისა და გეგმების დაწყობის თავი არ მქონდა. ყველა ნაზ მიმართვას შორის, რომლითაც მიმართავენ შეყვარებულები და პოეტები (შენ ანგელოზი ხარ! შენ ჩემი ყველაფერი ხარ! და ა.შ.), ყველაზე მშვენიერი და გამომხატველი არის: "შენ ხარ სიმშვიდე!"

არტურმა მაინც გამომიყვანა "სიმშვიდიდან".

"მომავალზე უნდა ვილაპარაკოთ", თქვა მან. "ერთი რამ ცხადია, ეს აღარ უნდა მოხდეს, ჩვენ ვერ უნდა დაგვაშორონ, ჩვენ თვითონაც არ უნდა დაგშორდეთ ერთმანეთს რაღაც უბადრუკი საზოგადოებრივი ცრურწმენების გამო. ჩვენ უნდა დაგქორწინდეთ. ეს გადაწყვეტილია!!! დიახ, ეს გადაწყვეტილია! ჩვენ პატიოსნად შეგეცადეთ, დაგშორებოდით ერთმანეთს და დაგრწმუნდით, რომ ეს შეუძლებელია, უბრალოდ შეუძლებელია. სამუდამოდ ერთმანეთზე უარის თქმა - ეს სიკვდილის ტოლფასია. ასეთი არჩევანის წინაშე მდგარნი, მივხვდით, რომ მეტი ყოყმანი არ შეიძლებოდა - ვიცოცხლოთ, ვიცოცხლოთ და ბედნიერები ვიყოთ!

და მაინც გეგმების შედგენაზე მიდგა საქმე. ჩვენ დაგქორწინდებით, ფარულად, და მერე... ქვეყანა გრცელდება... თავს გაგიტანთ შრომით, ჩვენი უნარისა და ტალანტის გამოყენებით - ნაგსაყუდელს სადმე ვიპოვით... კაკაბასიაში! წამოვაცენე მე წინადადება. იქ მყავდა ძლიერი მეგობრები. რამდენიმე წლის წინათ დედოფალმა პირობა ჩამომართვა, მას ოდესმე ჩემს ქმართან ერთად ვესტუმრებოდი. ამრიგად, საქორწინო მოგზაურობა გეზს იქითკენ აიღებდა! რუსეთის იმპერატორთან სიახლოვის გამო შესაძლებელი გახდებოდა რუსეთის სამეფო კარზე ანდა სახელმწიფო სამსახურში მოწყობა.

გეგმა შესრულდა. არავის უნდა ცოდნოდა პარიზიდან ჩემი უკანდაბრუნების ამბავი. რამდენიმე კვირა ვიმალებოდი ლუნდენბურგში ერთ ოჯახში ძალიან საყვარელ ადამიანებთან. "ჩემმა" (მე მას არასოდეს ვუძახდი არტურს, არამედ "ჩემს"). ამ მოგონებებშიც ასე მონდა მოვისხენიო - ხოლმე* ამასობაში შეიტანა ოფიციალური განცხადება დაქორწინების თაობაზე, მოიძია სანდო, სიტყვაძვირი მოწმეები ("მეჯვარეები"), მოაწესრიგა ქაღალდები, იშოვა სამგზავრო ფული, თადარიგი დაიჭირა წასაღებ ბარჯზე და ა.შ. ბედი გვწყალობდა. ზუტენერების ოჯახმა ვერაფერი შეიტყო ჩვენი დაქორწინების სამზადისის შესახებ. დილით, ეს იყო 1876 წლის 12 ივნისი, წაგვდი მე სამგზავრო კაბით და შლიაპით გუმპოლსკირჰენის სამრეგლო

* ქართულ თარგმანში ამის შენარჩუნება ვერ მოხერხდა. ძალიან ხელოვნური და უხერხული გამოვიდოდა.

ეკლესიაში, ჩემი დანიშნული იქ მელოდა თავისი და ჩემი მეჯვარეებით...
და პატარა გვერდით მდებარე კაპელაში ღრმად მოხუცებულმა
მღვდელმა დაგვაქორწინა. ჩვენ ცოლ-ქმარი გაგვსდით.

საქორწინო მოგზაურობა

ასლაც თვალწინ მიდგას: შავ ზღვაზე ოდესიდან ფოთისაკენ მიმავალი თბომაველის ბაქანზე ვდგევართ. ეს ჩემი არტურის პირველი ზღვით მოგზაურობა იყო, მაგრამ, ამის მოუხედავად, ძალიან უყვარდა ზღვა, მუდამ ზღვით მოგზაურობაზე ოცნებობდა და მხოლოდ ასლა აუსრულდა დიდი ხნის ნატვრა. ჩვენი საბოლოო მიზანი იმ ქვეყანაში ჩაღწევაა, საიდანაც იაზონმა ოქროს საწმისი წამოიღო. მე მგონია, ჩვენში ორივეში იაზონის განწყობილებაც ბუდობდა: ფათერაკების ძიების, დაპყრობის უნის და იმედით გაბრუნების რაღაც ნარევი. ჩვენს წინაშე გადაშლილიყო სიახლის, გამოუცნობის შემცველი სამყარო. უნდა დაგვედგა ფენი მიწაზე, რასაც კლასიკური კურთხევა და მადლი შეხებიან. ახალი შთაბეჭდილებებისა და თავგადასავლების მოლოდინში ვიყავით, რომელთა წარმოდგენა ჩვენ კარგად არც შეგვეძლო. ეს კი ვიცოდით, რომ გველოდნენ და ხელგაშლილები შეგვგზავდობდნენ. ვინიდან დედოფალსა და თავად ნიკოს, რომელიც მაშინ ჯერ კიდევ კავკასიაში იმყოფებოდა, წვრილად აღვუწერე მთელი ჩვენი სიყვარულის ისტორია და ჩვენი ჩასვლაც ვაცნობე. "კეთილი იყოს თქვენი ჩამობრძანება", ტელეგრაფით შემოგვაგებეს. ნიკო ჩემს არტურს იმპერატორთან ადიუტანტობას ანდა რაღაც ამდაგვარს რომ მოუხერხებდა, ჩვენ ორივე ამას სავსებით შესაძლებლად მივიჩნევდით. საერთოდ, ისე აღტაცებულნი ვიყავით ჩვენი ერთად ყოფნით, ჩვენმა გაბედულმა "ონმა" ისეთი ინტენსიური ხალისით აგვაგვსო (ყველაფერმა აქამდე უმტკივნეულოდ ჩაიარა), რომ მუდამ მზარდი ბედნიერების განცდას შეგვაროდით. ერთხელაც იქნება უკან ტრიუმფით დავბრუნდებით. მაგრამ უკან დაბრუნებას კარგა ხანს არ მოვინდომებთ, ჯერჯერობით გული მიგვიწევდა შორეულ, მშვენიერ, მდიდრულ, უცნაურ სამყაროსაკენ - ჩვენ წამოვიდებო ჩვენს ოქროს საწმისს. თანაც ოქროს საწმისი არც გეჭირდებოდა - ეს იყო ამაში ყველაზე მიმზიდველი. რა გინდ განძიც არ უნდა ებოძებინა ან უარი ეთქვა მასზე ამა ქვეყანას, მთავარი ის იყო, რომ განუსაზღვრელი სიმდიდრე ჩვენთვის - ეს იყო ერთმანეთთან ურთიერთობა, და ამას ჩემზე უფრო მძაფრად არტური გრძნობდა. ის ჯერ მხოლოდ 26 წლისა იყო, და ეს იყო მისი პირველი მეზავრობა უცნობ სამყაროში. მე კი უკვე

მოტოვებული მიქონდა ზოგიერთი გულისაცრუება და ჩემი 33 წლით უკვე გაშორებული ვიყავი იმ ვაბრუება-ზარნოსის ვითარებას, რასაც ახალგაზრდობას უწოდებენ. მაგრამ მე გენთეობლი არტურის ახალგაზრდული ჟინით და მასავით ბავშვური ვნებობლი.

მშვიდი გადაცურვის შემდეგ ჩვენი სომალდი მიაღება აზიის ნაპირს. სხვა კონტინენტთან შეხვედრა მცირედ, ნაკლებად ნამოგზაურებს თავისებური სიამაყის გრძნობით აღავსებს. სიამაყით, რომელსაც მსოფლიოში ნაგალი და ნამოგზაურები კაცია უბრაატესობის ღიმლით დასცქერის. არტურმა ევროპის მიღმა მიწას დამპყრობის სიზვიადით დაადგა ფენი. "მაშ ასე", აღმონდა მას სიხარულის ყიყინა, "ჩვენ აზიაში ვიმყოფებით..." აზიაში თუ ავსტრალიაში, დედამიწაზე თუ მარსზე, - რეკდა ჩემში რაღაც, ჩვენ ერთადა ვართ, ეს არის მთავარი!

თავადის ქალის წარმოგზავნილი კაცია ნავმისადგომთან შემოგვეგება. მან ვადმომცა ქალბატონის წერილი მოკითხვითა და თხოვნით, ჩვენი ჩასვლა გორდში (ზაფხულის რეზიდენციაში) კიდევ მდლით გადაგვედო, ამდენი ხანი კიდევ დასჭირდებოდა ჩვენი მასპინძლების, რომლებიც ჯერ კიდევ ზუგდიდში იმყოფებოდნენ, მთებში გადასახლება. ჩვენ უნდა მიგნდობლით ეკატერინეს დესპანის მითითებებს, რომელიც ქალაქ ქუთაისში ჩაგვაცლილებდა, სადაც სასტუმროში დაგვაბინავებდა. ამრიგად, ჩვენ მივენდეთ ნდობით აღჭურვილი პირის ზრუნვას; ეს იყო ქართველი სამეურნეო მოხელე, რომელიც ცოტას ფრანგულს ამტვრევდა. კაცს ჩოხა ეცვა, გრძელი კაფტანი, მკერდზე ტყვიის ქილებით, ყაბალახი თავზე, ხანჯალი ქაშარში. იმ დღეს ქუთაისში მატარებელი აღარ მიდიოდა და ჩვენ ღამე ფოთში უნდა ვაგვეტარებინა. აქ იყო ძალიან უბრალო ფუნდუკი, მაგრამ რა უნდა გვექნა?! - ეს რუსულიდან თარგმნილი გამოთქმა აქ სშირად გვესმოდა. ეს გამოთქმა გამონატავს მხრების აჩეჩავსთან დაკავშირებულ რეზიდენციას, რომელიც იმდენად შეკითხვას კი არ გამოხატავს, რა უნდა ქნას კაცმა, რა უნდა იღონოს, არამედ უფრო ნიშნავს: აქ არაფერი გამოვა (გერაფერს ვანდები). ეს მართლაც ძალიან პრიმიტიული ფუნდუკი იყო; ღამე სავარძლებში გვეძინა, რადგან საწოლები ბაღლინჯოებით "დაკავებული" აღმოჩნდა; როცა პირის დაბანა მოვინდომეთ, პირსაბანი მოვიძიეთ, მაგრამ ვერსად ვიპოვეთ. მე ზარი დავაწკარუნე, მოახლე გოგოს გამოძახება მინდოდა. გამოჩნდა გრუნათმიანი, გაბურძენულწვერიანი ფენშიშველა გლენის ბიჭი; მას ჩვენი სურვილი ვერ გაგავებინეთ და ნდობით აღჭურვილ პირს ვუხმეთ, რომელიც ჩვენსავით ფოთის ამ "პალასპოტელში" დაბინავებულიყო. გამოირკვა, რომ ამ სახლში მხოლოდ ერთი კალის პირსაბანი და ერთი პირსახოცი იყო, რომელიც ერთი ოთახიდან მეორეში გაჰქონდათ

მოთხოვნებისდა მიხედვით (წარმოდგინეთ, რა მდგომარეობაში/ იქნებოდა ეს პირსახოცი).

ღამით, ცხადია, კარგად ვერ მოვისვენეთ, მაგრამ მაინც კარგ გუნებაზე დავრჩით; მეორე დღით განგაგრძეთ ჩვენი მოგზაურობა ქუთაისში, ამავე სახელწოდების გუბერნიის მთავარ ქალაქში რომ ჩავველწია. იქ გველოდა დადიანების სხვა წარმომადგენელი, ახალგაზრდა თავადის ინტენდანტი, მსუქანი როხროხა სომეხი, რომელიც ასევე ფრანგულს ამტკრევედა, ოღონდ ევროპულად იყო ჩაცმული. მან მიგვიყვანა ქუთაისის საუკეთესო სასტუმროში, რომელიც, ცხადია, "პალასჰოტელი" არ იყო, მაგრამ გუმინდელთან შედარებით ფეშენე-ბელურ სასტუმროდ მოგვეჩვენა. ყოველ ოთახში აქ იდგა პირსახი, იშოვებოდა პირსახოცი და ოთახებიცა და საწოლებიც სუფთა იყო.

ყველაფერი ჩვენ საოცრად ეგზოტიკური გვეჩვენებოდა, რასაც ვხედავდით, ვისმენდით და ვიყნოსავდით: უცხო ტიპები, უცხო სამოსელი, სახლების უცხო არქიტექტურა, და, რაც ყნოსვით შეგრძნებებს შეეხება, რაღაც უცნაური, საოცრად თავისებური, მაგრამ არაუსიამოვნო, მხეხე გამოშშრალი კამეჩის ფუნის სურნელი. თვითონ კამეჩებიც, რომლებიც აქ გამოიყენებიან მტვირთმზიდავ და მეწველ ცხოველებად და რომლებიც ჯერ კიდევ ქუთაისისკენ მიმავალ გზაზე ტლაბოებში ჩაწოლილნი ვნახეთ, წარმოადგენენ ერთობ ეგზოტიკურ სანახაობას.

აუტანელი სიცხე იყო. ოთახში გაძლება თითქმის შეუძლებელი ჩანდა, მთელ დღეებს ვატარებდით და საჭმელს შევექცეოდით ხის აივანზე, რომელიც მთელს სახლს უვლიდა გარს. ჩვენი საჭმელი მხოლოდ ცხვრის ხორცისგან შედგებოდა. ორი დღის შემდეგ ჩვენი სომეხი წავიდა და ჩამოვიდა მესამე რწმუნებული, ჩვენთვის რომ მოეხედა. ამაჯერად ეს იყო დადიანების ოჯახის მეგობარი, ხანშიშესული ფრანგი არისტოკრატი ძველი ყაიდისა და "ძველი რეჟიმისა"; მას ნატიფი მანერები ჰქონდა. მისი გვარი იყო გრაფი დე როსმორდიუკი; წარმოშობით ბრეტანიდან იყო, დაახლოებით 25 წლის წინათ ჩამოსულა კავკასიაში (რა მიზეზით, ეს მე არ ვიცი) და საბოლოოდ აქ დასახლებულა. დაქორწინებული იყო ერთ მეგრელ ქალზე და საკუთარი სახლი ჰქონდა ზუგდიდში. ახლოს იყო ეკატერინესთან და მის შვილებთან და საერთოდ დადიანების ოჯახის უახლოეს მეგობრად ითვლებოდა.

ახლა მას ქუთაისის წარჩინებულ საზოგადოებაში შეყვავდით. პირველი სახლი, რომელშიც გრაფმა წარგადგინა, იყო გენერალ წერეთლის სახლი, ფაქტიურად ქალაქის ყველაზე წარჩინებული სახლი. წერეთლები კავკასიელები და დადიანების ნათესავებიც იყვნენ. წერეთლებმა თავიდანვე ჩვენდამი განსაკუთრებული ყურადღება გამოიჩინეს და ჩვენს საპატივსაცემოდ შემდეგსავე საღამოს დიდი

დარბაზობა მოაწყვეს, სადაც ქუთაისის წარჩინებული ოჯახები და ყველა დიდგვაროვანი, გამოჩენილი პიროვნება მოიწვიეს. წერეთლის ქალიშვილი ნინო ცნობილი ლამაზმანი იყო, მაგრამ თავისი 25 წლიანი იგი უკვე შინაბერად ითვლებოდა. კავკასიელი ქალები 15 წლიდან 16 წლამდე თხოვდებიან ხოლმე, ასე მაგალითად, გრაფის ქალი როსმორდიუკი, რომელიც ახლა 35 წელს ითვლიდა, უკვე 20 წელია, რაც გათხოვილი იყო. ესეც, ასევე საოცარი სილამაზისა, ჩვენ მხოლოდ მეორე წელს გავიცანით.

წერეთლის სახლში განსამზა ჩვენზე წარუშლელი შთაბეჭდილება დატოვა. ეს იყო პირველი შემთხვევა, როცა ჩვენ შეგვეძლო ამ ქვეყნის ყოფა-ცხოვრებაზე, აქაურ ღვინზე, ზნე-ჩვეულებებზე და ა.შ. უშუალო დაკვირვება. აქ გნახეთ მანდილოსნები თავიანთ ეროვნულ ტანსაცმელში, აქ ვიხილეთ პირველად ეროვნული ცეკვა, პირველად დავესწარიით ქართულ სუფრას, სადაც წვრილი გერცხლის სურებიდან ცეცხლოვან კახურ ღვინოს დიდ ყანწებში ასხამდნენ, სუფრაზე არჩეული იყო საპატოი თანამედებობაზე "პირველმშელი", რომელიც სადღეგრძელოებს წარმოთქვამდა - ამ შემთხვევაში პირველად შესვა ავსტრიელი სტუმრების ტოსტი. ოჯახის უფროსი და დიასახლისი სუფრასთან არ დამხდარან, სუფრის მომსახურებაში ეხმარებოდნენ. თანამესუფრეთაგან ბევრი იყო ფრანგულად რომ ლაპარაკობდა. თუ ვინმემ ფრანგული არ იცოდა, იქვე იყო გრაფი როსმორდიუკი, რომელიც თარჯიმნის მოვალეობასაც ასრულებდა. მან ქართული კარგად იცოდა. დარბაზში პიანინო იდგა. ჩემი ქმარი მიუჯდა ინსტრუმენტს და რამდენიმე საკუთარი ვალსი დაუკრა, და კავკასიური საზოგადოება აღტკინებამ მოიცვა, თანამოსუფრენი ამ მუსიკის თანხლებით შესაშური გრაციით აცეკვდნენ. მაგრამ განსაკუთრებით მიმზიდველი იყო ქართული ცეკვა. ამ ცეკვას ჩვეულებრივ წყვილი ასრულებს, სხვები წრეს კრავენ და ტაქტის შეწყობით ტაშს უკრავენ. თანხლები მუსიკა სრულდება პატარა ადგილობრივი საკრავით, რომელიც გარკვეულ, 3 ტაქტის სიგრძის მელოდიას დაუსრულებლად იმეორებს და ამასთან ეყვნებიან დაირა სულ უფრო და უფრო გამძაფრებული რიტმით ხშიანოსს.

თვითონ ცეკვა განასახიერებს ძველისძველ სასყვარულო თამაშს. გაქცევა-გამოდევნება-მიხიდე-გამოწვევა-შეტყუება... მამაკაცები ფენებით როთულ მხატვრულ რიტმულ მოძრაობას ასრულებენ, ხოლო ქალები პირდაპირ იატაკზე დაფარფატებენ, სქელი აბრეშუმის გრძელი კაბა ფენებს უფარავს და ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს ისინი უხილავ გორგოლაჭებზე მისრიალებენ. ჩისტოკოპზე მიმავრებული საბურველი თავს უკან ფრიალებს და მკლავებიდან გრძელი ორმაგი სახელოები ფრიალებენ.

წვეულების ბოლოს მე იტალიური ბრავერული არია და ამის შემდეგ ობერის ცნობილი სიცილის სიმღერა - შარლოტის საყვარელი არია - შევასრულე; ამღერებელი სიცილი ყველას გადაედო და ყველაფერი დამთავრდა მოკისკისე-მონახნარე ქოროთი.

მეორე დღით მაღალ მთებში მდებარე გორდის გზას გაგუდექით. გრაფმა როსმორდიუკმა დაიქირავა "ტროიკა" და დაგვემგზავრა. მხიარულად გმგზავრობდით ამ სამთვალათი. რაც უფრო ირყეოდა უნაშბარო ეტლი, მით უფრო თავშესაქცევი იყო ჩვენთვის. გზა დიდებული იყო. ყოველი ბუჩქიდან თუ ჩირგვიდან, ველური ვარდებით რომ იყო დაბურულ-აყვავებული, ჩანჩქერები სჩქეფდა. სიცხე აუტანელი იყო. სამაგიეროდ, როგორც გრაფი როსმორდიუკი ირწმუნებოდა, რაც უფრო მაღლა მივიწვევდით მთებში, მით უფრო აგრილდებოდა და მაცოცხლებელი ნიავი დაუბერავდა.

რამდენიმე საათის მგზავრობის შემდეგ მივადექით ჰომპეუსის ხიდს; ეს ის ადგილია, სადაც ეტლიდან ჩამოდიან, რათა გზა ამიერიდან ცხენებით განაგრძონ. აქ იწყებოდა ვიწრო უღელტეხილი და აქედან მთათა მწვერვალები ციცაბოდ მიემართებოდნენ ცისკენ. ჩვენ ეს მთები უნდა აგვევლო. მდინარე, რომელიც ჰომპეუსის ხიდს ქვეშ გრგვინავდა და ქაფდებოდა, ეს ხომ ძველების ჰიპოსი იყო! მის ზვირთებში ირწყოდა კლასიკური კარჭაპები და ალბათ თვით იაზონის ორჩხომელიც აქ ქანაობდა, რომლითაც ოქროს საწმისი გაიტაცეს.

ეს ის ადგილი უნდა ყოფილიყო, ასე მენიშნა დედოფლის წერილიდან, სადაც ნიკო და მისი მეუღლე, გორდში დედასთან რომ ადიოდნენ, ეტლიდან ჩამოვიდნენ; ხიდი ხალიჩით ყოფილა გადახურული და ყვავილებისაგან გაკეთებული იყო, თურმე, თავისებური ტრიუმფალური თაღი - ეს იყო სამეგრელოს სასაზღვრო ხაზი. ამჯერად ჰომპეუსის ხიდზე არ იყო აღმართული ტრიუმფალური თაღი, მაგრამ ჩვენ მაინც შესანიშნავი სიურპრიზი მოგვიმზადეს: თავადი ნიკო დიდი ამალითურთ თავისი სახელმწიფოს საზღვარზე ამხედრებული შემოგვეგება, რათა "კონტენინასა" და მის მეუღლეს მისალმებოდა. ერთ კარავში გაშლილი იყო სუფრა ნუგბარ-ნუგბარი საჭმლით, საგზლითა და გამაგრებელი სასმელებით. ჯერ ვისაუხმეთ, შესვედრის სადღეგრძელო შეისვა და ისევ შეგუდექით აღმართს. ჩვენთვისა და გრაფ როსმორდიუკისათვის ცხენები დაგვანგედრეს. ჩემთვის თვინიერი ცხენი შეარჩიეს. თავადმა ნიკომ ცხენზე შემსვა და ახლა უნდა გაგვევლო შვიდეკლომეტრიანი დაკლანძვილი ციცაბო ბილიკები. გარს გვეხვია თავადის მხედრები, ესკორტის სახით რომ მოგვეყვებოდნენ. ესენი თავიანთ ღაზათთან ტანსაცმელში გამოწყობილნი, მაღალ უნაგირებზე ამხედრებულნი, ნაირნაირ მხედრულ ილეუებსა და ტრიუკებს ასრულებდნენ, ცხენებიდან ჩამოხტებოდნენ ხოლმე და

ელვისუსწრაფესად ისევ უნაგირებზე მოექცეოდნენ, რაც საოცარ სანახაობას ქმნიდა.

რაც უფრო მაღლა მივიწევდით, მით უფრო კლებულობდა ტემპერატურა და ხეობებსა და ველებში სანახები სულ უფრო და უფრო გრანდიოზული ხდებოდა. მზე უკვე მთებს მიეფარა, როცა საბოლოო მიზანს მივადწიეთ. გორდი მდებარეობს ფართო პლატოზე, უკანა პლანზე ერთი კლდის ფერდობზე მიყრდნობილი იდგა თავადის სასახლე, ვრცელი, ცოტა წაგრძელებული, მრავალრიცხოვან გოლოლიანი და კოშკიანი, ბალკონებითა და აივნებით დამშვენებული შენობა. მარჯვნივ და მარცხნივ გარკვეული დაშორებით პატარა კონტა ვილები მონახდა. ერთ-ერთში ეკატერინე ბინადრობდა, მეორეში - ნიკო, მისი სასახლე ჯერ დასრულებული არ იყო; ერთ-ერთი ჩვენთვის იყო განკუთვნილი, ხოლო დანარჩენები სხვა სტუმრებისა და მეზობლების საცხოვრებლად იყო გამოყენებული.

დედოფალი იდგა თავისი ვილის ტერასაზე, ჩვენ რომ შეგვეყვებოდნენ და მოგვსალმებოდა. მას გარს ეხვია თავისი სეფექალები, მღვდელი, პირადი მდივანი, სხეულის მცველები. ეკატერინემ ხელები გაშალა და გადაამხვია: "გამაცანით თქვენი საყვარელი მეუღლე, ჩემო პატარა კონტესინა, თუ ახლა უნდა ვთქვა "ბარონესა"-მეთქი!" წარდგენის შემდეგ ჩემი ქმარი დედოფალს ხელზე ემთხვია, მან კი რუსული ჩვეულების მიხედვით შუბლზე აკოცა არტურს.

მალე ჩვენ სახლში შეგვიყვანეს, სადაც მოვისვენეთ და სადილობამდე ტანსაცმელიც გამოვიცვალეთ. პატარა, დაბალი, ერთსართულიანი სასტუმრო-ვილა შედგებოდა ქრელი ნაჭრის ქსოვილით შპალერგაკრული კედლებიანი სასტუმრო - ოთახისაგან, დანარჩენ ოთახებშიც იმავე ნაჭრებგაკრული ავეჯი იდგა, მათ შორის საძინებელი ოთახი და პატარ-პატარა სენაკები მსახურებისათვის. ვახშამი გეახელით დედოფლის ვილაში, ვრცელ, ფართო, ღია ვერანდაზე. ვახშმის შემდეგ საზოგადოება - ჩვენ დაახლოებით 30 პირი ვუსხედით სუფრას - გავიდა პლატოზე, რომელიც მთვარის შუქით იყო განათებული-გაჩანჩახებული. გაიმართა ცეკვები, რაკეტებს ისროდნენ, გუნდები მღეროდნენ და მხოლოდ გათენებისას მივაშურეთ საწოლებს. ასეთი იყო ჩვენი მიღება გორდში.

ჩვენი საქორწინო მოგზაურობა-გასეირნება კავკასიაში 9 წელიწადი გაგრძელდა. ნამეტანი გრძელი თაფლობის თვე გამოგვივიდა. პირველი ზაფხული ჩვენ შეუწყვეტლივ გორდში დაწყავით, იქამდე დაგვტოვეს, სანამ თვითონ მასპინძლები რჩებოდნენ - ნიკო პეტერბურგში წავიდა, დედოფალი - ზუგდიდში. ჩვენი იმედი, იქნებ რუსეთის მეფის კარზე დაგვეწყო სამსახური, ბოლომდე ილუზიად დარჩა. მართალია, ნიკომ ამ იდეას ჩასჭიდა ხელი, მაგრამ მაღე გაირკვა, რომ ეს შეუძლებელი იყო. მაშ რა გვექნა? ასეთი ცხოვრება მხოლოდ ღზინითა და მხიარულებით სავსე, მთებში რომ ვატარებდით, მუდამ ვერ გაგრძელდებოდა, და მუდმივი სტუმრობაც ძნელი გასაძლებია.

ჰარმანსდორფთან ჩვენ კავშირი შეგწყვიტეთ, უფრო ზუსტად, არტურის მოზობლებმა შეწყვიტეს ჩვენთან ყოველგვარი კონტაქტი. ვერ გვაპატიეს, მათი აზრით, ფუქსაგატური ოინბაზობა. არც ჩვენ ვცდილობდით მათი გულის მოგებას. ჩვენ ჯიუტად განვაცხადეთ, რომ თვითონვე გაგიტანთ თავს. არტურის და-ძმებთან სიამტკბილურ მიმოწერას ვინარჩუნებდით. დედამთილისა და მამამთილისაგან კი მოვიდა მხოლოდ ერთი მრისხანე, საყვედურის და დაგმობის წერილი - ეს იყო და ეს. დედაჩემი, რომელსაც არტური ჩვენს გამგზავრებამდე წარუდგინე, მართალია, არ ყოფილა მთელი საქორწინო პარტიისა და ავანტურული გაქცევის თანახმა, მაგრამ რამდენიმე დღეში შეიტკბო სიძე და თავისი ღოცვა-კურთხევა თან გამოგვაცოლა.

ჩვენ გადავწყვიტეთ ქუთაისში დაგზინაგებულიყავით და სანამ თავადი ნიკო შესაფერის სამუშაოს გვიმოვიდა (რისი იმედიც ჩვენთვის არ გადაუწურია), ენის კერძო გაკვეთილებითა და მუსიკის სწავლებით გვერჩინა თავი. თავადის ქალის კუსინა, რომელიც ჩვენთან ერთად გორდში სტუმრობდა და თვითონ კი საერთოდ ქუთაისში ცხოვრობდა, შეგვბორდა, ემოვა ჩვენთვის კერძო გაკვეთილები. მართალია, ეს არ იყო ბრწყინვალე პერსპექტივა, მაგრამ შინაგანად გაუტენვლები და ხალისიანები ვიყავით. ცხოვრება და ეს ქვეყანა საინტერესოდ გვესახებოდა, ასე რომ ამაღლებული სამოგზაურო და ფათერაკების შინი, რითაც აღჭურვილნი გამოგვეზაგრეთ ავსტრიიდან, არ ნელდებოდა და არ ცხრებოდა, და ერთმანეთთან ისე წარმოუდგენლად ბედნიერად ვგოძნობდით თავს, რომ ყველა გვებრალებოდა, ვინც ჩვენს მდგომარეობაში არ იყო. ყველაზე კარგი ის იყო, რომ ჩვენი სიყვარული კი არ კლებულობდა, არამედ განუწყვეტლივ მატულობდა.

გორდიდან საყოველთაო აყრის შემდეგ წავედით ქუთაისში, სადაც დროებით სტუმართმოყვრულად შეგვიფარა დედოფლის სსვა

მეგობარმა, გენერალმა ჰაგემასტერმა, სადაც დაფრეხობდით, სანამ საკუთარ ბინასა და კერძო გაკვეთილებს ვიშოვდიო. რამდენიმე კვირაში დავეფუძნდით საკუთარ მცირე საბინადროში და ქუთათურთაფადაზნაურების ქალიშვილები დადიოდნენ ჩემთან მუსიკისა და ვოკალის გაკვეთილებზე; არტური გერმანულ ენას ასწავლიდა.

მალე დაიწყო მოთქმა-მოთქმა მოსალოდნელი ომის თაობაზე. შარშან ბულგარეთში აჯანყებამ იფეთქა (არარუსულ ქვეყნებში ირწმუნებოდნენ, ეს რუსეთის აგენტურის მოწყობილია). რუსეთი თურქეთისაგან მოითხოვდა ქრისტიანებისათვის რეფორმებსა და გარანტიებს. იმართებოდა დიდ სახელმწიფოთა კონფერენციები. (1876წ. ნოემბრიდან 1877წ. იანვრამდე კონსტანტინეპოლში; 1877წ. მარტში ლონდონში), მაგრამ მათი გადაწყვეტილებები თურქების მიერ უგულვებელყოფილ იქნა; ნუთუ რუსეთი ომს გამოაცხადებდა? ეს ყველას პირზე ეკერა. ჯარი გამზადებული იდგა საზღვართან. და მართლაც, 24 აპრილს რუსეთმა ომი გამოაცხადა და რუსის ჯარმა სომხეთის საზღვარი გადალახა. ეს ცნობა შემადრწუნებელი იყო, რადგან კავკასია აშკარად იქნებოდა საომარი მოქმედებების ასპარეზი და გამორიცხული არ იყო თურქების შემოჭრა ქუთაისში.

მე რაღაც არ მაგონდება, რომ ჩვენ შიშმა შეგვიფერო, ასევე არ განმიცდია ომის საწინააღმდეგო პროტესტის გრძნობა, ისევე როგორც 1866 და 1870 წლებში.

არტურიც ახლახან ატეხილ ომში მხოლოდ ელემენტარულ მოვლენას ხედავდა, თუმცა მას განსაკუთრებულ ისტორიულ მნიშვნელობას ანიჭებდა. ჩვენ რადგანაც ამ მოვლენის შუაგულში აღმოვჩნდით, თითქოს, ისეთი შეგრძნება გვქონდა, ამ მნიშვნელოვანების სხივი ჩვენც გვეფინებოდა.

დედაჩემისგან, მულებისგანაც წერილს წერილზე, დებეშას დებეშაზე ვიღებდით: გამოიქცით, თავს უშველეთ. ჩვენ ერთი წუთითაც არ გვიფიქრია ამაზე. პირიქით, ჩვენ გვსურდა რაიმე სარეგებლობა მოგვეტანა და გუბერნატორ, თავად მირსკის შევთავაზეთ ჩვენი თავი, მონაღისე სანიტრებად გვინდოდა ფრონტზე წასვლა. მაგრამ ასეთი პირობა წაგუყენეთ: ორივენი ერთსა და იმავე ადგილას, თუ კი შესაძლებელია, იმავე ჰოსპიტალში გავემწყვსებინეთ სამუშაოდ. ეს შეუძლებელი აღმოჩნდა: შესაძლებელი იყო მხოლოდ არტურისა და ჩემი სწავდასწვა ადგილას გამოყენება. ამიტომ ჩვენი განცხადება უკანვე გამოვიტანეთ. ჩვენ ერთმანეთს ვერ დავშორდებოდით, მითუმეტეს, ასეთ სახიფათო პირობებში. ასე დაფრით ქუთაისში. ჩვენი სიმპათიები (მაშინ ჯერ კიდევ გვქონდა ომში "სიმპათიები") რუსების მხარეს იყო. საკითხი ესებოდა "სლავი ძმების განთავისუფლებას", ეს იყო ჩვენს გარშემო გავრცელებული თავისებური ლოზუნგი და ჩვენ გვჯეროდა მისი. სწავთა

შორის ისმოდა მეორე, სხვა ლოზუნგიც, რომელიც წამოაყენეს კავკასიაში მცხოვრებმა მაჰმადიანებმა, ველურმა მთიელებმა, თანამომხმეებმა: ამბონება, რუსული უღლის გადაადგება. ყველაფერი ეს ძალიან ჰეროიკულად უღერდა. მაგრამ აჯანყება არ მოხდა: კავკასია საკმაოდ რუსიფიცირებული და ლოიალური აღმოჩნდა. ქვეყნის შვილები, თავიანთ კანაკურ ფორმაში მოხდენილი შესახედაობისა, ერთსულოვნად მიდიოდნენ ბრძოლის ველზე, თურქები რომ გაენადგურებინათ. "სოტნიას" ეძახდნენ თავიანთ თავს ას-ასი კეთილმოზილი მხედრისგან შემდგარი რაზმები, რომლებიც ნებაყოფლობით უერთდებოდნენ არმიას, და ჩვენ ვხედავდით მათ ამხედრებულთ ჩვენს ფანჯრებს ქვემოთ.

პირველი ადამიანი - ომში დაღუპული, რომელზედაც ომის ბიულეტენი იუწყებოდა, იყო ჩვენი ქუთათური ნაცნობი ყმაწვილი, ერთი რუსი გენერლის ერთადერთი ვაჟი.

ვინც ფრონტზე არ წასულა, ატანილი იყო წითელი ჯვრის საქმიანობით: სახვევებს ამზადებდნენ, ჩაისა და თამბაქოს აგზავნიდნენ, ფულს აგროვებდნენ, საქველმოქმედო საღამოებს გეგმავენენ, ჩამომგლეღ სამხედრო ნაწილებს საზრდოთი და სასმელით ამარაგებდნენ - ცდილობდნენ ყველაფერი გაეკეთებინათ, მხარში ამოსდგომოდნენ, ხელი გაემართათ საწყალი მეომრებისათვის. დღეს მე ვფიქრობ, რომ ყველაზე უკეთესი იქნებოდა, ადამიანები არ გაეშვათ საომრად, დღეს ისიც ვიცით ტოლსტოის - ჭეშმარიტების ამ მოციქულის მეშვეობით, თუ ნამდვილად რა იფარებოდა "საყვარელი სლავი ძმების" უკან.

"ისევე როგორც ახლა რუსებისა და ფრანგების სიყვარულმა", (ასე წერს ლევ ტოლსტოი ომის შემდეგ გამოსულ თავის წიგნში: "L'esprit chrétien et le Patriotisme"), უცებ იზინა თავი რუსეთ-თურქეთის ომის კვირამდღეში რუსების სიყვარულმა სლავი ძმებისადმი. საუკუნეების განმავლობაში ეს სლავი ძმები უგულვებელყოფილი ჰყავდათ; გერმანელები, ფრანგები, ინგლისელები იდგნენ და ახლაც დგანან ჩვენთან გაცილებით ახლოს, ვიდრე ეს სერბები, ბულგარელები და ჩერნოგორელები. ახლა დაიწყეს დღესასწაულებისა და დარბაზობების გამართვა, რასაც კატკოვები და აქსაკოვები აღვივებდნენ და ბუქავდნენ და რასაც საფრანგეთში პატრიოტიზმის ნიმუშად მიიჩნევენ. მაშინ, როგორც ახლა არაფერზე იყო ლაპარაკი, თუ არ უეცარ სიყვარულზე, რომლითაც რუსები ბალკანეთის სლავეებისადმი განიმსჭვალნენ. თავდაპირველად - როგორც ახლა პარიზში მოიმოქმედეს - იკრიბებოდნენ მოსკოვში, რათა ერთად ეჭამათ და ესვათ, სისულელები ეროშათ იმ დიდი გრძნობის შესახებ, რომლითაც

* ფრ. "ქრისტიანული სული თუ პატრიოტიზმი".

იყვნენ განმსჭვალულნი, გული აჩუყებოდათ, ელაპარაკათ მშვიდობასა და ერთიანობაზე, თანაც უმთავრესს არ ასვენებდნენ: თავიანთ ანტითურქულ ინტერესებს. გაზეთები ბუქავდნენ ამ ენთუზიაზმს, და თანდათან მთავრობაც ჩაება ამ აჟიოტაჟში. სერბიამ ხმა აღიმადლა, შედგა დიპლომატიური ნოტები, ნახევრადოფიციალური მიმართევები. გაზეთები სულ უფრო და უფრო იძირებოდნენ სიცრუესა და ლაყაფში; გაზეთებმა ისე შეტოპეს, რომ ბოლოს აღექსანდრ II, რომელსაც ნამდვილად არ უნდოდა ომი, იძულებული გახდა ომის დაწყებაზე დათანხმებულიყო. შემდეგ ისე მოხდა, რაც ჩვენც ვიცით: ასიათასობით უდანაშაულო ადამიანი დაიღუპა, ასიათასობით ადამიანი გაველეურდა და ყოველი ქრისტიანული გრძნობა ჩაუკვდა.

მხოლოდ ჩვენ ორს, მე და ჩემ ქმარს, გვჯეროდა ამ სლაგური ძმური სიყვარულისა.

ჩემი ქმარი კორესპონდენციებს აგზავნიდა გენაში ომის ამბების შესახებ "ნოიე ფრაიე პრესე"-ში. ეს გაზეთი ამ ცნობებს მაღლიერებით აღსავსე ბეჭდავდა. მაგრამ თანდათანობით ეს კორესპონდენციები მეტისმეტად პროორუსულად მოეჩვენა გაზეთს, თვითონ "ნოიე ფრაიე პრესე" თურქებისკენ გადაინარა და ამიტომ უარი უთხრა ჩემს ქმარს თანამშრომლობაზე.

ჩემდა თავად მე, რადგან დაჭრილების მოვლა არ შემიძლო, ბეჯითად ვმონაწილეობდი ქუთათური ქალების მიერ გამართულ წარმოდგენაში. მე მაგონდება ერთი საღამო, რომელიც გაიმართა ბაღში, ქუთათურები "ბულვარს" რომ ეძახიან. ბაღი ქალაქის შუაგულში მდებარეობს, ხეებით დაბურული სასვირნო ადგილია. უამრავი ხალხი შეიკრიბა. ბაღი გაჩახახებული იყო ლამპიონებით, უკრავდა ორკესტრი ("ღმერთო, დაიცე მეფე", ვლინკას მუსიკის პოპური - "სიცოცხლე შეფისათვის, ბალკანური მარში, სლაგური სიმღერები და სსგა...) იდგა ნივთების ლოტერიის ჯიხურები. ორ ხეს შორის ჩამოკიდებული იყო მძაფრად განათებული დიდი სურათი, რომელიც გამოსახავდა ბრძოლის ველის გულისამაჩუყებელ სცენას, წინა პლანზე ენატა ლამაზი რუსი მოწყალების და, დაწვები ცრემლებით ჰქონდა დასველებული, სათნოდ დახრილიყო დაჭრილი თურქი ჯარისკაცის თავთან და ცდილობდა მისი თავი წამოეწია, რათა მისთვის ბალხამი მიეწოდებინა. უკანა პლანზე მოჩანდა კარავი, საფანტის ბოლი, მკვდარი ცხენები და ფეთქებადი ნაღმები... სურათის წინ მდგარს მეც გადმომგარდა ცრემლი; ლოტერიის ჯიხურთან ჩემი ქისა დავაცარიელებ და მოვიგე თინის ლარნაკი, რომელიც ისევ გავათამაშე - თან ვფიქრობდი, რომ ბალკანური ტრაგედიის წინაშე ჩემს ვალს ვინდიდი.

ომი გრძელდებოდა. დედოფლისაგან ძალიან შეშფოთებულ/წერილებს ვიღებდით: ის კანკალებდა თავისი ორი ვაჟის გამო. რომლებიც აგრეთვე ომში იყვნენ.

უეცრად გავრცელდა ხმა, რომ სადღაც მახლობლად შავი ჭირი გავრცელებულიყო. ამან თავზარი დაგვცა. ეს რომ გავიგე, თავი საყვედურებით ავახსე: "სად ჩამოვიყვანე? ჩემი ბრალია, აქ რომ ჩამოსვდი ჩემო კარგო!" მან მანუგეშა: "არც ერთი წუთი არ ყოფილა, რომ აქ ჩამოსვლა შენთვის. ოღონდ შენ არაფერი დაგეპართოს! მაგრამ თუნდაც ახლავ დახვდებიყავით, ჩვენ ხომ ჩვენი წილი ბედნიერება უკვე განვიცადეთ?"

მაგრამ შავი ჭირი არ გავრცელებულა. ხვედრი, რასაც ჩვენ თითქოს შეგვეუეთ, რომ ამოვიფუფუბოდით შავი ჭირისაგან, აგვცდა. საერთოდ ჩვენი მდგომარეობა იმ დროს ცუდი იყო. ომის ქართველში აღარავინ ფიქრობდა ჩვენთან გაკვეთილებზე სიარულს. ჩვენ საკმაოდ გაგვიჭირდა. რამდენიმე დღის განმავლობაში ჩვენ შიმშილიც კი გამოვცადეთ. მაგრამ ყველაფერი, რაც ჩვენ თავს დაგვატყდა, სიხარული თუ ტანჯვა, ჭირი თუ ლხინი, უფრო გვაახლოვებდა, და ბოლოს ჩვენს ბედს მაინც არ ვემდუროდით, ასეთი განსაცდელი რომ გაგვიმზადა, ასეთი გამოცდილებით რომ გაგვამდიდრა. ამან ჩვენ უფრო გაგვაკაჟა, ჩვენი ხასიათები გამოაწროთ, გავსწავლა კაცობრიობის ვაგავლასში თანამონაწილეობა, ხალხს გასაჭირი გაგვაცნო, რაც მოგვიანებით საზოგადოების სასარგებლოდ ჩვენი მოღვაწეობის საფუძველი გახდა და რამაც ჩვენში სულისკეთება გააღვიძა, ჩვენ სულიერ კმაყოფილებას რომ იწვევდა.

ომი დამთავრდა. 1878 წ. 3 მარტს მოწერილ იქნა ხანსტეფანოს ზავი. დედოფლის ორივე ვაჟი უვნებლად დაბრუნდა შინ. უფროსი პოლკოვნიკის რანგში იმპერატორის ასაბაში იბრძოდა პლევენთან; უმცროსი - მაშინ კაპიტანი - მონაწილეობდა ყარსის აღებაში.

მაგრამ ქუთაისში ბევრი ოჯახი დამგლოვიარდა. "სოტნიები" სრული შემადგენლობით ვერ დაბრუნდნენ შინ, ასეულებს ბევრი გამოაკლდა. ავსტრიაში ჩვენს ოჯახში გახარებულნი იყვნენ, რომ ომმა დაგვინდო. ჩემი დედამთილი თავისი ორი ქალიშვილით - ლუიზეთი და მათილდეთი გამოსაზამთრებლად ფლორენციაში წასულა, რადგან მათილდეს საშინელი ხველება ჰქონია და ექიმს რბილი ჰავა ურჩევია. გაზაფხულზე შინ დაბრუნებისას მერანოში შეჩერებულან, იქიდან მივიღეთ ცნობა, რომ მათილდეს მდგომარეობა გაუარესებულა, ციებ-ციხელების შემოტეგები ჰქონია და მის სიცოცხლეს ხიფათი დამუქრებია. რამდენიმე დღეში მოვიდა ცნობა მისი სიკვდილის შესახებ. ჯერ ოცი წლისაც არ იყო, ძალიან ლამაზი გოგონა გახლდათ, დედამისი აღმერთებდა... როგორ გადაიტანდა ჩემი დედამთილი ამ დარტყმას!

აღბათ, ანგელოზებით გამოიყურებოდა მატყლდუ საკაცეზე მწოლიარე-
ვარდების გვირგვინებში ჩაფლული, ორივე მხარეს ოქროსფერი თმა
ექნებოდა ჩამოშლილი!

ნეშტი ჰარმანსდორფში, ზუტნერების მამულში გადაუტანიათ -
ეს საბრალო დედისთვის საშინელი სამგლოვიარო პროცესია იქნებოდა!
იქიდან დასაკრძალავად გადაუტანიათ ზუტნერების საგვარეულო
აკლდამაში - ჰიოფლიანში... ამ ამბავმა ჩვენ ძალიან დაგვაშწუნრა და
ჩვენ გულწრფელად დავიტირეთ ასე ნაადრევად დაღუპული გოგონა,
რომელთანაც ბევრი საამო ჟამი გაგვიტარებია, ჩვენდამი მუდამ
სასიკეთოდ რომ იყო განწყობილი.

კერძო გაკვეთილების საქმე უკეთ წარიმართა. სწორედ ამ დროს
სცადა ბედი ჩემმა ქმარმა მწერლობაში. მის ომის ქრონიკას, ავსტრიულ
პრესაში რომ ქვეყნდებოდა, დიდი წარმატება ჰქონდა - მან თავის
თავში აღმოაჩინა მსუბუქად და ხატოვნად წერის უნარი. ახლა არტური
წერდა ელვარე, ცოცხალ წერილებს კავკასიის, იქ მცხოვრები
ადამიანების შესახებ და სხვადასხვა გერმანულ გაზეთებში გზავნიდა. ამ
წერილებს ხალისით ბეჭდადნენ და გვარიან ჰონორარსაც უხდიდნენ.

იყო ეს თავისებური ქიშპობა თუ წამსვდურობა? მეც მოვინდომე
მომესინჯა კალამი, შემეძლო თუ არა მეც წერა. ეს მოწოდება ჩემში
მე არასოდეს მიგრძენია. 16 წლისამ (მაშინ ეს იყო ელვირას
წარმატებით გამოწვეული ერთგვარი შური და მიმბადველობა) დავწერე
ერთი ნოველა, რომელსაც დავარქვი - "მიწიერი ოცნებები მთვარეზე"
- და ერთმა დიდი ხნის წინათ დახურულმა ჟურნალმა - "გერმანელი
ქალი" - გამოაქვეყნა და რედაქციამ მთხოვა შემდგომი თხზულებები:
"თქვენ ნიჭს ნუ მარხავთო". მაგრამ იმ დროიდან, მოსაკითხი ბარათების
გარდა (ამათ კი დიდი სიამოვნებით ვწერდი), არაფერი დამიწერია.
ახლა კი 1878 წელს ("მიწიერ ოცნებებს" სათვალავში არ ვაგდებ) ეს
იყო ჩემი პირველი სამწერლო ცდა.

მე შევთხზე სრულ სიწყნარეში ფელეტონი "მარათ და
წინაფარი", გაავაზვანე იგი ვენაში "პრესეში" და დახეთ სულ მალე
მივიღე საავტორო ეგზემპლარი და 20 გულდენი. ეს იყო ჩემი პირველი
ჰონორარი. ო, რა სიამაყით ამაგსო ამან! ეს მცირე ნამუშავევი
ფსევდონიმით გამოვაქვეყნე: ბ.ულო (ეს იყო ჩემი ზედმეტი სახელის
ოდნავი სახეცვლილება, რაც ზუტნერების სახლში შემარქვეს: ბულო)

და როცა მე ეს 4 ასო ჩემი ფელეტონის ქვეშ მიწერილი
დავინახე, ისეთი ცრუ შთაბეჭდილება შემექმნა, თითქოს ეს მთელი შუა
ეგრობა მხოლოდ იმაზე იმტვრეგდა თავს: ვინ შეიძლება იყოს ეს
ბ.ულო? და აქედან მოყოლებული მე დღემდე წერა არ შემიწყვეტია;
სულმოუთქმელად, უბაუზოდ განვაგრძობდი წერას.

1878 წლის ზაფხულში ჩვენ კვლავ დადიანების საზაფხულო რეზიდენციაში ვიმყოფებოდით სტუმრად.

დედოფლის ორივე ვაჟი, ეკატერინე მათ გამო რომ კანკალებდა, ანლა, სხვადასხვა ორდენებით დამშვენებულნი, გორდში ჩამოსულიყო. ასევე აქ ისვენებდა თავად ნიკოს ცოლი მერი. ამით გარდა, აქ იმყოფებოდნენ აშილ მიურატის ოჯახი ორივე ვაჟითურთ. ძალიან გამეხარდა ჩემი მეგობრის სალომეს ნახვა. ისევე დაგვიდგა საამო ჟამი, როცა ჩვენ კვლავ ამ ჩვენთვის საყვარელ და მზიარულ ვიწრო წრეში ვნებივრობდით.

გრაფი როსმორდიუკი ჩვენი თავშექცევის სული და გული გახლდათ. ამ ხანშიშესულ ფრანგს ჰქონდა განსაკუთრებული ნიჭი თავისი ცხოვრებიდან გაუთავებლად მოეთხრო დამძაბველი, ამაღლებელი, მზიარული ამბები და არცერთ ამბავს არასოდეს არ იმეორებდა.

ჩემი ქმრის სახელმწიფო დასაქმებიდან ჯერჯერობით არაფერი გამოდიოდა, მაინც ვადგენდით გეგმებს და გაშენებით ოცნების კოშკებს: იქნებ სავაჭრო საქმისთვის მოეკიდა ხელი, კოლონისტების აღწერა ეწარმოებინა ანდა ხე-ტყით ვაჭრობა წამოეწყო. ამ პროექტების "თხზვაში", რომლებშიც ჩემს ქმარს შემოსავლიანი საქმიანობა ეკისრებოდა, განსაკუთრებით ნიკო და როსმორდიუკი აქტიურობდნენ. ისინი ყველა ღონეს სმარობდნენ, მოლაპარაკებებს აწარმოებდნენ, გააჩაღეს ფართო მიმოწერა, მაგრამ მაინც არაფერი გამოვიდა.

ისევე დადგა ზამთარი, გორდის კოლონია ისევე გაიფანტა და ამჯერად გადაგწყვიტეთ ჩვენი ბედი თბილისში გამოგვეცადა, თან საუკეთესო სარეკომენდაციო ბარათები წავიღეთ. ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო თავადის ქალი თამარი, ერეკლე ბაგრატიონის ქვრივი. ერეკლეს ხანგრძლივი ავადმყოფობის შემდეგ, რომლის დროსაც, როგორც გვითხრეს, აუტანლად ჭირვეული გამხდარიყო, სული განუტევებია, და მისი ლამაზი ახაგაზრდა ქვრივი დღესდღეობით თბილისში დიდი თავადის - მეფისნაცვლის შემდეგ ყველაზე ბრწყინვალე დარბაზობებს მართავდა. იქ ჩვენ დიდი პატივისცემით გვღებულობდნენ.

თბილისი ნახევრად აღმოსავლური, ნახევრად ევროპული ქალაქია. ქალაქის ევროპულ ნაწილში იგივე ყოფა-ცხოვრება სუფევს, როგორც ჩვენს დიდ ქალაქებში. ევროპული ტანსაცმელი, ევროპული ჩვევები, ფრანგი მზარეულები, ინგლისელი გუვერნანტები, იგივე ჟურფიქსები, მუსაიფი რუსულ და ფრანგულ ენებზე და ა.შ.



თავადის ქალს თამარს ჰქონდა საკუთარი, დანგეწილი გემოვნებით მოწყობილი სასახლე და მის ხალონებში ტრიალებდა აქაური საზოგადოების ნაღები, მეფის ნაცვლის სასახლის დიდკაცობა, თვითონ დიდი თავადი - მეფისნაცვალის სწორად იყო აქ, სხვადასხვა გუბერნატორები, გენერლები და ადგილობრივი წარჩინებულები. თამარის უმცროსი და, მასავით მომხიბლავი, ერთ გენერალზე იყო დაქორწინებული და ისიც თბილისში ცხოვრობდა.

თბილისში ჩვენი საზოგადოებრივი მდგომარეობა ცოტა უცნაური იყო. ჩვენ ფული უნდა გვეშოვნა, თავი რომ გვერჩინა: ასე რომ მე დიდიდანვე გავდიოდი სახლიდან კარგად ანაზღაურებული მუსიკის კერძო გაკვეთილებზე. ჩემს ქმარს ჰქონდა თავისი სამსახური ერთ ფრანგ შპალერის ფაბრიკანტთან, მუსიო ბერნეჟსთან, რომელიც მარსელიდან იყო ჩამოსული. აქ არტურს ბინაც ჰქონდა და სასმელ-საჭმელიც. სამუშაო ზარი დილის 5 სთ-ზე ირეკებოდა. ჩემი ქმარი, რომელიც შინ გაზულუქებული და განუბერებული იყო და მცონარედ ითვლებოდა, დილაუთენია საწოლიდან უნდა წამომხტარიყო. მაგრამ ამას სიამოვნებით შვრებოდა. შემდეგ მიდიოდა მანქანების განყოფილებაში მუშების სამეთვალყურეოდ, მუშებზე თვალნი რომ სჭეროდა. 6 საათზე თავის "პატრონთან" და ოსტატებთან ერთად პირველი საუზმის მისართმევად სუფრას უჯდებოდა. საუზმე შედგებოდა თხელი რძიანი ყავისა და შავი პურისაგან. ჩემს ქმარს ეს საუზმეც ეგემრიელებოდა, შემდეგ ბიუროში მიდიოდა საანგარიშოდ და ნიმუშების სახატაგად პირველ საათამდე. ამასობაში მე რამდენიმე კერძო გაკვეთილს ვამთავრებდი და ჩვენ ყველანი ვუსხდებოდით ბერნეჟის სასადილო მაგიდას. ნაშუადღევს არტური საგაჭრო საქმეების გასარიეგლად, პირობის დასადებად, ხელშეკრულების გასაფორმებლად მიდიოდა მუშტრებთან, საბაჟოშიც შეივლიდა რკინიგზაზე - ეს ყველაფერი საკმაოდ შორს იყო; მაგრამ ამას არტური ხალისიანად აკეთებდა. ნაშუადღევს 6 საათის შემდეგ ჩვენ ვთავისუფლდებოდით, ტანსაცმელს გიცვლიდით, ვგავშმობდით თითქმის ყოველ საღამოს ხან ერეკლე ბაგრატიონის ქვრივთან, ხან მის დასთან და საერთოდ ქალაქის ყველა წარჩინებულ ოჯახში.

ქალაქში იცნობდნენ ჩვენი - ჩემი და არტურის სიყვარულის ამბავს, იცოდნენ აგრეთვე ჩვენი ახლო დამოკიდებულების შესახებ დადიანების ოჯახთან. და თბილისის საზოგადოებაში არ გვთვლიდნენ როგორც მხოლოდ ფაბრიკის უბრალო მოსამსახურედ და მუსიკის ჩვეულებრივ რეპეტიტორად, არამედ ჩვენ მიგვიჩნევდნენ თავისებურ არისტოკრატ ემიგრანტებად. ჩვენ არათუ თანაბარ პირობებში გვაყენებდნენ, არამედ იმ პატივისცემითაც გვექცეოდნენ, როგორითაც ვაყრობოდნენ გამოჩენილ უცხოელებს. ჩვენ ამაზე გულში გვეცინებოდა.

მწერლობისათვის თავი არ გამინებებია, რამდენადაც დრო და მოცალეობა ამის საშუალებას მაძლევდა. ამ დროს დაწერილი მქონდა ნოველები: "დორას აღიარებანი", "ჯაჭვი და გადაჯაჭვა", დაგეგმილი მქონდა უფრო დიდი ნაწარმოები - "სულის ინვენტარიუმი" - ამ გეგმას დიდხანს დავატარებდი თან.

ჩემს ქმარს ძალიან ცოტა დრო ჰქონდა წერისათვის, რადგან მისმა "პატრონმა" მას დამატებით დაავალა საამშენებლო პროექტების დახაზვა. როგორ ახერხებდა ამას არტური, დღესაც არ მესმის. მაგრამ ფაქტია, რომ მისი პროექტებით თბილისის გარეუბნებში ბევრი სახლი და სასახლე აიგო. ისევე როგორც უკრავდა ის პიანინოს, ისე რომ არ უსწავლია, ისევე ხაზავდა არქიტექტურულ პროექტებს, ისე რომ არქიტექტურა არ შეუსწავლია. ქართული ენა იმდენად აითვისა, რომ ადგილობრივ მუშებსა და საქმის მწარმოებლებს ასე თუ ისე აგებინებდა. მე ამასობაში სრულგვავი ჩემი რუსული (რუსული ენის შესწავლა მე ჯერ კიდევ ვენაში დავიწყე, ზუგდიდში ოდესმე ჩასვლის იმედით). სასახლე, რომლის აგება ეკატერინეს უნდოდა, ჯერ კიდევ არ იყო დამთავრებული და, საერთოდ, დედოფლის სიცოცხლეში საშველი არ დაადგა.

თბილისში ყოფნისას მე სწეულება გადავიტანე, შეიძლება ითქვას, ჩემს სიცოცხლეში ერთადერთი. და მაინც ამ ავადმყოფობის უამბი მიეკუთვნებოდა ჩემს უმშვენიერეს, სანუკვარ მოგონებებს. არაფრის ჭამა არ შემეძლო. რასაც კი ვლებულობდი, ჩემი კუჭი უკუაგდებდა. სიარული არ შემეძლო, რამდენიმე ნაბიჯს რომ გადავდგამდი, იქვე ვეცემოდი. ცხადია, ეს ყველაფერი სასიამოვნო მოგონებების აღმძვრელი ვერ იქნება; და მაინც, ღმერთმა უწყის, ეს ჩემთვის საამო, ბედნიერი დრო-უამბი იყო! მე ნახევრად გაბჟუებულ-მიბნედილ მდგომარეობაში ვიყავი, წოლა სიმშვიდეს მგერიდა. არტურის მოვლა, ზრუნვა და სინაზე ღრმა მშვიდ და ნეტარ მდგომარეობაში მამყოფებდა. ეს გრძელდებოდა დაახლოებით 6 კვირა, შემდეგ როგორც იქნა გამოვჯობინდი და ჩვენ ორივენი კვლავ ჩაგყურყუმაღავდით სრულ ნეტარებაში.

ზ უ გ დ ი დ ი

თბილისში ყოფნას მოჰყვა ისევ ქუთაისში, შემდეგ გორდში და ზუგდიდში ჩვენი ბინადრობა. ჩვენ სხვა ადგილებშიც ვიყავით. მე ზუსტად ქრონოლოგიური თანმიმდევრობითა და დაწვრილებით აქ ველარ ჩამოვთვლი ამ ჩვენს ადგილმონაცვლეობას და მიდამოებს, სადაც ჩვენ 9 წლის განმავლობაში ვყოფილვართ.

ამის გარდა, ის, რაც ჩვენ არსებითად და მნიშვნელოვნად მიგვაჩნდა, არ იყო გარეგანი მოვლენები, ხდომილება - ჩვენთვის მთავარი და საგულისხმო შინაგანი განცდები გახლდათ, რამაც ჩვენ ორნი იქ გადახვეწილობაში ორ საფეხით ახალ ადამიანად გვაქცია - ორ მხიარულ, გულკეთილ ადამიანად.

რამდენიმე მშვენიერი წელი დაგვავით ჩვენ პატარა დაბა ზუგდიდში, სამეგრელოს მთავარ ქალაქში, კაცმა რომ თქვას, უმაღლეს მთავარ სოფელში. აქ იყო აღმოსავლური სახლების ერთი გრძელი მწკრივი, აქვე იყო ღია, გახსნილი ჯისურები, დუქანი დუქანს მოსდევდა. ამიტომ ეპახნდნენ ამ ქუჩას "ბახარს", მას ეერქვა აგრეთვე "ბულგარი", რადგან ქუჩა ხეების ორმაგი წყებით იყო დამშვენებული. ეს ხეები იყო ვერცხლისებრი პაკციები. როცა ეს ხეები ყვავოდნენ, მაშინ მთელი ზუგდიდი გამაბრუებელი სურნელით იყო გაჟღერებული. ამ აღმოსავლური ქუჩის გარდა, ზუგდიდში იყო აგრეთვე გიურტიმბერგელი გლეხების გლეხთა სახლები - ეს იყო, ასე ვთქვათ, "გერმანული კოლონია". ამის იქით მწვანე მდელოებსა და სიმინდის ყანებს შორის გაფანტული კაკასიური სტილის ერთსართულიანი სახლები მოსჩანდა - ეს იყო ხის სახლები - გარშემო აივნებით შემორტყმული. ბოლოს, ბაღში ჩადგმული გრაფ როსმორდიუკის ვილა, ცოტა მოშორებით თავადის ქალის დროებითი ბინა დიდი პარკის კიდეში, რომლის შუაგულში აღმართულიყო სასახლის დაუმთავრებელი შენობა. სულ ეს იყო ზუგდიდი.

ამიღმა და სალომემ გადაწყვიტეს კაკასიაში დასახლებულიყვნენ. მათ გამოუყვეს დაუმუშავებელი მიწის ნაკვეთი, რომელზეც უნდა აგებულიყო ვილა, სამეურნეო ნაგებობა, გომურები და ბოსლები; უნდა გაშენებულიყო ბოსტნები და ყვავილნარები, სათბურები და საყანე მინდვრები. ოთხი წლის განმავლობაში ეს ყველაფერი ჩვენს თვალწინ მართლა წარმოიქმნა.

ჩვენ ვიქირავეთ ერთი გერმანელი კოლონისტის ქონი. სამოთხისებური ყოფა გვქონდა, ჩვენი აზრით. თავისთავად ცხადია, ეს არ იყო მდიდრული და პრეტენზიული ცხოვრება. ოთახები მიწის დონეზე იყო განლაგებული: 3 დაბალი ოთახი და ერთი სამზარეულო. პარმაღის წინ ხის აივანი გვქონდა. პირველი ოთახი იყო ჩვენი სალონი. ბაზრობაზე ვიყიდეთ ძალიან იაფი წითელი ნაჭერი და შპალერი ავაკარიოთ "სალონის" კედლებზე; ნაწილი ფანჯრის ფარდებად გამოვიყენეთ, შპალერის ამკერელები თვითონ ჩვენ ვიყავით. ნაჭერს გჭრიდით და ერთმანეთს გაკერებდით, შემდეგ ვლურსმავდით და ყველაფერი მზად იყო. ჩვენი აგეჯი შედგებოდა ჩვენს წითელ სალონში ერთი ძალიან დიდი მაგიდისაგან, რომელიც ორივესათვის საწერ მაგიდას წარმოადგენდა, რამდენიმე საგარძლისაგან, კიდეც ერთი მაგიდისაგან და

ერთი ტახტისაგან. დგამი, რომელიც ყველა კავკასიურ ოთახში დგას, არის გრძელი და ფართო დივანი, რომელსაც არაფერი აქვს ვადაკრული და არც მისაყრდნობელი არა აქვს. მასზე ხალიჩაა გადაფარებული და საფარველის მოვალეობას ასრულებს. ოთხი მოგრძო, ხალიჩის ნაჭრით დაფარული მუთაქა საზურგესა და მკლავების დასაყრდნობს ქმნიდა. შეიძლება ამისთვის დაგვემატებინა კიდევ რამდენიმე ბალიში და ყოველივე ეს გვიქმნიდა ჯდომის, წოლის და ნებივრობის მშვენიერ პირობებს. რამდენიმე წიგნის თარო, რამდენიმე, ყოველთვის ცოცხალ ყვავილებიანი ლარნაკი, ბუნრის თავზე შემოდებული სარკე, იატაკზე დაგებული ხალიჩა - და ყოველივე ეს ჩვენს წითელ სალონს თითქმის ელევანტურ იერს ანიჭებდა. ჩვენ ამ სალონით ვამაყობდით. ორი დანარჩენი ოთახი, ერთი საძილე, მეორე - საკაზმულო, - სათანადოდ იყო მოწყობილი. მთელი ჩვენი მომსახურე პერსონალი შედგებოდა მხოლოდდამხოლოდ სახლის შვაბი პატრონების ქალიშვილისაგან (ისინი იქვე მეორე პატარა სახლში ბინადრობდნენ). ამის გარდა, ჩვენ კიდევ ხუთი ბატი გვყავდა. ისინი ყოველ დილით დამოუკიდებლად გადიოდნენ საძოვარზე და საღამოთი უკან ბრუნდებოდნენ შინ თავმოქმედებით, ამპარტავანნი და ღირსეულები. თავდაპირველად ისინი, რასაკვირველია, კულინარული მიზნით შევიძინეთ, მაგრამ მას შემდეგ, რაც აივინდან ყოველდღიურად ჩვენდამი ნდობით აღჭურვილთ შინ მობრუნებულთ ვნედავდით, ძალიან გაგვიძნელებოდა ამ ნდობის გაწბილება და მათ ბოლომდე ვაჩუქეთ სიცოცხლე. თუ კი შემწვარ ფრინველს შეჭამს კაცი, აქ პირადი ნაცნობობა არ უნდა იყოს ჩარეული.

ხუცდიდში ჩვენი დამკვიდრების მიზეზი ის იყო, რომ პრინცმა აშილ მიურატმა ჩემი ქმარი მშენებლობის ზედამხედველად და ასისტენტად აიყვანა. არტურის მოვალეობას შეადგენდა პროექტების ხაზვა და მშენებელი მუშების ხელმძღვანელობა. თვითონ პრინცი მიურატი იყო, ასე ვთქვათ, მოყვარული არქიტექტორი, მოყვარული სოფლის მეურნე და მოყვარული მებაღე. ფუნქციები ასე იყო დანაწილებული. ისაზებოდა ბაღ-ბაღიყების პროექტები, იღებებოდა ხის პლაფონები, ვაჰყავდათ არხები, აკრავდნენ შპალერს, ამზადებდნენ საჯინბოების სიმედო საკეტებს, ცხენები რომ არ მოეპარათ - ყველაფერი ეს კეთდებოდა საერთო ძალებით. ხშირად ვხედავდი აშილსა და არტურს ერთად მაღალ მისადგმელ კიბეზე ასულებს ანდა არხებისა და მილების წყლებში შეტოპილებს; ხშირად მათ ეხმარებოდა წინსაფრიალი, წყალგაუმტარი მაუდის სამოსელში გამოწყობილი, ფუნჯ-ნიჩაბ და ბარმოძარჯვებული სალომეც. მე სხვა სამუშაოც მქონდა: ყოველ დღე 2 საათს ვასწავლიდი მათ ორთავე ვაჟს - ლუსიენსა და ნაპოს გერმანულ ენას და პიანინოს დაკვრას. მსახურები უფრო ძნელად ეგუებოდნენ პრინცთან მუშაობას. ხშირი იყო მათი ცვლა და

უკმაყოფილებს დემონსტრირება. კორექტულ ინგლისელ მეეტლეებსა და მეჯინიბებს, აგრეთვე, ფრანგ მზარეულებს ძალიან უჭირდათ ამ პრიმიტიულ, ჩამოყალიბების პროცესში მყოფ პირობებთან შეგუება. მათ აღარ უნდოდათ უწესრიგობასა და ქაოსში დარჩენა. თვით დიდხნის ნამსახურევი კამერდინერისა და აგრეთვე მოახლის ჩათვლით, რომლებიც თავს წამებულებად მიიჩნევდნენ, ყველანი ჯანყდებოდნენ. შემდეგ ისევ ახალ მზარეულებსა და მეჯინიბებს იწვევდნენ, რადგან ნატიფი ფრანგული სამზარეულოს და ჯიშისანი ინგლისური ბედაურების, ეტლების, სანადირო მოწყობილობების გარეშე პრინც აშოლს არსებობა არ შეეძლო.

კვირაში ორჯერ ვსადილობდით ერთად მშენებარე ვილაში; განსვგავებით ყოველდღიური სამუშაო ტანსაცმლისაგან, აქ საგარეო ტანსაცმლით მოვდიოდით და საღამოებს მუსიკაში, მუსიკობასა და ჭადრაკის თამაშში ვატარებდით. გვამხიარულებდა აგრეთვე ჩემი ქმრის მიერ დახატული კარიკატურები, რომლებშიაც ასახული იყო მშენებლობის მთელი ქრონიკა, და მშენებლობაში მონაწილე ადამიანთა მეგობრული გონებაბახვილური შარაუბი. მრავალ ნიჭსა და უნარს შორის ჩემს ქმარს ჰქონდა აგრეთვე მახვილგონიერი გრაფიკოსის ნიჭიც. ერთხელ მან აურნალ "ფლიგენდე ბლეტერ"-ს გაუგზავნა ოლენდორფის გრამატიკული მაგალითების საილუსტრაციო სერია. მაგალითად: "შენი ბიძის შანდალი უფრო დიდია, ვიდრე დეიდაჩემის ხვადი კატა", "მუყაითმა ხაბაზის შევირდმა დაინახა სეგდიანი კაპიტანი", "ფრანგ ბატონს აქვს გრძელი სასეირნო ჯოხი და საბრალო რუსი კი იყინება" და სხვა, რომლებიც სიამოვნებით და დიდი წარმატებით გამოაქვეყნა აურნალი.

ზამთარში, როცა ჩვენ დედოფალთან ზუგდიდში ვიმყოფებოდით, კვირა დღეს ყოველთვის სუფრაზე გვპატიუებდნენ. ზაფხულობით კი ჩვენ ზუგდიდში სრულიად მარტონი ვრჩებოდით და ამ სიმარტოვეს დიდებულად ვიყენებდით. რამდენიმე საათს დილით არტური საამშენებლო საქმიანობის მეთვალყურეობას უთმობდა, ხოლო დანარჩენი დრო მთლიანად მე მეკუთვნიდა. მაშინ შეგვეძლო ჩვენ მუყაითად გვემუშავა ჩვენს ნაწარმოებებზე, გვეწერა. ამ დროს შეიქმნა ჩემი რომანები: "ცუდი ადამიანი", "ჰანა" და წიგნი "სულის ინვენტარიუმი", რომელსაც ხელს ფსევდონიმით ვაწერდი: ბ.ულო. ამ დროს დაწერა ჩემმა ქმარმა "დარეჯანი", "ახნაური" და მოთხრობების კრებული "კავკასიის შვილები". ამ დროსვე ვკითხულობდით ჩვენ ერთად, ერთად ვსწავლობდით, ხანგრძლივად ვმუსაიფობდით ყველაფერზე, რაც გვანტერესებდა. ჩვენ შევიმუშავეთ ჩვენი ცხოვრების ფილოსოფია, ჩვენი მსოფლმხედველობა, რასაც ალბათ სხვა პირობებში

გერ შევიმუშავებდით. ჩვენ თანხმობის, შესმატებლების ნამდვილ
ელემში ვცხოვრობდით.

მაგრამ მუდამ არ შეიძლება ცაში ფრენა, საჭიროა მიწაზე დაშვებაც, ყოველდღიურობის სადა, უბრალო სიამეში ჩაძირვა, და სწორედ აქ გგრძნობდით თავს მშვენივრად, რადგან ჩვენდა უნებურად გასრულებდით მაცხოვრის შეგონებას: "იყავით ვითარცა ბავშვები!" ჩვენ ვთამაშობდით, სისულელეებს ვლაპარაკობდით, ონგბახობდით, ვეშმაკობდით, ჩვენი საკუთარი ენა გამოვივინეთ, ერთმანეთს ხუმრობით და კეთილად ვაქილიკებდით, ვლლაბუცობდით, ვლლზღანდარობდით, ველურებივით გროკავდით და უცნაურ სიმღერებს ვმღეროდით, ჩვენი ფანტაზიით გამოვონილ არსებებთან ვთამაშობდით; ერთი სიტყვით, ვიქცეოდით, როგორც სულელი ბავშვები. ჩვენი ცხოვრების ეს ფაზა ერთ წიგნში აღვწერე, რომელიც პირველად მიუნჰენურ ჟურნალში - "დი გუნელშაფტ"-ში დაიბეჭდა და შემდეგ წიგნადაც გამოვიდა. ზოგიერთებმა მისაყვედურეს: ასეთ ინტიმურ რაღაცეებს ბრბოს არ უზიარებენ! თითქოს ბრბოსათვის ვწერდეთ! მკითხველებად ყოველთვის წარმომიდგენია ისეთები, რომელთა სულის სიმების შეტოკება-ახშიანება ძალგვიძს. ბრბოში, ადამიანთა სიმრავლეში ასეთები ცოტანი დაიძებნებიან. ამ ნაწარმოების წერისას მხოლოდ ერთზე, ერთ ადამიანზე ვფიქრობდი, რომელსაც შესაძლოა მსგავსი რამ განუცდია და გადაუტანია. და დახეთ! დროთა განმავლობაში ასობით წერილი მივიღე მკითხველებისაგან! ბარათის ავტორები მარწმუნებდნენ, ყველაფერი თქვენსავით განგვიცდია და გამოგვიცდიაო და თითოეული ხელს აწერდა: "ერთ-ერთი იმათგანი."

[...]

... მე ჩემს ქმარზე მეტი საბუნებისმეტყველო თხზულება მქონდა წაკითხული, მაგრამ მას ის უპირატესობა ჰქონდა, რომ ბუნება პრაქტიკულად გაცილებით ვნებიანად და ძლიერად უყვარდა, ვიდრე მე. მასში მშვენიერი ლანდშაფტების ზეობა, ზღვის დიდებულება და ცის ზურმუხტოვნობა ბევრად მეტს იწვევდა, ვიდრე უბრალო აღტაცებას. ეს იყო პირდაპირ რელიგიური ჟრჟოლა და მოწიწება. მან ისე კარგად იცოდა დანახვა, თუ რა მომზიბლობას შეიცავდა ბუნება, რომ ჰეინაჟის აღწერა ძალებს მატებდა, რაც მჟღავნდება კიდევ კავკასიაზე დაწერილ მის წიგნებში. ლანდშაფტები, რაც ქმნის მისი რომანების - "დარჯანის" და "ახნაურის" ფონს, მკვეთრი, ელვარე ფერებითაა დახატული და ამან კრიტიკის ერთსულოვანი ქებაც დაიმსახურა. რაც შეეხება ხასიათების გამოძერწვას, მოქმედების წარმართვას, მხატვრულ გამოვლენებას, ეს მას ნაკლებად ეხერხებოდა და ამიტომაც იყო, რომ ლიტერატურაში კვალი ვერ დატოვა. რაც შეეხება ბუნების ასახვას, აქ ის დიდოსტატი იყო. ამ უნარის საიდუმლო ის იყო, რომ მას წრფელად

უყვარდა ბუნება. სიყვარული ათკეცებს ძალ-ღონეს. როგორც მე უკვე ერთხელ აღვნიშნე: ჩვენ ერთმანეთს ვავსებდით, ერთმანეთს ვეწოდით... მან ბუნებით ტკობა მასწავლა, მე კი მას მისი წვდომა - შემეცნება ვასწავლე. ჩემი თხოვნით და ჩემთან ერთად ის კითხულობდა ყველა იმ თხზულებას, რომელსაც წინათ თვალი ჩაგვარი და ახლა კი მასთან ერთად საფუძვლიანად ჩავუღრმავდი...

[...]

შინაგანად მდიდრული ცხოვრება გვქონდა ჩვენ უკაცურად გილას მდგარ გლეხის ქონში. ღამ-ღამობით ზოგჯერ ტურების კივილი გვეკმოდდა. მდიდრული-მეთქი, ვამბობ, თუმცა ჩვენი შემოსავალი მინიმალური და ჩვენი ოჯახის მეურნეობა ერთობ მწირი იყო. ისეც ხდებოდა, რომ როცა ჩვენი ერთადერთი მსახური გოგო იშვიათად აგად იყო, ჩვენ თვითონვე ვიმზადებდით საქმელს. ერთხელ კი ერთობ გამხიარულებულებმა იატაკი წყლითა და ქვიშით ჯაგრისით მოგვხეთ. მდიდრები ვიყავით გამოცდილებით, განცდილ-გადატანილით, თუმცა კვირების განმავლობაში კაცნივით ვერ ვნახულობდით და ჩვენს გარშემო არაფერი ხდებოდა. ჩვენი განცდებისა და განცდილის წყარო იყო ჩვენი წიგნები და ჩვენი გულები.

ჩვენ წილად გვხვდა იშვიათი, სრული, დამსახურებულად მოპოვებული, მკვიდრად ნაგები ბედნიერება.

უკანასკნელი დღეები კავკასიაში

1882 წელს დედოფალი აგად გახდა. ჩვენ მაშინ სწორედ მისი სტუმრები ვიყავით გორდში. ექიმებმა, რომლებიც მისმა ვაჟმა თბილისიდან ჩამოიყვანა, ურჩიეს კარლოსბაღში მკურნალობა. ეკატერინემ ცივი უარი განაცხადა, სამშობლოს არ დაეტოვებო. "იმედი მაქვს, გამოვჯანმრთელდები", მითხრა მან, "მაგრამ თუ სიკვდილი მიწერიდა, მირჩევნია აქ, მარტვილის მონასტერთან ახლოს მოგვკვდე, სადაც მე დამასაფლავებენ; ევროპიდან ხანგრძლივი მოგზაურობა ყუთით არ მინდა".

მისი მდგომარეობა თანდათან უარესდებოდა და როდესაც ჩვენ შემოდგომაზე გორიდან წამოვედით, იმედი აღარ გვქონდა, რომ დედოფალს ცოცხალს ვნახავდით და მართლაც მალე თავად ნიკოსგან დეპეშა მივიღეთ, რომ დედამისს - მონა ღვთისას უშფოთველად მიუბარებია სული ღმერთისათვის. იმის მიუხედავად, რომ ასეთ ცნობას ველოდი, მაინც ამაზე ჩემზე თავზარდამცემად იმოქმედა და ჩემი ძველისძველი მეგობარი გულითადად დავიტირე. მარტვილის მონასტრის

აკლდამაში დედოფლის დაკრძალვა გადაიქცა უშეველებელ სამგლოვიარო ცერემონიად, რომელშიაც მონაწილეობდა მეზობელი პროვინციების ურიცხვი მოსახლეობაც. ათასობით ადამიანი გაეშურა ძველი მონასტრისაკენ, სადაც დადიანების საგვარეულო აკლდამა იყო მოთავსებული, რათა დედოფლისათვის უკანასკნელი პატივი მიეგო.

1884 წლის დამდეგს კიდევ უფრო ძლიერი დარტყმა ვიწვნივ: დედაჩემი გარდამეცვალა. იმედი მქონდა, რომ მალე ვნახავდი მას, რადგან უკვე დღის წესრიგში დამდგარიყო ჩვენი უკან დაბრუნება სამშობლოში და თვითონაც ნატრული სინარულით ელოდა ჩვენს დაბრუნებასა და შეხვედრას. ხანმოკლე ავადმყოფობის შემდეგ სიკვდილს წარუტაცია დედაჩემი. არტური წრფელი თანაგრძნობითა და სიყვარულით ცდილობდა გავემხნევებინე და ვერუგეშებინე. ჩვენი გადახვეწილობის უამი დასასრულს უახლოვდებოდა. არტურის მშობლები მიხვდნენ ბოლოს და ბოლოს, რა ბედნიერები და ერთმანეთის ერთგულებიც ვიყავით ჩვენ, რა მამაცურად გავიტანეთ თავი, ისე რომ არც ერთხელ მათგან დახმარება არ გავითხოვია, ამიტომ უარი თქვეს თავიანთ ჯიუტ მრისხანებაზე და ჰარმანსდორფში მიგვიწვიეს. ჩვენ ამასობაში საკუთარ ფეხზე დავდექით და ამიტომ შეგვეძლო ღირსეულად, თამამად შინ დაბრუნება. მართალია, არაფერი გამოგვივიდა რუსეთის სამეფო კარზე კარიერის ვაკეთებისაგან, ვერც კომერციის წამოწყებამ გავგიმართლა იმედები, მაგრამ სამაგიეროდ ჩვენ ორივემ ჩვენი ადგილები მოვიბოვეთ ლიტერატურაში, რასაც საკმარისი მზარდი შემოსავალი მოჰქონდა. კრიტიკა გვაქებდა, რედაქტორები ახალ-ახალ შეკვეთებს გვაძლევდნენ, გამოცემილები ჩვენგან ხელნაწერებს მოითხოვდნენ. ჩემი ქმრის კავკასიურმა ნოველებმა და რომანებმა დიდ წარმატებას მიაღწიეს, ხოლო ჩემმა "სულის ინვენტარიუმმა", რომელშიც მე ჩემი შეხედულებები გადმოვეცი ბუნებასა და ცხოვრებაზე, ბედნიერებასა და პოლიტიკაზე, გარკვეული ყირადღება მიიქცია მკითხველ საზოგადოებაში. ასევე მოთხოვნილება გაჩნდა ჩემს ბელეტრისტულ თხზულებებზე. ამასთან ჩვენ ვგრძნობდით, რომ ჯერ კიდევ ძალიან ბევრი სათქმელი გვქონდა, რომ მხატვრული გამოკონების წყარო ჯერ კიდევ არ დაგვშრეტოდა. ეს ახალი პროფესია ჩვენთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა.

მაისის თვისთვის იყო ჩვენი უკანდაბრუნება გადაწყვეტილი. იქამდე კიდევ 3 თვე იყო დარჩენილი. ეს დრო გვინდოდა გამოგვეყენებინა ერთი საქმისათვის, რაც გვთხოვა ჩემი ქმრის მეგობარმა, ერთმა თბილისელმა ჟურნალისტმა*, სახელდობრ, ქართული ეროვნული ეპოსის, შოთა რუსთაველის "ვეფხისტყაოსნის" თარგმნა

* იგულისხმება იონა მეუნარგია.

ფრანგულ და გერმანულ ენებზე. რადგან ჩვენ ქართული არ ვიცოდით, ამიტომ ჩვენთვის ბატონ მ-----ს (გვარი სრულად აღარ მახსენებს) დედნიდან უნდა ეთარგმნა ზეპირად სიტყვა-სიტყვით ფრანგულად (ფრანგული მან სუსტად იცოდა, მაგრამ აზრსა და შინაარსს გვაგებინებდა) - ჩვენ კი მისი ნათქვამი გამართული ფრანგულით უნდა გვეთარგმნა, ხოლო აქედან გერმანულად გადაგველო. მაშინ დაგვეკმეილი იყო "ვეფხისტყაოსნის" დიდი სადღესაწაულო საიუბილეო გამოცემა, როსთვისაც მნატვარ ზინის მშვენიერი ილუსტრაციები დაეხატა. რათა ეს სამუშაო ხელისშეუწყველად შეგვესრულებინა, მ-----მ მიგვიწვია მთლად მოშორებულ მეგრულ სოფელში, სადაც მამამისი მღვდელი იყო, სადაც პატარა სახლი ჰქონდა, რომელშიც მცირე ქირით შეგვიკედლეს*.

ჩვენ ყოველდღე სისტემატურად დილით 2 საათი და ნაშუადღევსაც 2 საათი უნდა მიგვეძღვნა "ვეფხისტყაოსანზე" მუშაობისათვის, ხოლო დანარჩენ დროს ვატარებდით სეირნობასა და კითხვაში და სამშობლოში მოახლოებულ დაბრუნებას შეგხაროდით. ჩვენ ვტკბებოდით ველური, ხელშეუხებელი ბუნებით, კავკასიური მარტოობის უბრალოებით, სანამ გადავეშვებოდით ეგრობული ცივილიზაციის მორევში.

პატარა სახლი, რომელშიც ჩვენ ვსახლობდით, თითქმის უავჯლო იყო. ჩვენი ოთახისათვის გვექონდა ჩვენი საკუთარი ტახტი და ზოგიერთი მყუდროების შემქმნელი რეკვიზიტები. მათ შორის ციტრაც. მართალია, ეს არ არის აუცილებელი თავშესაქცევი ინსტრუმენტი, მაგრამ რადგან აქ ჰიანინო არ გვექონდა, ამიტომ ჩვენს მუსიკალურ მოთხოვნილებებს ვიკმაყოფილებდით პატარა შტერიული საკრავით, რომელზედაც მე სენტიმენტალურ სიმღერებს ვამღერებდი, ხოლო ჩემი ქმარი ავსტრიულ საცეკვავოს უკრავდა ხოლმე.

ოთახში, სადაც მღვდელი, მისი გაჟის გადია და ჩვენც საჭამადს შევექცეოდით, იდგა მხოლოდ ერთი მაგიდა და საგარძღების საჭირო რაოდენობა. მენიუ მონაცვლეობდა ორ საჭმელს შორის (ერთი დღე ქათამი, მეორე დღეს ცხვრის ხორცი). ხელსახოცებს მხოლოდ თოთხმეტ დღეში გვიცვლიდნენ. მღვდელი თქვლიფდა თავის წვნიანს ისეთი ხმაურით, რომ კაცს მოთამაშე ზვიგენები გვეკონებოდა.

ჩვენი ოთახის ქვეშ სარდაფი იყო მოთავსებული, სადაც ბოსტნეულს ამწნილებდნენ და ქვის იატაკის ნახვრეტებიდან მუჟავ სუნი ამოდებოდა, მაგრამ არაფერს შეეძლო ჩვენთვის გუნების გაფუჭება.

ქართული პოემის თარგმნა კმაყოფილებით გვაგებდა. ჩვენს წინაშე გადაიშალა უკვე განგლილი მე-13-ე სუკუნის სამყარო ამ შორეულ მხარეში. ეს იყო ეპოქა, რითაც ამაყობენ ქართველები,

* იგულისხმება სოფელი ცაიში, ზუგდიდის მახლობლად.

რადგან ამ დროს ქვეყანაში ოქროს ხანა სუფევდა - ეპოქა, როცა დიდი დედოფალი თამარი მართავდა საქართველოს, შოთა რუსთაველი გალობდა მის კარზე, უმღეროდა მის დიდებას, მის ძალას, მის სილამაზეს. კიდევ უფრო მეტი, ვიდრე ქართველი ბარდისაგან, შეეცდებოდა ჩვენი პატრიოტი ჟურნალისტისაგან მისი ქვეყნის წარსულზე და თამარ მეფის გარდასულ უბრწყინვალეს ხანაზე. ამ სახელის ხსენებაზე ყოველ ქართველს დიდი მოწიწება ეუფლება. ახლაც ქართველებში ცოცხალია რუსთაველის მიერ განდიდებული ეპოქა, როგორც ამაღლებული და წარუგალი.

ქართველები 23 საუკუნის ისტორიის პატრონები არიან.

ბირველი მეფე, ფამაგაზად სახელდებული, 302 წელს, ქრისტემდე იქნა არჩეული, ხოლო ქრისტიანობა საქართველოში შემოიტანა იქნა 400 წელს ქრისტეს შემდეგ წმინდა ნინოს მიერ. ისევე როგორც ყოველი ძველი ისტორია საქართველოს ისტორიაც არის ომების ისტორია.

ქვეყანას გარს ერტყნენ მტრული ერები და ტომები. განსაკუთრებით ესმოდნენ თავს საქართველოს მუდმივად ოტომანები და სპარსელები, ცხადია, ქრონიკა მოგვითხრობს ძლევაშიდ ბრძოლებზე, რომლებიც ქართველებმა თავიანთი მტრების წინააღმდეგ გადაიხადეს და მათი სიამაყე ამის გამო მჟღავნდება მათ მისაღმებაში - იქაური "დილა მშვიდობისა" ჟღერს როგორც "გამამარჯობა", რაც ნიშნავს გამარჯვებას, პასუხი ასეთია: "გაგამარჯოს" (ღმერთმა გაგამარჯვებინოს)*.

თამარ მეფის მართველობის დრო მიჩნეულია როგორც ქვეყნის ოქროს ხანა. მატთანე მოგვითხრობს, რომ ამ მეფის დროს ქვეყანაში კეთილდღეობა სუფევდა, ხელოვნება ჰყვავდა, აგებდნენ დიდებულ ტაძრებს, როგორც ეს ყველა ძველ მატთანეში წერია, რომლებშიც ყველანაირი მიღწევები და წარმატებები რომელიმე გენერაციისაგან მიეწერება ხოლმე. მბრძანებლები, თუნდაც ისინი დაუნდობელი ყოფილიყვნენ, მათ სისასტიკეს მაინც ხოტბას ასხამდნენ. თუ ასეთები არ იყვნენ, მით უმეტეს მათი სიკეთე ცაში აჰყავდათ**.

თამარის ქრონიკაში გვითხრობთ: "მისი ბრძანებით არაგისთვის არ დაუთხროთ თვალები და არც კიდურები მოუკვეთიათ - და ეს მით უფრო უცნაურია, რომ ეს ჩვევა მის დროს და მის შემდეგაც სრულ ძალაში იყო, რომელიც თამარის ერთ-ერთმა წინაპარმა, სახელდობრ, ქველმა ვახტანგ გორგასალმა დააწესა: "ვინც ომში სიკვდილს

*

აქ ბერტა ფონ ზუტნერს მესხიერება ღალატობს და სიზუსტეს ვერ იცავს.

** აქაც ავტორი საქართველოს ისტორიის ნაკლოვან ცოდნას ამჟღავნებს.

გადაურჩება და შინ არ მოიტანს მტრის თავს ან ხელს, ჩვენს მიერ იქნება მოკვდინებული".

რა ცოტაა საკმარისი იმისათვის, რომ შეფის ბიოგრაფია აღტაცება დაიშასხურო. ჩვენ შორისაც არიან ბევრნი, რომელთაც არ იზიდავთ კიდურების მოკვეთა და თვალების დათხრა, მაგრამ მათ ამისათვის სოტბას და ქება-დიდებას არაფერს ასხამს.

თამარის შეფობის დასაწყისში მის სახელმწიფოს სპარსელი ხალიფი ნასერ-ლი-დინი დაესხა თავს, რომელმაც "უთვალავი" ჯარით დალაშქრა საქართველო; მაშინ მოუხმო თამარმა თავის ჯარს, 10 დღეში მოუყარა მან თავი ქვეყნის ყველა კუთხიდან ლეგიონებს. მან ჩამოუარა მათ რიგებს და შემდეგი სიტყვებით მიმართა: "ძმებო, გული არ გაიტყნოთ მტრის ურიცხვი ჯარის წინაშე. რასაკვირველია, თქვენ გსმენიათ გიდეონის 300 ჯარისკაცისა და მის მიერ მიდიელების უთვალავი არმიის დამარცხების ამბავი. თავი გაიმამაცურეთ და თითოეული თქვენგანის გულოვანების იმედი იქონიეთ!" შემდეგ შეფემ ჯარს თავისი წინაპრის დროშა, გორგასლიანთა დროშა, ზემონახსენები ედიქტის ავტორის დროშა გადასცა (რომლის მიხედვითაც "ვინც ომში სიკვდილს გადაურჩება..." და ა.შ.) ცხადია, ქართულმა ჯარმა შეუტია და ბრწყინვალედ დაამარცხა მტერი. როცა ჯარი უკან დაბრუნდა, მას თამარი შემოეგება და ჯარისკაცებმა იმით აღფრთოვანებულეებმა, რომ შეფე თავიანთ წრეში იხილეს, სპარსელთა არმიის მეთაურები თამარის წინაშე დააჩოქეს. საგარაუდოა, რომ სპარსულ ქრონიკაში იგივე შემთხვევა სულ სხვაგვარადაა აღმოცენებული.

რამდენიმე წლის შემდეგ როქნედინმა*, მცირე აზიის სულთანმა შეკრიბა 800 ათასი ჯარისკაცი და საქართველოზე გამოილაშქრა. წინასწარ დესპანი გამოუგზავნა თამარ შეფეს და თავაზიანი უსტარო აახლა:

"გატყობინებ, ო თამარ, ქართველთა მეუფევე, რომ ყველა დიაცო სუსტია, ახლა მოვდივარ, ჭკუა რომ გასწავლოთ, შენა და შენს ხალხს, მეტად აღარ იმიშვლოთ მახვილი, რომელიც ღმერთს მხოლოდ ჩვენთვის უბოძებია." უსტარს ქვემოთ მოწერილი ჰქონდა სულთანის სახელი და ტიტული, სხვებს შორის შემდეგიც: ამქვეყნად ყველაზე ძლიერი სულთნებს შორის, ანგელოსთა სადარი და ჯუფთი, ღვთის საიდუმლო მრჩეველი და ა.შ.

თამარმა უსტარი წაიკითხა "აუჩქარებლად". მან ბრძანა, შეეკრიბათ ჯარი, თვითონ ჩაუდგა სათავეში ლაშქარს და მტრის შესახვედრად გაეშურა. თავისთავად ცხადია, ქართველთა ჯარის

* როქნედინი.

გამარჯვება სრული იყო. თბილისის ქუჩები მორთეს და დედოფალი მწესავით მოკაშკაშე შებრძანდა თბილისში.

ქრონიკები მბრძანებელი ქალის ასეთ ღვთისმოსაობასა და სიმამაცეზე რომ მოგვითხრობენ, თავისთავად გასაგებია. "მანვილისა და საეკვლის" ეს დაკავშირება ისევე ძველია, როგორც ეს ორივე სიმბოლო, სულერთია რა ფორმას იღებდნენ ისინი.

არსებობს ქართული ეროვნული პოემა, რომელიც ყველა გლეხმა იცის ზეპირად, სადაც ამ სახელგანთქმულ დედოფალზე შემდეგია მოთხრობილი: ერთ-ერთი დიდი გამარჯვების დღესასწაული იყო. თამარმა ყველა თავისი ძვირფასი სამკაული (ძვირფასი ქვებით მოოჭვილი გვირგვინი, ოქროს სამაჯური, მარგალიტების ძეწკაები) აიხნა. თამარი მწესავით ანათებდა. მას სურდა, რომ ყველა გახარებული ყოფილიყო. მეჭურჭლეოუსუცესს უბრძანა, საჩუქრები და საბოძვარი გაეცა ყველასათვისა. დიდისა და პატარისათვის, აზნაურთათვის და უაზნოთათვის. "შეასრულე ჩემი ბრძანება?" - ჰკითხა თამარმა მეჭურჭლეოუსუცესს, "ყველანი კმაყოფილნი დარჩნენ?" "მეფეო," უპასუხა მეჭურჭლეოუსუცესმა, "შენი ბრძანებისამებრ მოწყალება გაგიღე. მხოლოდ ერთ მათხოვარ ქალს არაფერი ერგო, რადგან მაინცდამაინც შენთან უნდოდა შემოსვლა და შენი ხელიდან წყალობის მიღება. ჩვენ არ შემოვუშვით, ჩვენგან არაფერი მიიღო და გაგულისებული წავიდა." დედოფალი სახტად დარჩა, ბრძანა, მოძებნეთ ის ქალი და მომგვარეთო. ძებნა ამაო გამოდგა, დედოფალი უშედეგოდ იცდიდა, ქალს ვერ მიაკვლიეს. უცებ დედოფალს გონება გაუნათდა, ხატების წინ დაემხო, პირჯვარი გადაისახა და აღელვებულმა წამოიძახა:

"მე ახლა ვიცი, ვინ იყო ის მათხოვარი ქალი. შენ, დედაო ღვთისაჲ, წარმომიგზავნე იგი." და თამარმა შემოიძარცვა, რაც კი თვალ-მარგალიტი და აღმასები ეკეთა და შესწირა გაენათის ღვთისმშობლის მონასტერს. ამ მონასტერში, რომელიც ქუთაისის მახლობლადაა, დაკრძალული უნდა იყოს თამარ მეფე.

"გვეხსიტყაოსნის" ჩვენული თარგმანი არ დაიბეჭდა, მაგრამ ჩვენ არ გვინანია ის დრო, რაც ამ სამუშაოზე დაგეგმარდა. ყოველივე ამის მეშვეობით და იმ მონათხრობითაც, რითაც გვამდიდრებდა ჩვენი ქართველი პატრიოტი, ჩვენ შევადწინეთ ქართველი ხალხისა და ამ მომაჯადოებელი ქვეყნის არსსა და სულში, მის ისტორიასა და ლიტერატურაში, სადაც ამდენი ხანი დაგვავით.

ჩვენ გავიცანით იმ წარჩინებული ოჯახების ქრონიკები, რომლებთანაც ურთიერთობა გვქონდა. ესენი იყვნენ: ორბელიანები, წერეთლები, გრუზინსკები, დადიანები, მუნრანსკები, ჭავჭავაძეები - რომლებიც ისევე სახელოვანნი და დიდგაროვანნი იყვნენ

საქართველოში, როგორც ჩვენში მონმორენებს, მანქანებს, ბორჯეხეები, ლიპტენშტანები და სხვები.

არა მხოლოდ ისტორიაში, არამედ ქვეყნის ბუნების თავისებურებათა სიღრმეშიც შეგაღწიეთ, გეცნობოდით სოფლის ამ განმარტებაში ხალხის ზნე-ჩვეულებებს, ჩვენს მასპინძელს დაგყავდით ქორწილებში, ნათლობებზე და სატირალში.

მაგრამ რა საინტერესოც უნდა ყოფილიყო ჩვენთვის ეს ყველაფერი, მაინც ვითვლიდით დღეებს, რომელნიც სამშობლოში ჩვენს გამგზავრებად გვაშორებდნენ, და რაც უფრო გვიახლოვდებოდა ჩვენი უკან დაბრუნება, მით უფრო ძლიერი სიხარული გვიპყრობდა.

შინ

1885 წლის მაისში, მაშასადამე, ჩვენი გადმონგეწიდან 9 წლის შემდეგ, ჩვენ შინ დაბრუნდით. ნაღვლიანად გამოვეთხოვეთ კაკასიას. მშვენიერი ქვეყანა ჭეშმარიტად შევიყვარეთ და მასპინძლებიც გულდაწყვეტილები გვემშვიდობებოდნენ. მაგრამ სიხარულმა, რომ ამდენი წლის განშორების შემდეგ, კვლავ შინ ვბრუნდებოდით როგორც ბედნიერი წყვილი, რომელმაც დაამტკიცა ამ ბედნიერების უფლება და ბრძოლით მოიპოვა დამოუკიდებელი პროფესია, გადაწონა განშორების სიმძიმე. და ისეთივე ხალხით, ისეთივე შემართებითა და აღტკინებით, როგორც მაშინ ოდესაში ავედით გემზე, გავემართეთ ლეგენდარულ კოლხეთში, რათა ჩვენი სიყვარული გადაგვერჩინა და ჩვენი ფათერაკების ძიების ახალგაზრდული ჟინი დაგვეკმაყოფილებინა, ახლაც შეგუდქით ბათუმიდან შავი ზღვით ხომალდით მოგზაურობას შინსაკენ, შინსაკენ, შინსაკენ!

ევროპაში ჩასულებმა ჯერ გეზი გიორცისაკენ ავიღეთ, სადაც დედაჩემის საფლავი მეგულებოდა. აქ მუხლი მოვიყარეთ სამარესთან, სანამ ზუტნერების მამულში გავემართებოდით. ამის გამო ვენა ისე გავიარეთ, რომ იქ არ შეგჩერებულვართ, და პირდაპირ დედაჩემის საფლავს მივაშურეთ, შემდეგ ერთი დღე ვენაში შეგჩერდით ჩემს მახლთან, კარლთან, რომლის მიღება-მასპინძლობამ წინასწარ გვაგრძობინა, თუ რა სიხარული და სიტკბოება გველოდა მთელს ოჯახთან შეხვედრისას. ჰარმანსდორფში, ბარონატში, ზუტნერების მამულში ვაცნობეთ, რომ სგალ ჩამოვალთ-მეთქი. არტურმა ითხოვა, სადგურზე ნუ დაგვგვდებითო, რათა თავისთვის საყვარელ ჰარმანსდორფში ყველა თავისიანი ერთად თავმოყრილი ეხილა. ეგენბურგის სადგურზე გველოდა მხოლოდ ეკიპაჟი. ეგენბურგიდან ჰარმანსდორფამდე კიდევ ერთი საათის სავალია ეკიპაჟით. ეს

ერთსაათიანი მეზავრობა დიდებული რამ იყო! იყო მზიანი, სურნელოვანი მაისის დღე. ისმოდა ტოროლების გალობა, მინდვრებში ღვოდბა და ღადღადებდა წითელი სამყურა. ჩვენს გულებში სიამე და სინარული დასადგურებელიყო. ბუნება შორეულ მთიანეთში - საქართველოში, სადაც მითის მიხედვით, მიწიერი სამოთხე მდებარეობდა, გაცილებით გრანდიოზული და დიადი იყო, ვიდრე ეს ჩვენბ ქვემოთაგსტრიული ვაკობია - მაგრამ ეს ხომ ჩვენი სამშობლო იყო. ასობით საამო მოგონება აფუსფუსდა ჩემს მახსოვრობაში და ათასობით ალბათ არტურის მენსიერებაში - ეს ხომ მისი ბავშვობისა და სიყრმის სავანე იყო!

როცა ჩვენ გზის იმ ადგილს მივადწიეთ, საიდანაც სასახლის გოდოლი გამოჩნდა, არტურმა სინარულის ყიჟინით მარცხენა მკლავი გაიშვირა გოდოლის მიმართულებით, ხოლო მარჯვენა მკლავით მე ჩამისუტა გულში: "კეთილი იყოს შენი ჩამოსვლა ჩვენს სახლში, კეთილო ქალი", მითხრა მან ადელვებული ხმით. ეს იყო ერთადერთი შემთხვევა ჩვენს სიცოცხლეში, როცა მან "ქალი" მიწოდა და ალბათ ამიტომაც იყო, რომ ეს წუთი მთელი თავისი ნეტარი დღესასწაულებრიობით ასე მკაფიოდ აღმებეჭდა მახსოვრობაში.

ჰარმანსდორფში ჩამოვედით... ჭიშკარში შევედით, სასახლის ხიდთან შევდექით. აქ მთელი ოჯახი შეკრებილიყო. ბიბლიიდან ცნობილია, როგორ მონდა უძღები შვილის შინ დაბრუნება...

სასახლის ყველაზე ღამაზი ოთახები ჩვენ დაგვიტოპეს და ამიერიდან ჰარმანსდორფის სასახლის ჭერქვეშ თავს "შინ" ვგრძნობდი, რომელიც ჩვენს ბედნიერებას კიდევ 17 წელი იფარავდა.

[...]

...მრავალ თანამედროვე მწერალთან ჩვენ ჯერ კიდევ საქართველოში ყოფნისას გეჭონდა მიმოწერა. ამიერიდან ეს კორესპონდენციები კიდევ უფრო ინტენსიურად გრძელდებოდა. ჩემმა "ინვენტარიუმმა" ბევრი ახალი მეგობარი შემძინა ლიტერატურულ წრეებში.

ერთ მშვენიერ დღეს მივიღეთ ფრიდრიჰ ბოდენშტეტის ადფროვანებული წერილი. რადგან "მინზა შაფის" პოეტს მრავალი წელი გაეტარებინა კაკაპსიაში, ამიტომ დიდად დაინტერესებული იყო არტურ გუნდაკარ ზუტნერის კაკაპსიური ნოველებით. მიუნჰენელი მ.გ.კონრადი, რომლის ახლად დაარსებულ ჟურნალში "დი გეზელშაფტ" - ჩემი ნაწერები გამოქვეყნდა, წერილობით გამოგვეხმაურა. რობერტ ჰამერლინგი, გრაფი შაკი, ლუდვიგ ბიუჰნერი, კონრად ფერდინანდ მაიერი, კარლ ემილ ფრანცოზი - ეს არის ჩვენი მაშინდელი კორესპონდენტების არასრული სია.

ბაღდუის გროლერმა, რომელსაც ზუგდიდელ ბულოსთან კარგა ხანია მიმოწერა ჰქონდა და წარმოდგენაც არ ჰქონია, რომ ფსევდონიმს ქალი ეფარებოდა, ასე აღწერა ეს სიტუაცია თავის ერთ-ერთ მახვილგონიერ ფელეტონში:

"ერთი დიდი ბელეტრისტული ჟურნალის რედაქტორი ვიყავი. მეტწილად ნამდვილად უნიჭო ხელნაწერთა ვეებერთელა ნაკადის კითხვა მართლაც რომ საშინელი იყო! ზოგჯერ, როგორც უგემურ ნამცხვარში გამოერევა ხოლმე გემრიელი ქიშმიშის მარცვლები, ისე მხვდებოდა ხელნაწერთა სიმრავლეში ტალანტის იშვიათი გამობრწყინება. ერთხელ რედაქციაში პირდაპირ დღესასწაული გვქონდა; მე ერთხელ "დიდი ქიშმიში" ვიბოგე - გასაცარი სიდრმისა და დახვეწილობის ნამუშევარი, რასაც გადმოცემის შეუდარებელი სიღაზათე ახლდა თან. ეს ჭეშმარიტი სინარული იყო, ნამდვილი ზარნოში - ახალი ტალანტი გამოჩნდა. ეს რომ ცოტა არაა?! რა გვარია ეს კაცი? ბულო, უცნაური გვარია, მაგრამ მალე ამ გვარს მკითხველები შეეჩვევიან. უცნაურობა ამით არ მოთავებულა. კიდევ ერთხელ ავიღე ხელში თანხლები მინაწერი. სად ცხოვრობს ეს კაცი, და საერთოდ რას აკეთებს? რუსული საფოსტო მარკა შეგამჩნიე. წერილი ზუგდიდიდან იყო გამოგზავნილი, ქუთაისის გუბერნიიდან, დათარიღებული... იქვე თხოვნა იყო გამოთქმული, ანგარიში გაუწიეთ იმას, რომ ეს ავტორის პირველი თხზულებებია... ეს კი მეტისმეტი იყო. მაშინვე ჰონორარი გადავაგზავნიე, რათა ახალი თანამშრომელი არ გაგვენაწყენებინა. თანაც ამ სამუშაოს შეუკავებელი აღიარება-შექებასთან ერთად დაჟინებით ვითხოვდი, გადმოგზავნა ჩვენთვის ახალ-ახალი ნაწერები. მართლაც მისგან ვიღებდი შემდგომ ნაწერებს და ჩემი სინარული და გაოცება თანდათან მატულობდა. ამ ნაშრომებში შეინიშნებოდა მეცნიერული და ფილოსოფიური განსწავლულობა, როგორც ამას შეხვდები ხოლმე მხოლოდ უნივერსიტეტის რომელიმე პროფესორთან, მაგრამ ამის გარდა აქ იყო ისეთი გრაცია, შნო, ელგარება და ყველაფერზე ამაღლებული ჰუმორი, რაც უნივერსიტეტის პროფესორს არ გააჩნია - არა, ნამდვილად არ შეიძლებოდა ის პროფესორი ყოფილიყო. ჩვენ ვსაუბრობდით ერთმანეთთან, ცხადია, წერილობით. ერთმანეთისთვის სათქმელი არ გველეოდა. ძალიან ბევრი საერთო აზრი აღმოგვაჩნდა ხელოვნებასა და ცხოვრებაზე, ასე რომ უაზრობა იქნებოდა, არაფრის მოქმელი ფორმალბობებითა და ფრაზებით შეგვევსო ერთმანეთისადმი მიწერილი ბარათები, მალე როგორც ახლო მეგობრები "შენ"-ობით მიემართავდით ერთმანეთს, ძმურ გულს გული ცნობდა.

ერთხელ [...] წერილში ისეთი ტლანქი და უწმაწური გამოთქმა გამოვიყენე (რაც მამაკაცებს შორის არც ისე იშვიათია), რომ საქირო

გახდა სიცხადის შეტანა. და ეს მოხდა ძალიან დახვეწილად და ყოველგვარი აფექტაციის გარეშე: შემდეგ წერილს, რომელიც ბულომ გამოიმეზავნა, ხელს აწერდა: შენი ერთგული ქალბატონი... მე სახტად დაგრჩი: მაშასადამე ბულო ქალი ყოფილა - გინ იფიქრებდა ამას! მე ახსნა-განმარტება მოგთხოვე და მალე მივიღე კიდეც: ბულო ყოფილა - ბარონის ცოლი ბერთა ფონ ზუტნერი, წარმოშობით - გრაფის ქალი კინსკი. რას ვიზამდი! წყენა არ გამოიმხატავს, ვერაფერს შეეცვლიდი."

[...]

... ჩვენი სამშობლოში დაბრუნების პირველივე წელს, ოქტომბერში შედგა მწერალთა კავშირის კონგრესი ბერლინში. ჩვენ ამ კავშირის წევრები ვიყავით და წინადადებით მოგვმართეს, მონაწილეობა მიგველო ამ ყრილობაზე. ჩვენც თავბატიში არ გაგვიდგია.

[...]

სურათის მიხედვით ვიცანი: მირზა შაფი, ჩვენი ძვირფასი წერილობითი მეგობარი ბოდენშტეტი. ის ჩვენსკენ გამოექანა და ჩვენს გვერდით დაჯდა. დატრიალდა ახალკავკასიური რემინისცენციები. იქ გაატარა პოეტმა თავისი ადრეული შემოქმედებითი წლები. ბოდენშტეტი გადმოგვცემდა თავის შთაბეჭდილებებს თბილისზე, სამეგრელოს ტყეებზე, აღმოსავლური სახლების ბანებზე, სადაც მთვარის შუქზე ღამაზი ქალები საკრავს უკრავდნენ და ცეკვავდნენ. გერმანელი ჭაბუკი მგოსანი დამის სიწყნარეში პაემანზე მიიქაროდა. მას უყვარდა ერთი რუსი გენერლის ღამაზი ცოლი. თმაშეჭაღარაგებული კაცის ლექსებში ამ სიყვარულის მოგონება ღვივის. არა მხოლოდ ამ საღამოს, არამედ მწერალთა მთელი ყრილობის განმავლობაში ფრიდრიჰ ბოდენშტეტი ჩვენთან იყო, ყოველთვის ჩვენ მოგვეპყდებოდა ხოლმე. ჩენ გული ვერ ვიჯერეთ კავკასიაზე საუბრით...

... კავკასიაში ხეტიალის დროს ჩვენ სწვა, გაცილებით რთულ სიძნელეებს ვიყავით შეჩვეული. იქ ხშირად ვმდგარვართ უფსკრულის პირას; ვიწრო მოქანავე საცალფეხო ბონდებზეც გადავსულვართ ცხენებით, მიგვიღწევი ბორნამდე, რომლითაც ჩვენს გადაყვანაზე მებორნეს უარი უთქვამს, რადგან მდინარე ძალიან ადიდებული ყოფილა. იძულებული ვაგმნდარვართ ხის ქონში შევსულიყავით, დავნაყრებულიყავით პურით, თევზითა და კახური ღვინით, ღამე გაგვეთა უქვეშაგებო განრევილ სკამლოგინზე - და მაინც ეს მოგონებები ჩვენში სასიამოვნო ემოციებს იწვევდა...

... დიდი სიხარული მოგვანიჭა პარიზში კავკასიელი მეგობარი ქალის ნახვამ - ეს იყო ქართველი თავადის ქალი თამარ ბაგრატიონი. ღამაზი ახალგაზრდა ქვრივი თავის ორ უახაკო გოგონასთან ერთად ერთი წელია საფრანგეთის დედაქალაქში დაბინადრებულიყო - ელისეს

მინდვრების უბანში კობჯია ბინა ღამაზად მოეწყო. თამარი ხშირად გვეპატიუებოდა თავის ბინაზე. აქ ვხვდებოდით ყოველთვის მრავალრიცხოვან, მეტწილად რუსულ საზოგადოებას. ბარონი ფრიდერიკი, რუსეთის მეფის მაშინდელი და ახლანდელი ობერცერემონიენმაისტერი, ამ სახლის მეგობარი იყო...

[...] თავადის ქალი თამარი, რომლის სახლშიაც ჩვენ თბილისშიც, ხოლო 4 წლის წინ პარიზში მის სალონში ხშირად ვსტუმრობდით, ახლა ვენეციაში დასახლებულიყო და თავისი ორი ქალიშვილი მადლად საზოგადოებაში გაჰყავდა...

[...]

ისევ ერთ ეგზოტიკურ ადამიანთან შეხვედრა. მირზა რიზა ხანი, სპარსეთის წარმოგზავნილი, ერთ-ერთ სამშვიდობო კონგრესზე გავიცანით. 45 წლისა იყო, აღმოსავლური სახის ნაკვთები ჰქონდა, ხშირი შავი უღვაში, მოელვარე თვალები. თეთრი უნიფორმა უთვალავი ორდენით ჰქონდა მორთული. ქედზე სპარსული ლომი ჰქონდა გამოსახული. 1889წ. თან ახლდა აწ უკვე განსვენებულ შაჰს - ნასრედ-დინს ევროპაში მოგზაურობის დროს როგორც მისი გენერალადიუტანტი. ახლა ის თურმე პეტერბურგში მსახურობს. მას აღზრდა მიუღია კონსტანტინეპოლსა და თბილისში და ბეგრს მოგვიტორობდა თამარ ბაგრატიონზე, რომელსაც თურმე ძალიან კარგად იცნობს. ახლა თამარი კავკასიურ კურორტზე, ბორჯომში არისო.

[...]

დეტლევ ლილიენკრონი მაშინ უკვე თავისი დიდების მწვერვალზე იყო ასული; იგი მაშინ გერმანელ ლირიკოსთა მეფე გახლდათ, თუმცა პაციფისტი არ ყოფილა; პირიქით, იყო ენერგიული, კადნიერი, დაურიდალი მხედარი, მაგრამ ამის გამო პოეტით ჩემი აღტაცება იოტის ოდენადაც არ დაკნინებულა. [...] უკვე რამდენიმე წელიწადია მასთან მიმოწერა მქონდა, ჩემი აღტაცებაც არ დამიმალავს და ჩემი ქმრის ზოგიერთი თხზულებაც გაუგეზავნე. მან წერილი მომწერა:

მოწყალეთ ბარონის ქალი!

[...] თქვენს მშვენიერ ქვემო ავსტრიაში ახლა ალბათ გაზაფხულია. ჩემს ქუფრ და მუდამ ნოტიო სამსობლოში და ჩემს სიმარტოვეში კი, რაშიც როგორც ყრუმუნჯს მინდება ყოფნა, ჯერჯერობით ერთი ფოთოლიც კი არ არის გამოსული.

უმორჩილესად გთხოვთ, გულითადი მოკითხვა გადასცეთ თქვენს მეუღლეს ბატონს! მისი რომანი "დარეჯანი" დიდებულია!

დავითები მოწყალე ბარონის ქალის მონა-მორჩილი
ბარონი დეტლევ ლილიენკონი.
გადამდგარი კაპიტანი...

[...] "ახ, ძვირფასო ბატონო!" უთხრა ჟიულიეტ ადამმა* ჩემს ქმარს "თქვენ ძალიან მესიმპათიურებით, რადგან ქვეყანა, რომელიც თქვენს წიგნებში ასე დიდებულად ასახეთ - ნახევრადველური კავკასია. ჩემთვის ერთობ მიმზიდველი გახდა"...

[...] კავკასიელ მეგობრებთან მიმოწერას ვინარჩუნებდით. მიურატები ისევ ზუგდიდში იყვნენ, პრინცი ნიკო მეტწილად პეტერბურგში ცხოვრობდა. პრინცი ანდრე დადიანისაგან ერთ დღეს ვენიდან წერილი მივიღეთ, ვენაში გავლით ვარ და, თუ შეიძლება, მოვიხანულებთო. ჩვენ სწორედ ვენაში გვექონდა საქმე - სახელდობრ, უნდა დავსწრებოდით სამშვიდობო გაერთიანების სახეიშო კრებას, სადაც მოხსენებები სხვებს შორის უნდა წაეკითხათ პეტერ როზევერესაც და კარის მსახიობს ლევენსკისაც. მე მივწერე პრინცს, მას შეეძლო კრებაზე მოსულიყო; ასეც მოიქცა. მოხსენებების შემდეგ საზოგადოება ბანკეტზე დარჩა. ეს ყველაფერი ალბათ რუს ოფიცერს, რომელიც ყარსთან იბრძოდა, გაუგებარი ეჩვენებოდა, მაგრამ ჩემს მიზნებსა და მიღწევებს მთლიანად დაეთანხმა**. იყო ეს თავაზიანობის თუ რწმენის გამოსატყულება, ამის განსჯას მე აქ არ შეგუდგები. მეორე დღეს ანდრე დადიანი ჰარმანსდორფში წავიყვანეთ, სადაც იგი ერთხანს ჩვენი სტუმარი იყო.

[...] 1902 წელი, ზაფხული (არტური ჯერ ცოცხალია)
მეორე ეგზოტიკური სტუმარი იყო თავადის ქალი თამარ ქართველი. თავისი ორივე ასულითურთ. ისინი ორი დღე დარჩნენ ჰარმანსდორფში და ჩვენ გაუთავებლად ვიგონებდით ძველ დროებას კავკასიაში. აგრეთვე ამ საყვარელ, მშვენიერ ქვეყანასაც მოგვიანებით იმ ბედითმა ომმა უზომო ტანჯვა მიაყენა...

[...] ნიცაში გავგახარა ერთმა სტუმრობამ, რამაც ისევ გაბაცოცხლა ჩვენი მოგონებები მშვენიერ კავკასიურ დღეებზე. მე ერთ ადგილობრივ გაზეთში ამოვიკითხე, რომ აქვე მეზობელ აგარაკზე საფრანგეთის დედოფლის ეუენის სტუმრები იყვნენ პრინცი ლუსიენ

* ფრანგი მწერალი ქალი (1836-1936), უკიდურესი ნაციონალისტი.

** იგულისხმება ბერტა ფონ ზუტნერის ანტისაომარი და მშვიდობისმოყვრული პოეზია.

მიურატი და მისი მეუღლე პრინცესა როანი. მაშინვე ბარათი მიგწერე ჩემს ყოფილ, მაშინ პატარა, გერმანულის მოწაფეს, ჩვენ აქვე ვართ შეხვედრის მეოქი. მეორე დღეს ახალგაზრდა წყვილი გვეწვია. შეხვედრის სინარულს თან ახლდა ბნელი ღრუბელი: პრინც აშილის, ლუსიენის მამის ტრაგიკული სიკვდილი, მაგრამ ამაზე საერთოდ კრინტიც არ დაგვიძრავს...



ნოდარ კაკაბაძე (დაიბადა 23.IX 1923, თბილისი) გერმანისტი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, ფილოლოგიური მეცნიერებათა დოქტორი, დასავლეთ ევროპის ლიტერატურათა კათედრის გამგეპრომოცია 1953, ჰაბილიტაცია 1968, აქვს შრომები XXI. გერმანულენოვან ავტორებსა და ლიტერატურაზე, ესეები, თარგმანები: "ჰაინრიჰ მანის ცხოვრება და შემოქმედება" (1956), "კაკაბაძე და საქართველო გერმანულ ლიტერატურაში" (1963), "ნარკვევები XX ს. გერმანული ლიტერატურიდან" (1964), "თომას მანი. ადრეული შემოქმედება" (1967), "პორტრეტები და სილუეტები" (1971), "თომას მანი" (1973), "თომას მანის რომანის პოეტიკა" (1983), "თომას მანი. შემოქმედების წახანაგები" (1985), "სახელოვნო და სალიტერატურო კოლაჟები" (1991). ესეები: გერმანულენოვან რომანზე, ლირიკაზე, რაინერ მარია რილკეზე, არნო შმიტზე, ფრანც კაფკაზე, პეტერ ალტენბერგზე, პეტერ ვაისზე, შტეფან ცვაიგზე, ბერტა ფონ ზუტნერზე, გიუნტერ აიჰზე, პაულ ცელანზე, კრისტა ვოლფზე; იკვლევს გერმანულ, ავსტრიულ და ქართულ კულტურულ და ლიტერატურულ ურთიერთობებს.

Nodar Kakabadse (23.IX 1923, Tbilisi) - studierte an der Universität Tbilissi Germanistik, Promotion - 1953, Habilitation - 1968. Professor der Germanistik in Tbilissi, Lehrstuhlleiter für westeuropäische Literaturen (Universität Tbilissi). Bücher: "Leben und Werk von Heinrich Mann" (1956), "Kaukasien und Georgien in der Deutschen Literatur des XX. Jahrhunderts" (1962), "Thomas Mann. Frühwerk" (1967), "Bildnisse und Schattenrisse" (1985), "Kunst= und Literaturcollagen" (1991) Essays über Reiner Maria Rilke, Stefan Zweig, Franz Kafka, Robert Neumann, Peter Altenberg, Paul Celan, Bertha von Suttner, Arthur Gundaccar von Suttner, Arno Schmidt, Peter Weiss, Günter Eich, Christa Wolf u.a. N.K. forieht auch deutsch - österreichische und georgische Kultur - und Literaturbeziehungen.

Von 1876 bis 1885 lebte in Georgien die berühmte österreichische Friedenskämpferin, Schriftstellerin, Journalistin, Pazifistin und künftige Friedensnobelspeisträgerin Bertha von Suttner. Sie verbrachte diese Jahre in Georgien zusammen mit ihrem Mann, dem Schriftsteller Arthur Gundaccar von Suttner.

Bertha von Suttner hat ihren Aufenthalt in Georgien in ihren "Memoiren" (Deutsche Verlagsanstalt, Stuttgart 1909) geschildert. Die Suttners haben abwechselnd in Gordi, Kutaissi, Tbilissi und Sugdidi gelebt. B.v. Suttners literarischer Nachlaß ist in Genf aufbewahrt (Bibliothek der UNO, Collection Suttner - Fried) wir bieten unseren Lesern Auszüge aus diesen "Memoiren" an, die Georgier und Georgien betreffen.

Unser ganz besonderer Dank gilt der Botschafterin der Republik Österreich in Georgien Frau Heidemaria Gürer, Dank gebührt auch Frau Annemarie Türk (KulturKontakt Austria)

Das Buch wurde vom Bureau für internationale kulturelle Programme Kaukasiens verlegt (IBCCP). Begünstigt wurde dieses Vorhaben durch KulturKontakt (Austria) und Internationale Stiftung "Kaukasien" (SCF) des Königreichs der Niederlande.

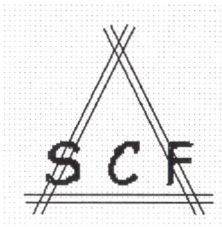
განსაკუთრებული მადლობა

ქალბატონ ჰაიდემარია გიურერს, ავსტრიის რესპუბლიკის ელჩს

ქალბატონ ანემარია ტურკს კულტურკონტაქტი (ავსტრია)

წიგნი გამოცემულია კავკასიის კულტურული პროგრამების საერთაშორისო ბიუროს (IBCCP) მიერ

კულტურკონტაქტი (ავსტრია) და ნიდერლანდების სამეფოს საერთაშორისო ფონდ „კავკასიის“ მხარდაჭერით (SCF)



40

18/3

